

També a la maçoneria, als germans comunistes, la majoria de socialistes i de radical-socialistes no agrada el nacionalisme.

El mes de setembre de 1933 es va redactar l'esborrany del Reglament Especial de la G.L.D.C., aprovat definitivament el 18 de gener de l'any següent a Barcelona. Va ser elaborat pels representants de deu de les dotze lògies que figuraven a les seves llistes, ja que la "Unión Fraternal" ni l'"Osiris" havien deixat d'existir o no estaven en actiu. Les entitats fundadores foren, doncs, les següents: "Redención", "Humanidad", "Adelante", "Justícia", "La Sagesse", "Luz de Figueras" (que abandonaria la G.L.D.C. el mes de juliol), "Alvarez de Castro" (que ho faria el febrer-març), "Carl Marx", "Delta", suspesa temporalment per irregularitats el mes de febrer i el triangle "Fidelidad", de Rubí. F. Esteva va ser nomenat Gran Mestre pel període constituent i el territori de la seva jurisdicció era el de Catalunya. La nova entitat adoptava pel seu funcionament els estatuts, reglaments, còdigs maçònics i principis de la G.L.E., però en l'article segon del Reglament Especial adoptava la cooficialitat de llengües per les relacions entre les seves lògies catalanes i "con las Autoridades Superiores de la Gran Logia Española y las que pueda mantener expresamente autorizada con los demás talleres de la Federación, o con potencias nacionales o extranjeras, utilizará

necesariamente el castellano o el idioma oficial del organismo a que se dirija".

També s'autoritzava a la G.L.D.C. a permetre l'ús d'una altra llengua a algun dels seus tallers si això es creia més beneficiós per a l'obediència, referint-se a possibles casos en que es formés una lògia de germans d'un altre país. Se li permetria de mantenir relacions amb lògies i Grans Lògies, però no amb obediències.

El poder legislatiu estava en mans de l'Assamblea reunida cada trimestre i en el seu defecte, en el Diputat Gran Mestre. Els càrrecs s'escollien per dos anys i ningú podia ésser reelegit, éssent obligat un lapsus de dos anys com a mínim per ésser escollit de nou. El Gran Mestre no podia tenir cap altre càrrec, cosa que no passava abans.

L'article 61 establí que en el moment en què la Gran Lògia de Catalunya auspiciés un nombre inferior de quatre lògies seria dissolta immediatament, passant aleshores les lògies a dependre directament de la G.L.E. L'article 62 establí que la seu de la G.L.D.C. seria la ciutat on radiqués el govern polític de Catalunya (72).

Paral·lelament, la G.L.E. donava circulació des de Madrid a una nova declaració de Principis, molt més general i moderada que la redactada el 1931, que només es referia a la política afirmant que l'orde havia d'estudiar "los gran-

des problemas sociales y éticos", i "la justícia social", i es referia a la maçoneria com una escola on es forjaven els millors homes, els més savis; els seus temples estaven oberts "a la práctica de una vida superior" i a la defensa d'un ordre econòmic que garantitzés a tots "las condiciones necesarias para la vida espiritual y material" (73).

La política d'intervenció oberta i quasi partidista de F. Esteva i Gertsch s'havia acabat; ara sembla que Larrañaga i el grup de Madrid volen redreçar l'obediència pel camí de l'hortodòxia i la moderació, sobretot en les declaracions i les directrius generals emanades des dels òrgans dirigents. Potser ha influït el revés de l'esquerra a les eleccions municipals del mes d'abril de 1933 i la derrota de novembre a les generals. Tanmateix, ni Larrañaga ni e l'equip dirigent de la G.L.e. entenen la tasca política de la maçoneria com el nucli català que, al llarg de tres dècades havien governat amb ma ferma, però amb moltes veus discordants, la G.L.E. Pedro González Blasco, el seu Gran Secretari a partir de 1933 serà l'impulsor de la revista maçònica d'investigació històrica "Latomia", que va ser la millor de les revistes maçòniques de l'Estat i una experiència única en el seu gènere.

A partir d'ara es palesa a la direcció de la G.L.E. una aproximació tàctica al G.O.e. i una efinitat creixent amb els postulats que aquesta obediència segueix des de la

proclamació de la República. Tanmateix, les seves lògies a Catalunya -ja sota de G.L.D.- continuen, en alguns casos, fent la seva pròpia guerra, mentre que la G.L.D.C. ha d'explicar als germans espanyols que no són separatistes.

El mes d'abril declara en una circular lliurada a tots els tallers de la G.L.E. que "integrando la Gran Logia de Cataluña de la Fed. de la Gran Logia Española, hermanos de todas las Regiones de España y aun extrangeros, sería una puerilidad suponer que ella se ha creado con las más remotas ideas partidistas", referint-se veladament a que no hi havia cap raó per a desconfiar de l'entitat catalana, ja que no era separatista..." (74).

Tanmateix, la "Themis" no havia desistit de convertir la G.L.d.C. en una "obediència nacional" i a treballar -en aquest ordre d'importància- per la independència política i maçònica de Catalunya. El 28 de gener de 1934 la "Delta" proposa que es desarmi a la policia i a la població i que hi hagi drets pel detingut, tot protestant per la violència policial. L'"Adelante" festeja el primer de maig en unió d'altres lògies de l'obediència, emprant com a divisa maçònica de comiat elcrit de "salut i llibertat", certament gens maçònica (75). La "Themis" felicita unilateralment al President Companys perquè el Parlament català ha revotat la Llei de Contractes de Conreu que el Tribunal Constitucional havia anul.lat pocs dies abans (76). Rosell, un dels seus

membres, era regidor a l'Ajuntament de Barcelona.

Una de les lògies del G.O.E. a Catalunya -la "Minerva"- s'adreça el 18 de juny a la G.L.R.N.E. amb la proposta de que aquest organisme apalesi la seva adhesió al Govern de la Generalitat en el conflicte de la Llei de Contractes de Conreu, així com que demani al G.C.F.S. que intervingui a Madrid perquè els diputats o càrrecs polítics maçons gestionin "la digna y rápida solución del problema planteado" (77). Tanmateix, la G.L.R.N.E. ni la lògia es manifestaren públicament apoiant la Generalitat, com tampoc ho farà el G.C.F.S.

Per la seva banda, la G.L.D.C. pren la iniciativa de recolzar oberta i públicament a la Generalitat en el conflicte de competències i ho fa sense donar coneixement previ a la G.L.E., com era el seu deure. Poc després la G.L.E. advertia des de Madrid que no devia repetir-se una iniciativa d'aquest tipus i que "en lo sucesivo, debe consultar al Sob. Consejo de Gobierno antes de exteriorizar algún punto de vista político y no dar cuenta como ahora después de verificado; (...) procurando al mismo tiempo no herir susceptibilidades" (78).

Poc temps abans la G.L.D.C. també s'havia dirigit particularment al Conseller de Governació de la Generalitat, J. Selves, membre de la lògia Justícia, per felicitar-lo per

"les darreres actuacions de les autoritats a les vostres ordres, encaminades al restabliment de la tranquil·litat pública".

"Es al nostre judici" -continua la nota de la G.L.D.C.- l'ordre la qüestió essencial perquè totes les actuacions tant polítiques com econòmiques i socials puguin desenvolupar-se dintre dels tres aspectes que són base de la Maçoneria o sia els de Llibertat, Igualtat i Fraternitat, fonts dels Dret i la Justícia" (79).

El mes d'agost la "Humanidad" protesta dins del món maçònic per la resolució presa a Madrid sobre la Llei esmentada i notifica indignada que dos advocats han estat processats per parlar català (80).

La pràctica de les cerimònies i del ritual, que ja havien entrat en decadència feia algun temps, eren pel que sembla a nivell alarmants (o potser la G.L.D.C. havia rebut una advertència de Madrid per aquest motiu). L'onze d'abril de 1934 es dirigeix als venerables mestres de totes les seves lògies per convocar-los a una reunió en la que s'ordenarà "lo que sea preciso para que en todas las tenidas se practique el Ritual y todos los hermanos sigan en las ceremonias las prácticas que el mismo determina" (81).

El problema de les intervencions o declaracions polítiques aïllades i al marge de l'obediència no eren privatis

de Catalunya, ja que hi ha forces exemples arreu d'Espanya -a ambdues obediències- d'actuacions polítiques allunyades de les orientacions i principis dictats pels seus dirigents. El 27 de novembre de 1934 una lògia de Ceuta es dirigeix a la G.L.E. per denunciar que els germans del partit radical han pactat amb "los verdugos de la LUZ y del PROGRESO" (la CEDA) i això és traïr els principis bàsics de l'orde. Demanen que els membres de la G.L.E. que hagin procedit d'aquesta manera siguin expulsats de la maçoneria, "haciéndoles ver con esta radical medida que los Francmasones están siempre alerta por las Libertades de España (...), por lo que ningún masón estará jamás al lado de un reaccionario ni de sus cómplices" (82). La diatriba anava dirigida expressament al "hermano Lerroux".

El mes de febrer del mateix any, M. Montoya, membre de l'"Alfa", de Tetuán, -el Marroc era un dels focus de maçoneria política més agitat i actiu de l'Estat- es dirigia al cap de la "Perseverancia", de Larache, Bartolomé Pajarés, dient-li que si la pertinença a la maçoneria havia de reduir-se "a escribir planchas y planchas, con palabras más o menos fraternales, pero al fin y al cabo palabras, (...) aferrada a sus procedimientos de evolución, y no de lucha, que es lo único que yo entiendo puede llevarnos a la consecución de nuestros ideales, (...) con la desilusión más grande de mi vida, me retiraría de ella [la maçoneria] dejando paso

franco a que no se persiga otra cosa que abrir y cerrar los trabajos a todo ritual, leer planchas de trámite y retirarse de los trabajos constanding en el acta el contenido y la satisfacción de los obreros por los trabajos realizados, quedándoles en su corazón la seguridad de que han perdido el tiempo" (83).

Des de feia algun temps els sectors més polititzats de les dues obediències, entre els que hi proliferaven els membres del partit Radical-Socialista, varen establir contactes per actuar contra la línia moderada del G.O.E. i la G.L.E., rebel.lant-se obertament contra la "claudicació" d'aquests enfront de la reacció. Els preocupava el caire que prenia el govern del cap radical Lerroux i el pacte amb la CEDA. Marroc va ser un dels nuclis més importants d'aquesta rebel.lió, ja que a aquell territori es temia molt particularment que les autoritats emprenguessin una política de repressió contra l'orde o inclús clausuressin les lògies marroquís (84).

Ignorem el que a aquests germans (Cristóbal de Lora, Montoya, etc.) els havien dit sobre la maçoneria al moment d'iniciar-los o el que ells havien vist a les lògies, però certament que ni el seu tarannà ni les seves actuacions encaixaven per enlloc amb les de l'orde.

Un dels papers que va circular aleshores entre les

lògies d'ambdues obediències deia que als tímids avanços de la república s'hi estaven oposant "con brutal incomprensión las fuerzas reaccionarias, (...) que quieren (...) legalizar la injusticia, la esclavitud y la miseria".

"Frente a ellos las masas proletarias, millones de hermanos que ganan el pan entre dolores, o que sufren la an gustia, aún mayor, de no poder ganarlo..."

"Por esto (...) estimamos el choque inevitable..."

"Ni fomentamos la violencia ni somos, con estas fuerzas del centro, inexistentes, capaces de contenerla. Si el choque, pues, a pesar nuestro se produce, hemos de estar no sotros al lado de los que sufren... Se ventila en esta lucha la vida de nuestra Orden... Son nuestros ideales amenazados los que hemos de defender. En nombre de ellos propone mos a todas nuestras logias hermanas que se unan a las orga nizaciones locales y pacten con ellas alianzas para luchar donde sea preciso contra la reacción que nos amenaza (...). No nos importa parecer rebeldes. Sanas rebeldías como ésta son las que forjan la paz y la estabilidad legítima para el futuro" (85).

Aquesta és la retòrica esquerrana que molts sectors socialistes, les famílies comunistes o filo-comunistes i els radical-socialistes emprean i podem suposar que són els germans d'aquests sectors polítics els qui estan darrera del moviment de protesta. De maçoneria, poc més que el nom.

Llegint aquest i molts altres documents i aprofundint en la història maçònica i política de l'orde a Espanya, és difícil creure que l'orde va influenciar de manera significativa a la política del país; la coherència intel·lectual i la raó positiva inclinen a l'observador mínimament imparcial a admetre que era tot al contrari: la maçoneria va ser una de les víctimes de les passions polítiques dels anys trenta, més objecte que no pas subjecte, atravassada per múltiples influències partidistes de germans que pensaven en clau política quan eren a la lògia que no pas maçònicament quan eren al partit o exercint el càrrec. I l'orde en prou feines va conservar el control de les obediències, sacsejada per les lluites internes i per les contradiccions polítiques que penetraven als tallers i la convertien en la caixa de ressonància de les lluites profanes. L'orde, filla i víctima del temps que li va tocar viure, arrossegada per la voràgine dels ràpids canvis a què es va veure sotmesa la societat espanyola entre 1930 i 1936, va capejar el temporal com va poder i en alguna circumstància -només en alguna- va poder dir orgullosa que estava protagonitzant el progrés de la societat i l'afiançament de la república. Varen ser ocasions contades i breus, perquè a mesura que va anar creixent la febre entre els sectors més actius de la societat espanyola i la intolerància i la violència s'implantaven a la vida quotidiana, la maçoneria reculava i tornava lentament als quaters d'hivern.

A la G.L.d.C. hi varen tenir una influència important el nacionalisme, però compartit amb altres sectors polítics. Després del període constituent, va ser elegit per Diputat Gran Mestre Josep Grau Ticó, membre de la "Humanidad" i per Secretari, Josep Bordas, ex-membre de la "Lealtad". El gener de 1936 seria elegit per dirigir l'organització Alvar Salvat, del Capítol Barcino i per Gran Secretari, Bertomeu Pons, de l'"Adelante". Des de finals de 1934 mantindran relacions oficials de mutu reconeixement i amistat amb la G.L.N.E., malgrat els problemes entre la G.L.E. i el G.O.E. que segueixen plantejats a l'AMI.

Quan al G.O.E., també era víctima dels problemes que els germans més polititzats -que eren sistemàticament els més esquerrans- havien trasplantat a les lògies des de la societat. Diego Martínez Barrio va dimitir de la Gran Mestria del G.O.E. a pesar de ser elegit per aclaparadora majoria, el maig de 1934 (86). L'obediència comptava aleshores amb prop de 3.000 membres.

el delegat del G.O.E. a l'AMI es lamentava, el gener de 1933, de que molts pensaven que "nuestras iniciativas pueden cristalizar fácilmente en resoluciones y leyes, ya que suponen también que los muchos diputados masones no han perdido el contacto con sus talleres... Lástima que la realidad nos obligue a reconocer que, (...) en la mayoría de casos, no sólo se han desplazado esos queridos hermanos de

nuestros trabajos.. sino (...) de todo contacto con el Orden, como si ese contacto les perjudicara a ellos y a su política" (87).

Ceferino González acusava la direcció de l'obediència de ser massa moderada i fins i tot inhibidora. D. Martínez Barrio li contestava dient que, en molts casos, els polítics maçons eren "hombres de partido primero; masones, después" Amb motiu de l'aprovació del polèmic article 26 de la Constitució ja hi hagué fortes polèmiques al si de l'obediència. A la societat com a la maçoneria, el panorama polític i maçònic es dividia progressivament entre els radicals que volien anar ràpid cap a la revolució, fos socialista, comunista, cenetista o radical-socialista, i els moderats, que anaven perdent prèdica entre grans sectors, guanyats, com acostumava a passar, per la "soflama y el verbo encendido de los que lo prometían todo".

La G.L.E. estava projectant de realitzar a Madrid el pròxim congrés maçònic internacional, que no va reeixir, i quelcom que també havia acariciat uns anys abans el G.O.E.: acostar-se a la maçoneria anglosaxona i obtenir el reconeixement de la G.L. Unida d'Anglaterra (88).

El juny d'aquest any la direcció de l'obediència demana una adreça secreta de cada afillat, recomana la major fraternitat dins del camp maçònic per damunt de les lluites polítiques. També s'interessen -com el G.O.E.- en la col·la

boració amb el Comitè d'enllaç pro jueus emigrats. El gener de 1935 Salvador de Madariaga, que passava per ser maçó, elogiava a Ginebra l'herència jueva a Espanya i desitjava el major èxit al Congrés Jueu Internacional.

Sovint arriben a la G.L.E. queixes i protestes de lògies i germans acusant a maçons que no es comporten políticament com a tals -segons, naturalment, el seu criteri- o que fan prosselitisme polític a les lògies, etc.

En uan circular adreçada a les cambres del Mig, (del grau de mestre) la G.L.d.C. alerta de que hi ha membres de l'obediència que els estan titllant de separatistes i pretenen introduir la política partidista a les lògies. Continua dient la circular que dins la G.L.D.C. hi són representats diferents partits polítics i és convenient que sigui així, però que cal procurar que a les lògies hi hagi germans de diverses ideologies i partits, perquè "en la serenidad de la discusión, obligada en los Templos masónicos, puedan estudiarse doctrinalmente todos los problemas de alta política al efecto de encauzar la actaución de los distintos partidos para que sea perfectamente eficaz para el bien del pueblo" (89).

El butlletí secret de la G.L.E. adverteix un cop més que els germans han de comportar-se abans com a maçons que com a homes de partit. Vàries lògies fan arribar a l'obediència la seva protesta i indignació pels successos d'Aus

tria, on el Canciller Dollfuss feia reprimir amb tots els excesos possibles la insurrecció socialdemòcrata de febrer de 1934.

Moltes lògies i germans demanen que es torni a publicar el butlletí de circulació normal, desaparegut fa més d'un any, cosa que no es fa, malgrat les bones intencions de la cúpula de la G.L.E. (90).

A la G.L.D.C. no desapareixen els problemes, com els que provoca la "Delta" amb les seves continuades denúncies i protestes contra l'organització catalana. Altres assumptes van bé, com la labor de captació feta a Molins de Rei pel germà Bofill, que aconseguí la promesa de l'alcalde Jaume Font, que col.laboraria amb la tasca maçònica. L'alcalde era també l'impulsor de la Federació Obrera de la localitat, eix de totes les actuacions polítiques i ciutadanes, que comptava amb 900 afiliats.

A finals d'any la G.L.D.C. auspiciava 10 lògies i 4 triangles: "Redención", "Humanidad", "Adelante", "Justicia", "Sagesse", "Unión Fraternal" i "Themis", a Barcelona ciutat; l'"Osiris", a Sabadell, la "Cultura" a Vic i l'"Antoni no Pio", a Lleida, encara que aquestes darreres no sembla que treballessin regularment. Els triangles eren els següents: "Prat i Armengol", de Terrassa, "Tarraco", de Tarragona, "Llibertad", de Sant Feliu de Llobregat i "Germanor", de Molins de Rei (91).

Des de fa algun temps la G.L.E. cerca la unió d'acció en el camp polític amb el G.O.E., o al menys aquest és un dels objectius de la seva cúpula, presidida per Sarradell. Es aquest qui sembla més interessat en fer que l'obediència camini en unió d'objectius amb el G.O.E., tal como ho havia expressat ja en la sessió del Sobirà Consell del 4 de novembre de 1933, on va declarar que, en les circumstàncies actuals era "urgente una inteligencia con el Gran Oriente Español para formar un frente único". Amb aquest objectiu Sarradell es va entrevistat amb el Gran Secretari del G.O.E. Recordem que a les eleccions del dia 19 va guanyar la dreta republicana i la dreta monàrquica.

El setembre de 1934 anuncien que el projectat congrés maçònic internacional de Madrid no es celebrarà. Aquest fet precipita la crisi al si de l'obediència, que es salda amb la dimissió del Gran Mestre Larrañaga i del Primer Gran Mestre Adjunt Sarradell. Encara que els dos discrepen de la marxa de la G.L.E., estan d'acord en què no és la que a ells els plau i, per tant, anuncien les seves respectives dimissions irrevocables en la sessió plenària del Sob. Cons. de Govern, del 16 i el 23 de juliol de 1934. El càrrec de Gran Mestre serà ocupat per Luis Rodríguez Guerra i el de Gran Secretari, per Alvaro Guzmán, que portaran l'obediència a reformat la seva Constitució. La Comissió encarregada d'elaborar el nou text reformat va ser constituïda el mes de setembre (92).

La cirspació s'eleva al si de les dues obediències a mesura que el govern de Lerroux llisca cap el moderantisme i la dreta fa manifestacions externes de poder. Els esdeveniments d'Austria, de l'Alemanya nazi i de la Itàlia feixiste són a la ment de tothom. A la G.L.E. hi arriben propostes de convocar a tots els maçons que ostenten càrrecs polítics perquè es posin d'acord per tal d'evitar l'avanç de la reacció política. Es vol advertir als germans polítics que meditin bé les seves actuacions profanes a fi que no es posi en perill el règim de llibertat. Sarradell, que no té càrrec però segueix sent Gran Conseller, afirma que "la masonería tiene que vivir al ritmo de la actualidad y (...) antes de que la Masonería llegue a encontrarse en la situación de la alemana, prefiere la represión al desprecio" (a Alemanya les lògies han acceptat el règim nazi o han desaparegut). També afirma que cal evitar els enfrontaments violents entre maçons que militen a partits revolucionaris i a moderats. Aquesta, es diu, era una labor d'ells i per aconseguir-ho s'adreçaran al Gr. Comanador del G.O.E., A. Barcia (93).

A les sessions del Sobirà Consell del mes d'agost, es palesa una preocupació especial pels esdeveniments polítics. A la lògia "Isidoro Maiquez", de Madrid, (G.L.E.) de manen permís per convidar a la lògia a un polític socialista a fer una xerrada; a la sessió del 16 de juliol es dis-

cuteix sobre la compatibilitat entre la maçoneria i el marxisme, on es diu que com a maçons no poden aprovar una ideologia com la comunista. Tanmateix, declaren que si els germans marxistes s'adapten als principis de l'orde se'ls ha de considerar igual que qualsevol altra maçó.

Quan al G.O.E., la seva organització a Catalunya acolleix, a finals de juny de 1933, la XII Assambla Nacional Simbòlica. Els temes que més preocuparen als assembleistes són els relatius a l'alarma de les democràcies occidentals davant els propòsits per part d'alguns països de desencadenar una nova guerra entre els pobles. També preocupa els maçons del G.O.E. la febre nacionalista d'aquests països que, entre altres problemes, fa perillar les conquestes democràtiques, els drets i la vida d'organismes i persones amb idees internacionalistes.

Un altra dels temes importants tractats a l'assambla de Barcelona va ser la necessitat de fer una criba rigorosa a l'hora d'admetre profans a l'orde, ja que el nou règim polític havia fet créixer l'interès de moltes persones per la maçoneria, calia, per això, "extremar la severidad en la admisión de nuevos elementos" (94).

Per altra banda, entre el G.O.E. i la G.L.E. hi ha pendent de resolució del conflicte que havien plantejat a l'AMI arrel de l'escissió dins la G.L.E. El Comitè d'assumptes espanyols que s'ocupa del tema havia donat la raó a

la G.O.E. però cap més compensació que unes quantes paraules, per conminar-la a continuació a que cerqués algun tipus d'acord amb el G.O.E. que portés a la reconciliació, pas previ per a la unió de les dues maçoneries simbòliques d'Espanya (95).

El setembre de 1933 o potser abans els grans mestres del G.O.E. i de la G.L.E. havien constituït una comissió que treballava amb el Comité de socors als emigrats alemanys i amb la Lliga dels Drets de l'Home, segons que varen exposar al congrés de l'AMI celebrat a Praga, el setembre de 1933. També deien estar perfectament d'acord en que el pròxim congrés es celebrés a Madrid, encara que finalment es va fer a Luxemburg (96).

La G.L.R.N.E. havia participat en la campanya de propaganda anticlerical que el G.O.E. i organitzacions republicanes portaven a terme; a cada lògia se li demanava la col·laboració de 4 membres per la campanya. La Regional va ordenar a totes les lògies que enviessin informació sobre els militars maçons, així com de tots els càrrecs públics retribuïts que fossin membres de l'orde (97). El febrer de 1934 varen impulsar una campanya per divulgar a la societat els principis de la maçoneria, en la que s'instava a les lògies que empressin tots els medis de comunicació, es publicuessin fulletons divulgatius, que es gravessin discos per gramòfons i que es celebressin conferències per àudio. Es

pretenia així, no només donar a conèixer la maçoneria entre la població catalana, sino també de contrarrestar la propaganda antimaçònica existent.

Preocupats com estaven també per la "desobediència" que nombrosos membres de la Regional i fins i tot de lògies completes, el 24 de març de 1934, el seu Gran Mestre va pronunciar una conferència a les lògies "Democràcia" i "Redención" dedicada exclusivament a tractar el tema de l'obediència dels maçons a la lògia, aquestes a la G.L.R.N.E. i la Regional al G.O.E. L'esmentada conferència va ser publicada per l'única revista del G.O.E. a Catalunya: la "Rectitud", editada primerament per la lògia del mateix nom i que després va passar a ser l'òrgan oficial de la Regional del Nord est.

El mes de setembre "El Diluvio" publicava un article del membre de la "Themis" Lluís Humbert Santos titulat "Los Hijos de la Viuda", explicant la història i la naturalesa de l'orde francmaçònica (98). Aquest diari ja havia inclòs a les seves pàgines un parell d'articles de divulgació el 1927, signat pel nom simbòlic d'"Acero" (99).

La disciplina era quelcom que preocupava obsessivament ambdues obediències i es recordava, subratllant-ho amb èmfasi, que tots els germans havien promès obeir al G.O.E. en ser iniciats o auspiciats per l'obediència, doncs sense disciplina no hi havia activitat ni operativitat possible

(100). I els priemrs síntomes d'antimaçonisme al centre-dreta i a l'esquerra aviat apareixerien.

El març de 1934 l'executiva socialista, i la de UGT varen declarar la incompatibilitat entre socialisme i maçoneria. Per altra banda, Lerroux estava oportant a terme una política que la cúpula del G.O.E. considerava reaccionària. El juliol, un decret del ministeri de la Guerra prohibia als militars d'estar afiliats a organitzacions polítiques de cap classe. Primer les obediències varen pensar que el tal decret no les afectava, perquè no eren entitats polítiques, però aviat constataren que, efectivament, havien començat les accions -encara tímides- contra els miliars de maçons, a partir de gener de l'any següent.

El mes de maig Martínez Barrio havia trencat definitivament amb Lerroux; el mes de setembre el butlletí oficial del G.O.E. publicava un article pessimista i bastant alarmista sobre la situació de la República, on es deia que del règim del 14 d'abril no en quedava res "a causa de la conducta constante de los hombres que hoy degentan en poder". L'article prossegueix afirmant que si bé l'abril de 1931 hi havia a Espanya un govern amb maçons "autèntics" entre els seus membres, ara el que hi ha al govern són "falsos hermanos (...)" que nuevamente han contribuido a la muerte de Hiram; unos por omisión, otros por candidez, por debilidad con el enemigo, por olvido de sus deberes masónicos,

en suma; y otros ¡ay! porque no hay duda de que vinieron a nuestros Templos con el designio preconcebido de traicionar nos, de ser desleales, de pasarse al enemigo común, de suprimir la liberta..." (101).

La maçoneria es sent acosada per la reacció catòlica i la feixista, amb un govern republicà que ho és cada cop menys i que ha donat el primer pas que tant temen els germans: els militars maçons comencen a ésser cessats o traslladats ràpidament.

Des de la Dictadura i després durant la república la G.L.E. havia penetrat en medis castrenses i un nombre significat de militars havien demanat la iniciació maçònica, com passava també a les files del G.O.E. A l'Assamblea anual d'aquesta obediència corresponen a 1932 la Regional del Nordest hi va presentar una proposició perquè, a imitació d'altres països, també aquí es fomentés la creació de lògies formades exclusivament per militars o en les que hi fossin majoria, "para formar así una conciencia liberal en sus componentes..." (102).

Tres anys després les coses havien canviat radicalment i el 27 de febrer de 1935 la Regional del Nordest adreçava un document al President del Congrés espanyol per protestar contra les acusacions que a aquella Cambra s'havien fet contra la maçoneria, en la sessió del 15 de febrer. El

diputat Cano López, que demanava el cap de la maçoneria, va auxiliar-se de tots els tòpics literaris de l'antimaçoneria perquè el govern prengués mesures repressives contra la institució; va dir que el mes de novembre Porvenir Ideal Ayerbe, membre de la Regional del Nordest, havia estat detingut perquè era "un anarquista y separatista peligrosísimo", però que immediatament va ser posat en llibertat pel comandant Herrero, membre de la "Democracia" i ajudant del general Batet (103).

El ministre de la Guerra Gil Robles va cessar a sis generals maçons: Riquelme, López Ochoa, Martínez Cabrera, Manuel Romerales, R. López Gómez i J. Urbano de Palma (104). Entre els militars maçons d'inferior graduació el nombre de cessats i traslladats va ser molt superior. Era la primera embestida efectiva de la dreta contra l'orde.

Dels fets d'octubre de 1934 al 18 de juliol de 1936

Els successos esdevinguts a la revolució d'octubre marquen una línia divisòria en la història de la Segona República, però també en la trajectòria i existència de l'orde a Catalunya i arreu l'Estat. La cirspació general de maçons era més violenta i passional quan més a l'esquerra estaven els germans, poc predisposats a sotmetre's a l'acció temptadora del ritual maçònic i de les discussions civilitza

des i tolerants de les lògies. la CNT havia declarat la guerra a la república i un sector majoritari dels socialistes, tots els radical-socialistes i els comunistes estaven disposats a "republicanitzar" la república, fent una nova resolució per acabar amb el govern Lerroux-Gil Robles. No pretenem pas de reinterpretar les causes i el contexte que va empènyer als grups esmentats a organitzar una aventura revolucionària d'aquell calibre, però al nostre entendre la creixent efervescència social i política, sobreexcitada pels successos esdevinguts a Austria i Alemanya, especialment, havia estat sistemàticament estimulada des de l'esquerra radical i el sindicalisme revolucionari des del mateix 1931. Dins la maçoneria aquests sectors també feien el seu paper i la seva influència va anar creixent a mesura que els governs republicans s'inclinaven cap a la moderació burgesa; quan Lerroux va obrir la porta a Gil Robles, el prestigi d'aquests elements a dins i fora de la maçoneria es va unir a la seva influència. Assistim al desbancament general dels contemporanitzadors i dels moderats, i fins i tot el president Companys té un "arranque" de radicalisme: proclama la República Federal Espanyola i es rebel·la contra el govern de Madrid.

Una de les vies per les quals la preocupació antifeixista va entrar a l'orde va ser mitjançant organitzacions, en alguns casos creades per la maçoneria, que es dedicaven

a lluitar contra el perill feixista, i en favor dels exiliats víctimes del totalitarisme, al si de les quals hi havia un sector de germans i profans molt actius i molt interessats en fer comprendre a qui els escoltès que el feixisme podia ocupar el poder a Espanya amb tanta facilitat com a Itàlia o Alemanya.

Amb la proclamació de la república es crearen comitès i seccions espanyoles de la Internacional Universitària Antifeixista, el Comitè Espanyol de Lluita contra la Guerra i el Feixisme o el Frente Unico Antifascista, entre altres. A la Lliga dels Drest de l'Home i del Ciutadà també hi havia un sector molt radicalitzat, com entre els diversos comitès d'ajuda als refugiats polítics que ambdues obediències organitzaren al llarg del període. A la G.L. Unida fins i tot varen acceptar un hipotètic reconeixement del G.O. d'Itàlia a l'exili i li varen oferir d'instal·lar-se a Barcelona, el qual no va ser possible, tant per la precarietat de l'efímera obediència, com perquè no tots els maçons italians exiliats estaven d'acord en abandonar la seu de París (105).

Enmig de les organitzacions antifeixistes sovintejava ven les veus que alertaven de l'existència de falsos germans que es confonien amb els autèntics. Així, el febrer de 1933 la Regional andalusa advertia a la del Norddest que a Barcelona estava actuant un grup de suposats maçons que es diri-

gien a les lògies demanant ajut per a dur a terme "actes revolucionaris contra el feixisme" (106).

Maçons tant moderats com Lerroux, en unió d'altres com el socialista F. de los Ríos, L. Prieto i M. Domingo estaven adherits a la Internacional Universitària, que tenia la seu central a Amsterdam. Aquesta organització tenia una secció a Barcelona i fins i tot una a Figueres, fundada el setembre de 1931 per tres membres de la lògia "Luz de Figueras": el metge Manuel Morlius, el president de la secció i venerable del taller, el militar Ramón soriano Cardona i Enric Median, també militar (107).

La delegació de l'organització antifeixista a Barcelona estava a l'Ateneu Humanidad, seu de la G.L.E. a Catalunya i el primer delegat espanyol va ser el radical-socialista i membre de la "Perseverancia" (Larache) B. Pajares.

Les circulars de la Internacional Universitària empraven un llenguatge molt pròxim als partits comunistes europeus o al sector més esquerrà del socialisme i de l'atòmitzat radical-socialisme. El mes d'agost de 1934 deia una de les circulars:

"Ante (...) el angustioso concierto de odios racionales, de monstruosas venganzas imperialistas bajo la trágica mascarad de nacionalismos y patrias (achicadas y engrandecidas al impulso canalla de cualquier asesino imperialista o

al altibaja de cualquier movimiento bursátil) Ante (...) el monstruoso salvajismo de las hordas fascistas..." (108). En la seva carta de presentació, la Internacional Universitària es declarava republicana, federal, socialista i radical:

"Republicanos? Ante todo. (...) Federales? Sin duda alguna. (...) ¿Radicales? Aceptamos todos los radicalismos de fondo y forma que sean precisos para lograr una Paz y una Justicia universales. ¿Socialistas? Evidentemente".

El G.O.E. va crear una organització antifeixista en la que hi figuraven, entre altres, el socialista i maçó Luís Jiménez de Asúa i Ceferino González, Gran Secretari del G.O.E. el 1933, així com Fernando Valera, membre del Gran Consell Federal Simbòlic del G.O.E. i dirigent radical-socialista. Entre els projectes de l'organització antifeixista del G.O.E. figurava la publicació d'una revista anomenada "Frente Antifascista", la realització de campanyes contra el feixisme i l'ajuda als refugiats i exiliats dels règims totalitaris (109).

El Comitè Espanyol de Lluita contra la Guerra i el Feixisme va dur a terme una gran campanya per l'alliberament de Gramsci, Pertini i Lucetti, divulgant el manifest signat per l'escriptor Henri Barbusse (110).

A les files de la G.L.E. també es va col·laborar amb les organitzacions antifeixistes, entre altres amb el "Fren

te Antifascista", que a Madrid havia celebrat reunions a la seu de l'obediència. Aquesta organització estava fortament influïda pels comunistes i pels radical-socialistes, en segon lloc. Dolores Ibárruri, "la Pasionaria", en va formar part.

El filo-comunista Frente Antifascista distribuïa unes circulars amb les indicacions per constituir un front antifeixista a cada localitat, instruccions sobre organització, "tareas de agitación y propaganda", etc. També es distribueix els manifest del Congrès Obrer Europeu Antifeixiste celebrat a París, on es diu, entre altres coses, que als països on la burgesia manté encara l'aparença de règim democràtic, "la reacción imperialista se desencadena también, (...) Francia, Inglaterra, Checoslovaquia, tratan de realizar su política antiobrera... (...) ¡Luchad contra el fascismo y la reacción imperialista en vuestro propio país!" (111).

A la circular n. 2 del Frente Antifascista dedicat a organització i pla de treball dels organismes hi és inclòs, entre els objectius, la lluita a tots els països contra aquells que volen implantar règims feixistes, i també "contra las condiciones materiales de existencia, la libertad de las masas trabajadoras, los preparativos de guerra imperialista y de intervención contra la U.R.S.S. (...) Denunciar sin ninguna contemplación a los gobiernos sedicen-

tes democráticos (España) (...) Lucha decisiva contra todos los saboteadores del frente único antifascista y denunciar incansablemente el apoyo prestado al fascismo por la II Internacional y los jefes sindicales reformistas que han preparado el camino a Hitler, Mussolini, Pilsudski, etc." (112).

Al Frente Antifascista (o Frente Internacional Antifascista) al qual es va aproximar la G.L.E., hi eren adscrits, entre altres, el Partit Comunista d'Espanya, la Unió d'Escriptors i Artistes Proletaris, el Socors Roig Internacional, algunes organitzacions obreres de la UGT i un nombre important d'organitzacions radical-socialistes d'arreu l'Estat (113).

El setembre de 1933, per exemple, el Comité Nacional del Frente Antifascista escrivia a la lògia "Perseverancia", de Larache, sota la G.L.E., dirigida per Pajares, que res tenien a veure amb el constituït per Jiménez de Asúa "y otros amigos, pues éstos sólo rezan con la cuestión de ayuda económica a las víctimas del fascismo" (114).

Un cop més veiem que la G.L.E. s'acosta a sectors polítics més esquerrans que el G.O.E. i, en aquest cas (pot ser no en l'únic) als comunistes. Aquest tipus d'organitzacions unitàries havien estat tant útils a la maçoneria com als partits d'esquerra i a voltes varen servir de nexes per a accions polítiques que anaven més enllà de l'específica

lluita antifeixista. Tanmateix, en alguns casos, les activitats antifeixistes varen portar problemes als seus protagonistes, perquè un jutge o autoritat local reaccionària podia emprendre accions legals contra aquells que considerava els seus enemics. Aquest va ser el cas del ja citat Bartolomé Pajares, cap de la lògia "Perseverancia", que el 1933 va publicar un fulletó amb el títol d'Abajo el Fascio!, en el que denunciava el règim de Mussolini i les tortures a que eren sotmesos els presos polítics. Pajares també s'ocupava de denunciar que els primers brots de feixisme espanyol ja havien aparegut (115).

La publicació no va agradar al Fiscal de l'Audiència de Tetuán, que el va portar a judici, acusat d'injuriar al cap de l'Estat italià, delictes del que va ser posteriorment absolt. Amb aquest motiu la G.L.E. i les seves lògies varen organitzar una campanya de denúncia i solidaritat amb el germà Pajares.

El 1934 estava en activitat una altra d'aquestes organitzacions, el Frente Unico Antifascista, que comptava amb entitats arreu l'Estat. A Logroño, per exemple, el seu comitè local estava compost, el maig de 1934, per 2 delegats socialistes, dos de l'UGT, dos del partit comunista i dos obrers representant de societats autònomes (116).

No deixa de tenir interès senyalar que la maçoneria no va figurar, d'antuvi, entre els enemics predilectes del

primer feixisme espanyol. En les 1.300 pàgines escrites per José Antonio Primo de Rivera, només en sis ocasions es refereix a l'orde, i dues de manera indirecta. Així mateix, quan el fundador de Falange, des de la presó d'Alacant proposa un govern de conciliació nacional per acabar amb el conflicte bèl·lic, hi col·loca per a presidir-lo a D. Martínez Barrio. Com afirma J.A. Ayala, l'actitud antimaçònica de Falange, "ni demasiado virulenta ni profusa, se plantea más como una actitud defensiva, nacionalista, que ofensiva, al menos antes de 1936" (117).

La maçoneria, com els partits republicans espanyols, va mantenir estretes relacions amb les organitzacions anti feixistes -també la Lliga dels Drets de l'Home tenien una secció denominada "Cintés de enlace antifascistas" i en aquest medis l'activisme resolt i a voltes ben coordinats dels elements més radicals, sense oblidar el treball dels sempre disciplinats homes de la III Internacional, arrossegaren els sectors més tebis a una dinàmica política i a una anàlisi de la realitat espanyola més pròxima al comunisme que al que podien fer les famílies republicanes o el socialisme moderat. En el discurs polític d'aquestes organitzacions, l'Espanya de la Segona República era assimilada a la Rússia de Kerensky i a més estava sotmesa a la bota feixista; Gil Robles era Dollfuss o un simple feixista. I donat que l'etapa democràtica espanyola ja estava superada, calia implantar la dictadura del proletariat.

A la maçoneria no havia penetrat significativament el marxisme com a ideologia ni el comunisme, perquè en primer lloc els principis de l'orde eren del tot oposats als de la III Internacional. Al tercer congrés que aquesta va celebrar a Moscou el juny-juliol de 1921, en el que es va declarar la incompatibilitat entre maçoneria i comunisme, obligant els comunistes maçons a abandonar l'orde si volien continuar formant part del partit. Andreu Nin, que havia estat maçó fins el 1919, va assistir aquest any al congrés de la Internacional Sindical Roja a Moscou (també hi varen anar Maurín, Arlandis, Colomer, etc.) Tortschi va declarar que la maçoneria era la "pesta bubònica" de Rússia i que no representava altra cosa que "un procés d'infiltració de la petita burgesia a totes les capes socials (...). La maçoneria, pels seus ritus, recorda els costums religiosos, i ja se sap que tota religió subjuga el poble" (...). "La maçoneria representa una gran força social, i pel secret de les seves sessions i la discreció absoluta dels seus membres és una mena d'Estat dins l'Estat" (118).

Les maçoneries europees no anglosaxones, que eren les que comptaven amb germans comunistes, varen reaccionar palesant el dogmatisme i els principis antidemocràtics de la III Internacional, però de fet els comunistes -salvades algunes excepcions- hagueren de triar entre el partit i la lògia.

A Barcelona, la lògia que més es destacà en la repulsa al comunisme va ser la "Fénix" i també la "Lealtad", les quals celebraren una tinguda conjunta extraordinària per tractar l'excomunicació que el comunisme havia llençat contra l'orde el 27 de febrer de 1921, en la que Portela Valladares hi tingué una actuació destacada. Allí es va dir que la III Internacional era violenta i agressiva, que el fi mai justificava els medis i que la ideologia comunista ofegava les llibertats i la iniciativa individual, "que constituyen el progreso de la humanidad". També es va dir que la maçoneria no havia de dirigir els seus atacs a la III Internacional o als partits comunistes, sino que havia de procurar que prevalés la II Internacional socialista, "que es la aceptada en mayor número de países" (119).

Poc després la lògia "Fénix" sufragava la publicació d'un fulletó contra la III Internacional, signat pel germà "Voluntad", és a dir, M. Portela Valladares, on s'analitzava cadascun dels principis comunistes des del liberalisme democràtic i es proposava apoïar la Segona Internacional a fi de no veure's "derrumbar el orden social" (120).

El G.O.E. va condemnar igualment la Internacional de Moscú; Martínez Barrio es dirigia a les lògies andaluses en una circular en la que es referia a dues intoleràncies: la religiosa, "pilotada por Roma" i "la intolerancia demogògica, impulsada desde Moscú". Tanmateix, demanava -per ini-

ciativa dels catalans- que s'aixequés el bloqueig econòmic i diplomàtic a l'URSS (121).

L'abril de 1923 el butlletí de la G.L.E. es feia res sò del succeït a França amb els maçons comunistes, on el partit prohibia igualment que els seus militants formessin part de la Lliga dels Drets de l'Home, que era de fet -com a Espanya- una organització dirigida i controlada per maçons. A França hi va haver comunistes que es negaren a abandonar l'orde, però com ja es preveïa que Moscú no transigiria, el butlletí de la G.L.E. afirmava: "puede concluirse con que los Francmasones comunistas, no queriendo dimitir del partido, aguardarán plácidamente ser excluidos del mismo" (122).

Dos anys després l'obediència protestava per l'assassinat del maçó búlgar N. Mileff, "víctima del terror bolchevique". Però quan uns mesos després moria Lenin, l'òrgan oficial de la G.L.E. incloïa una nota elogiosa, recordant que abans de la revolució bolxevica a Rússia imperava l'autocràcia i "los esclavos formaban legiones (...) Cabe admirar al hombre de ideas sólidas que jamás claudió; (...) obligado a desempeñar el papel de dictador... El mejor corolario, comentando la obra de Lenin, es poner de manifiesto que (...) la mayor parte de las naciones (...) se apresuran a concertar tratados comerciales con los tan 'odiados como temidos' soviets, y se habla ya de reconocimientos oficiales del Gobierno bolchevique" (123).

El cas de Daniel Anguiano, que va abandonar el partit, va ser el de molts maçons comunistes francesos. Havia estat iniciat el 1917 a Madrid, var ser ascendit al tercer grau el 1922 i durant la Dictadura va ocupar el càrrec de Diputat Gran Mestre de la Regional de Centre. Augusto Barcia va posar com a exemple a Anguiano, quan al Convent extraordinari de 1925 a Ginebra es va tractar el tema de l'excomunicació comunista. Barcia va dedicar també unes paraules al comunisme, afirmant que els fets demostraven que la Maçoneria era un eficaç instrument de conservació de les llibertats, ja que, tant a Rússia com a Itàlia, "en la dictadura proletaria, como en la dictadura burguesa, es donde nuestra Institución es ferozmente perseguida" (124).

Al VI Congrès de la Internacional Comunista, celebrat a Barcelona el 1928, es varen declarar com a ideologies i grups hostils al comunisme els sindicats catòlics, les associacions de joves cristians, les organitzacions siognistes i jueves en general, (en això també coincidien amb l'extrema dreta) però no hi ha cap referència a la maçoneria (125).

Amb la proclamació de la II República el tema va ser relativament oblidat i fins i tot un comunista maçó podia semblar més moderat políticament que alguns radical-socialistes. J. Garcia Miranda, comunista i membre de l'"Adelan-

te", explicava el 1932 en una conferència als seus germans i als de la "Themis" la seva doble militància. I encara que a la "Themis" els comunistes no eren ben vistos, altres sectors de la G.L.E., com la "Delta" o la "Justicia" no hi havia aversió particular contra els homes de la III Internacional. Va ser precisament la G.L.E. qui va autoritzar, el maig de 1933, que Rafael Vidiella, iniciat a la Justicia el 1921, simbòlic "Gutenberg", fundés una lògia a Barcelona amb el nom de "Karl Marx". Vidiella era aleshores membre del Sobirà Consell de Govern de l'obediència i l'any anterior havia estat Venerable de la "Primero de Mayo", a Madrid.

El maig de 1933 la "Karl Marx", sota la venetura de Vidiella, (que el novembre seria proposat per la presidència de l'Ateneu Humanitat) va distribuir entre les lògies una circular de presentació en la que exposava els motius i els principis que els havia impulsat a fundar el taller, afirmant que calia crear "un núcleo de avanzada, de choque, (valga la frase) para enfrentarnos al presente en otros países y al futuro, si fuese preciso, en el nuestro", contra la reacció, al·ludint a la crítica situació internacional.

La carta de presentació deia també que havien volgut donar el nom de "Karl Marx" al taller perquè aspiraven a realitzar els seus treballs "al compás del tiempo, saturán-

dolos de ese humanismo tan imposible de separar tanto de la Francmasonería como del marxismo, (...) La Francmasonería, por su propia esencia, al carecer de límites donde pueda señalarse 'hasta aquí llegué' da la pauta de esa evolución a la que no podemos, ni debemos ni queremos escapar" (126).

La presència de bastants maçons a les files fundacionals del PSUC es deuria tant al clima de distensió entre la Internacional comunista i la maçoneria propiciat per la formació del Front Popular a França i Espanya, com per la gran amplitud d'orígens ideològics que varen confluïr en la formació del partit dels comunistes a Catalunya. Palmiro Togliatti afirmava, en un informe datat el 28 de gener de 1938, que no pas menys de tres maçons formaven part del Comitè Executiu del PSUC i dos del Secretariat (127).

Quan a la lògia "Karl Marx", el setembre de 1934 va ser expedientada per la G.L.E. i posteriorment demanà els auspicis de la G.L.D.C., que finalment no va obtenir, es diu que per haver ensenyat els seus llibres a altres tallers de l'obediència. "La Sagesse" i la "Themis" mai varen veure amb confiança la lògia fundada per Vidiella, el qual havia anat a aquest darrer taller per intentar acabar amb els recels i les acusacions de que eren objecte (128). L'any següent la "Karl Marx" havia desaparegut de la maçoneria catalana.

La maçoneria espanyola era tant sensible com els comunistes al perill feixista i no forçava la realitat quan lluitava contra la influència que a la societat espanyola podien exercir en un moment determinat certs miratges procedents dels Estats totalitaris. A cada acte de brutalitat i violència contra els principis de llibertat i democràcia ambdues obediències reaccionaven protestant o realitzant actes de desagravi, publicant articles a la seva premsa, etc. Els seus anàlisis, és clar, diferien per complet dels que podien fer les organitzacions antifeixistes, però un enemic comú els convertia necessàriament en companys de viatge, ja que entre altres coses, els excessos verbals d'aquests companys de viatge no eren res comparats amb la crema de llibres a la Universitat de Berlin, la matança de socialistes per Dollfuss o l'extermini de jueus i de tot enemic polític del nazisme.

Als successos del sis d'octubre a Catalunya i a la sublevació revolucionària d'Astúries hi havia maçons entre els protagonistes i entre els lluitadors més anònims, no hi ha dubte. Perquè des de la proclamació de la República i bastant abans no hi hagué cap moviment polític important que no comptés amb un nombre més qualitatiu que quantitatiu de germans maçons, però no de lògies u obediències. Pérez-Farràs era membre de la lògia "Redención" i a la funció que un altra membre de l'orde anomenat Guillén tenia

a Igualada s'hi va trobar una fàbrica de bombes (129), però les lògies ni les fabricaven ni les tiraven. Varis membres de la "Themis", entre ells M. Gatell varen ser detinguts. De la "Fraternidad", de la Regional del Nordest, varen ser detinguts Vidal, Mora, Soler, Fabrè i Rejón (130), i altres lògies també varen comptar amb detinguts entre el seu quadre. Les seus centrals de les dues obediències, tant a Madrid com a Barcelona varen tancar les portes per temor a veure's compromesos amb les insurreccions o per evitar les accions dels incontrolats d'extrema dreta.

A Madrid, el 6 d'octubre un grup de feixistes encapçalat per Primo de Rivera i enarbolant una bandera republicana, varen intentar per dos cops assaltar el local del G.O.E. Al dia següent totes les lògies suspènien les activitats, però s'organitzava la recaptació de diners pels germans empresonats o per les seves famílies. Entre els detinguts figurava el Diputat Gran Mestre de la Regional del Centre, J. Hernández, i el Grna Mestre Adjunt del G.C.F.S., Enrique Barea, posat en llibertat tres dies després, va disposar que en aquelles circumstàncies no es celebressin activitats maçòniques, ja que si bé la insurrecció havia estat dominada, subsistia l'Estat de guerra. Quan poc després es celebrava una reunió de venerables al local maçònic, aquests descobriren que hi havia un avís signat pel Gran Secretari Ceferino González i el Gr. Mestre adjunto E. Barea

on es deia que, tenit coneixement de que a les lògies de la Regional de Centre hi presidia un esperit que feia difícil que les seves lògies s'ajustessin als principis d'actuació estrictament maçònics, (senyalaven veladament els sectors més radicals i polititzats) havien disposat que a partir del 2 d'octubre quedava suspesa per decret tota activitat maçònica a la Regional de Centre. El decret portava data del dia dos, encara que s'havia posat el 15 o 16, la qual cosa es va fer per evitar que la policia pogués implicar a les lògies en els fets. No cal dir que els caps de la Regional de Centre varen protestar enèrgicament prop del G.C.F.S. Es demanava la destitució de Barea per abús de poder, però el conflicte no anà més enllà de les reiterades protestes dels maçons madrilenys contra el G.C.F.S. (131). Els dirigents de l'obediència, que coneixien les activitats polítiques dels maçons madrilenys, havien conseguit, sino desmovilitzar els maçons revolucionaris, al menys no comprometre directament l'orde en la insurrecció. I aquest era el seu únic objectiu. L'exemple de Madrid ens mostra un cop més com la maçoneria acaba sent víctima, tant de les seves lluites polítiques internes fruit de la pluralitat ideològica, com dels esdeveniments polítics exteriors, que arrosseguen els maçons i els divideixen amb la mateixa profunditat que ho estan els polítics i la mateixa societat espanyola.

A Catalunya també varen ser tancades temporalment les seues maçòniques i els germans es quedaren a casa o es llen-

garen al carrer per defensar les seves idees polítiques. Els qui varen participar en els fets ho feren la majoria de casos apoïant la decisió de la Generalitat de sublevarse contra el govern de la república; els altres es quedaren a casa. Frederic Escofet, Secretari General d'Orde Públic de la Generalitat i protagonista dels Fets d'octubre, havia estat iniciat a la lògia "Democràcia", de la que formaven part altres militars com el comandant Herrero, el capità Bertomeu Muntané i el general Pozas Parea. Escofet em va explicar el 26 de gener de 1985 a Brusel·les que quan va ser jutjat en consell de guerra el general Pozas Parea no va fer cap vot particular i el va condemnar a mort com els altres militars, cosa que no podia fer un maçó, al menys en teoria (132). Tanmateix, segons el testimoni de "Laia", va ser gràcies a les gestions que la maçoneria va fer prop de Lerroux que Escofet no va ser afusellat, com tampoc cap altre sublevat a Catalunya. Segons aquest testimoni, va ser l'orde qui va aturar els afusellaments a Astúries (133). Tanmateix, Lerroux era partidari de fer executar Pérez-Farràs i N. Alcalà Zamora, contrari.

La lògia "Democràcia" havia estat fundada el 1925 sota la Regional del Nordest i després d'uns lapsus de dos anys (1928-30) va reaparèixer el gener de 1931. Soriano Cardona també hi va ser afiliat i el seu venerable era el capità Bertomeu Muntané Cirici (134), amic de Bartolomé Paja-

rès, Gran mestre de la Regional del Marroc. quan els fets d'octubre la lògia ja no estava en activitat.

Enric Pérez-Farràs, cap del mossos d'esquadra i membre de la "Redención" va ser condemnat i empresonat fins a la victòria del Front Popular. Havia estat iniciat el magi de 1931 i l'any següent ja era membre del Sobirà Consell de Govern de la G.L.E. (135).

El butlletí de l'AMI va dedicar atenció a la insurrecció contra el govern de la República. A les seves pàgines deia el Gran Celler J. Mossaz que des de feia temps la situació política espanyola era tant greu que era d'esperar l'esclat de conflictes, els quals havien estat provocats per la inclusió en el govern de membres de la CEDA, però que, segons les seves informacions -advertia l'òrgan de l'AMI- ni un sol maçó estava implicat directament en els fets. No sembla pas que en aquesta ocasió a Suïssa comptessin amb bons i leials informadors, o potser varen creure més prudent omitir les notícies que feien referència a la participació de conegut i desconeguts maçons en la insurrecció. La nota dedicada a la situació espanyola continua dient que la Generalitat, creient que la República estava en perill, va proclamar la República Federal Espanyola, en la que l'Estat català havia d'esdevenir el primer de la federació, però que només havia durat algunes hores. Deia també que dels 3.000 empresonats existents, només una dot-

zena eren maçons, així com que hi havia maçons als dos bàndols, el del govern i al dels sublevats, la qual cosa demostrava clarament que la francmaçoneria res tenia a veure amb els successos, sino que en tot cas, determinats maçons, i que aquest només eren responsables dels seus actes i no representaven l'orde, sino les seves conviccions polítiques particulars.

Quan a la repressió, deia que "sortosament, sembla que el partit victoriós -a part de les sancions dutes contra els directament implicats en els esdeveniments- no s'ha deixat portar per les excitacions de la reacció que pretenia que es perseguís als membres de les Lògies per la seva única qualitat de Franc-Maçons. Només un taller de Ceuta ha estat tancat per les autoritats locals (...). A Madrid i Barcelona les autoritats maçòniques del Gran Orient i de la Gran Lògia han suspès voluntàriament llurs treballs per una quinzena de dies, tot i que no s'havia tancat els locals; creiem tanmateix que en aquests moments (31 d'octubre), tot a retornat a la seva activitat normal. Només la premsa reaccionària persisteix en la seva campanya de calumnies (...) reclamant la clausura de les lògies" (...).

"De tota manera, no sembla que, de moment, la vida maçònica espanyola estigui amenaçada i esperem, amb els nostres germans espanyols, que el govern o bé el President de la República sabran, quan hagi retornat la calma, conce

dir la gràcia als condemnats a mort que no tinguin sobre la seva consciència altres crims que aquells que la passió política ha pogut engendrar" (136).

Es presumible que l'AMI o el mateix Mossaz havien estat informats per germans de Catalunya i aquests havien donat la seva versió dels fets, no massa escrupulosos amb la veritat, perquè en política no sempre es podia dir tota la veritat.

Passada l'efervescència revolucionària, les actuacions de les dues obediències a Catalunya i arreu l'Estat es varen centrar en demanar repetidament indults per tots els condemnats a mort i amnistia per als delictes polítics. La tasca prioritària va ser que no hi hagués cap executat per sentència de mort cosa que si bé no es logrà, al menys en algun cas les influències de personatges maçons amb poder i prestigi al món profà varen col.laborar en evitar un major nombre de morts i empresonats (137). Carles Pi i Suñer, diputat per ERC i ministre de Treball fins el desembre de 1933 amb el govern de Martínez Barrio, ha deixat escrit a les seves memòries:

"Los masones, gracias a sus contactos, habían hecho una obra digna de agradecer en favor de los condenados por los hechos de octubre y contribuyeron eficazmente al indulto de algunos condenados a muerte". Durant la Gran Assambla

Nacional Simbòlica de 1935, celebrada a Barcelona, J. Oriol Martorell va connectar a Pi i Suñer amb els dirigents maçons que s'havien distingit en la batalla pels indults, perquè el diputat de l'Esquerra pogués agrair les gestions fetes pels maçons al respecte. La trobada es va fer al Museu d'Art de Catalunya: "Y allí fuimos los dos {ell i Oriol Martorell} (...) Fácil me fue reconocer a Ayerbe, compañero de estudios en la Escuela de Ingenieros, y a un par de diputados de las Constituyentes. (...) Oriol hizo las presentaciones, yo les expresé nuestro agradecimiento y uno de ellos contestó con unas atentas palabras" (138).

Pel que sembla, la Regional del Nordest tenia especial interès en que C. Pi i Suñer, que no era maçó, coneixés algun dels germans que estaven laborant per aconseguir l'alliberament d'empresonats i els indults, com el de Pérez-Farràs.

Quan al general i maçó López Ochoa, cap de les forces governamentals a Astúries, aquest va intentar, portar la direcció de la lluita contra els insurrectes evitant les arbitriietats, els assassinats dels detinguts o les tortures, en la qual cosa no sempre va tenir èxit. La posició de López Ochoa era força crítica, perquè havia de complir amb els seus deures de militar en situació de guerra i, segons la maçoneria, amb els seus deures de maçó. Prou difícil com perquè uns mesos després de sofocada la insurrecció apare-

guessin veus a l'orde que clamaven per l'expulsió del general de la maçoneria.

López Ochoa havia demanat i li havia estat concedida la planxa de comiat el mes de juny de 1933 (139), però seguia sent maçó, ara en "somnia". Hi havia testimonis entre els protagonistes de la revolució asturiana que acusaven obertament el general de no haver impedit assassinats quan ho podia haver fet. El gener de 1935 la "Themsi", com altres lògies demanava la irradiació de López Ochoa. El setembre de 1936, ja esclatada la guerra, es formà una Comissió de Justícia al G.O.E. per ocupar-se del cas (140). López Ochoa va ajudar en varis casos a salvar a persones -fossin o no maçons- els quals es lliuraren de la presó o la mort gràcies a la intervenció del general. Tanmateix, el poble asturià veia en ell el responsable de la brutal repressió a que varen ser sotmesos els revolucionaris després de vençuts. López Ochoa va ser assassinat a Carabanchel el juliol de 1936 per revolucionaris incontrolats.

El comandant Domínguez Otero també va ser mort a conseqüència dels Fets d'octubre; aquest militar era membre de l'"Alvarez de Castro", de Girona, on va ser iniciat el gener de 1932 (141).

Dencàs havia fugit de Catalunya i el seu comportament el sis d'octubre va ser força sospitós. Se l'acusà de

feixista i traïdor; tanmateix, quan el 1936 retornà a Catalunya la lògia "Minerva" de la G.L.D.C., el va admetre al seu quadre, amb protesta de la "Humanidad", que l'acusava d'indesitjable i de traïdor, doncs no sabia guardar secrets, "cualidad necesaria para pertenecer a la Orden" (142).

El mes d'octubre de 1935 la "Themis" seguia demanant indults, ara per l'asturià Florentino Prieto, però a partir dels esdeveniments d'octubre sembla ser que l'orde no gaudirà de gaires influències en medis governamentals. El 19 de febrer de 1935 el Gran Mestre adjunt del G.O.E. notificava a la Regional asturiana (del Noroeste) que no eren ben vistos a les esferes oficials i tenien l'evidència de que qual sevol recomanació per conducte o d'origen maçònic "cae completamente en el vacío o puede en determinados casos perjudicar la misma causa que recomendamos, por la rabiosa enemiga que hay contra nosotros" (143).

Quan a Pérez-Farràs li va ser conmutada la pena de mort, la "Themis" va fer una "bateria de joia" en honor seu. El febrer de 1935 els germans de la "Redención" afirmaven que estaven molt ocupats amb els germans empresonats i perseguïts. A mitjans d'any la "Humanidad" va tancar les portes, segons deien per pressions de les autoritats i no varen reemprendre les activitats fins l'abril de 1936 (144).

Els maçons de Cartagena varen auxiliar en tot moment als empresonats polítics compromesos amb els fets d'octubre, com Pérez Farràs i Barrera, que per mitjà de la lògia "Renacer" de Cartagena (G.L.E.) i altres maçons murcians varen procurar que no els faltés res en el presidi, a més de visitar-lo sovint (145).

Aquests actes de solidaritat i germanor no excloïen les disputes internes, bàsicament per motius polítics. Les picabaralles entre moderats i radicals, (que parlant en termes partidistes era el partit radical contra socialistes i republicans més esquerrans) es varen donar en tot l'Estat, i en particular fins la revolució d'octubre (146).

Durant el Bieni Negre la situació de la maçoneria serà més delicada i l'acuit a l'orde per part de la dreta, que segueix demanat al govern que clausuri i faci desaparèixer la maçoneria, donarà alguns fruits, com la prohibició als militars de pertanyer a les lògies. Era el primer pas, que els germans contempen amb fundat temor. Lerroux era el germà traïdor que s'havia venut al Vaticà i a la reacció i només un "tourde force" podia salvar la llibertat i la república.

No es va prohibir als maçons que es reunissin, però aquelles lògies sospitoses de ser massa esquerranes o que estaven integrades permilitars varen ser vigilades per la

polícia, com la ja esmentada "Renacer", de Cartagena, on hi havia uns quans militars o la "Humanidad", com ja hem dit.

El febrer de 1935 la lògia de Figueres i la de Girona, on hi havia forces militars, varen abandonar la G.L.E. per passar-se a la Regional del Nordest. La "Minerva", sota aquesta obediència, es queixava l'abril de 1935 que el G.O.E. estava dirigit pel partit radical i ells volien reformes polítiques de fons, cosa que no podien fer els dre-tans de Lerroux. El venerable de la "Minerva" referia a la Regional que els germans del talle només parlaven de política a les tingudes, perquè aquest era l'únic tema que domi-naven... (147).

La "Ruíz Zorrilla" havia aconseguit per fi que l'aus-piciés -amb condicions- la G.L.R.N.E. i tot seguit ja denun-ciava a les lògies, a la Regional i al G.O.E. "por falta de espíritu masónico que no se ha sabido crear", és a dir ac-tuar com si fossin un partit, ja que els membres de la "Ruíz Zorrilla" eren una espècia de quintacolumnistes, pot-ser ben intencionats, que s'ocupaven especialment de denun-ciar a ambdues obediències per no fer "autèntica maçoneria". El primer de març de 1935 aquesta lògia s'adreçava a la Re-gional del Nordest explicant-li que tot ho feien malament, causa del "malester existente" (148). Els de la "Ruíz Zorri-lla" no eren gens simpatitzants amb el nacionalisme català i no tenien bones relacions amb cap taller, en especial amb la "Themis".

El mes de maig 18 dels membres de la "Minerva" varen abandonar el taller i aquest va ser dissolt temporalment i refet amb nous elements el març de 1936, per passar finalment a integrar-se a la G.L.D.C.

La "Ruíz Zorrilla" va ser suspesa el setembre de 1935 i dissolta definitivament uns mesos després.

El març de 1935 la "Hansa" i l'"Helvetia" -ambdues composades majoritàriament per germans estrangers varen abandonar la Regional del Nordest, encara que seguiren treballant com a independents (149).

Gil Robles, aleshores ministre de la guerra, va fer nomenar, entre maig i juny, per cap de l'Estat Major el general Francisco Franco, Fanjul a la Subsecretaria de Guerra, Mola, cap superior de les tropes al Marroc, i Espinosa de los Monteros, director de l'Escola Superior de Guerra (150). Tots ells varen protagonitzar la sublevació del 18 de juliol de 1936. Els maçons podien creure que, efectivament, hi havia una conspiració contra ells.

No obstant, les activitats maçòniques varen continuar regularment i el G.C.F., va celebrar a Barcelona el 15 de març de 1935 la seva XIV Assamblea Nacional Simbòlica, sota la presidència de Porvenir Ideal Ayerbe, cap de la Regional del Nordest i que havia passat per cinc lògies diferents. Els representants de la Regional catalana eren

Josep Gaynès, Josep Oriol Martorell, Antoni Restoy i Joan Civit, actuant com a suplents Edmundo León Marco i Lluís Mora (151). La primera sessió va ser secreta, pel quals els germans visitadors varen hauer d'ausentar-se i del contingut de les restants sessions no en varen deixar constància a les actes, que foren molt sintètiques i sense continguts que fessin referència a les actuacions de les Regionals, les lògies o del G.C.F.S. El clima era ben diferent al d'anys anteriors; recordem que durant la Dictadura de Primo de Rivera, a més de reunir-se, eren editades les actes.

De nou el butlletí de l'AMI s'ocupava de la inquietant situació espanyola i es feia ressò de la interdicció als militars de pertànyer a la maçoneria, acusant al ministre de la guerra, Gil Robles, "chef du parti réactionnaire et instrument des Jésuites" (152).

El febrer de 1935 un taller de la G.L.D.C. s'adreçava al seu Gran Mestre demanant que es protestés enèrgicament per les mesures preses contra els militars maçons i també contra "la conducta de los Hermanos Masones, parlamentarios y Ministros, presentes y ausentes de la Sesión de Cortes, por la débil defensa de nuestros ideales, y de nuestra Augusta Orden" (153). La divisió que la política espanyola havia provocat entre els maçons era cada cop més greu.

Com advertia el G.C.F.S., les protestes i fins i tot les gestions fetes per rehabilitar els maçons militars no varen donar cap fruit i fins i tot corrien perill cretes recomanacions de perjudicar encara més els afectats.

Pocs dies després la G.L.D.c. notificava als venerables de totes les seves lògies que un grup de germans es proposaven lliurar en manifest "criticando, censurando y aún difamando a Hermanos que ocupan altos cargos masónicos en las Obediencias regulares de España y en las Grandes Logias de sus respectivas Federaciones".

"En dicho grupo de masones [tant podien ser els de la "Ruíz Zorrilla" com els de la "Delta o la "Minerva] -sujestos a proceso los más- figuran unos cuantos despechados por no haber podido conducir a la Organización Masónica hacia los derroteros de un determinado partidismo político (...).

"POR ESO DAMOS LA VOZ DE ALERTA A TODAS LAS CAMARAS DEL MEDIO" (...)

Por su denominación y con malévola intención, la califican de separatista [a la G.L.D.C.], sabiendo como saben que esto es absolutamente falso porque está integrada por Hermanos que ante todo son masones. Y son masones precisamente porque no son separatista".

"Lo prueba el que en su Federación hay Hermanos de diferentes nacionalidades y Res. Logias que seguramente no estarían en ella si tal fuera cierto".

"Lo que hace la Gran Logia de Cataluña de la Fed. de la Gran Logia Española es cumplir fielmente los principios de la Francmasonería, (...) entre ellos, (...) los dos últimos párrafos del capítulo I de su Constitución, que es la de la Gran Logia Española, que dicen 'EL DERECHO DE TODAS LAS ENTIDADES NATURALES Y JURIDICAS, COMO MUNICIPIOS Y REGIONES, A GOBERNARSE POR SI MISMAS EN TODO LO QUE ATAÑA A SU VIDA INTERIOR, EN VIRTUD DE LAS LEYES QUE ELLAS MISMAS SE DEN' - 'LA UNION FRATERNAL, LIBRE Y ESPONTANEA DE LAS REGIONES EN GRUPOS NACIONALES; LA DE ESTOS EN GRUPOS INTERNACIONALES Y LA DE ESTOS EN UN GRAN GRUPO INTERCONTINENTAL, CADA UNO DE LOS CUALES CUIDE, RESPECTIVAMENTE, DE TODO LO REFERENTE A LA VIDA DE RELACION DE SUS COMPONENTES; EN VIRTUD DE LAS FACULTADES QUE ESTOS HAYAN AL EFECTO DELEGADO EXPRESAMENTE' (154).

Aquest eren els problemes normals que tenia la maçoneria i en res diferia de l'etapa anterior al 6 d'octubre. Malgrat l'estat de guerra, la G.L.D.C. va celebrar el juliol de 1935 la seva Gran Assamblea, amb assistència de l'ex Gran Mestre de la G.L.E., M. Larrañaga. El passat mes de juny havia estat elegit per el càrrec de Gran Mestre de la G.L.E. Juan Sarradell, antic Gran Secretari. La Constitució

de la G.L.E. havia estat reformada i a partir d'ara els veredictes emesos per les grans lògies regionals podien ésser apel.lats davant del Sobirà Consell de l'Orde i els d'aquest a les grans assemblees.

L'acta de la Gran Assamblea és quasi tant lacònic com la de la Regional de Nordest, en la que tampoc es detallen les activitats les organitzacions ni dels seus membres (155).

Altres problemes més greus afecten la G.L.D.C., quan el mes d'agost el seu Diputat Gran Mestre Grau Ticó, membre de la "Humanidad" va ser cessat del càrrec éssent anomenat J. Larrañaga el Gran Mestre accidental, membre de la lògia "Adelante" i del Capítol "Barcino" i que a Madrid exercia com a Gran Primer Vigilant de la G.L.E. El nomenament va molestar alguns Grans Consellers, entre ells Josep Bordas, que ho va fer constar per escrit -en català- a la reunió de Grans Consellers del 9 d'agost de 1935 (156). Quan aquest any J. Larrañaga sigui elegit Venerable Mestre de l'"Adelante", una part dels seus membres demanaran la baixa en senyal de protesta.

El període electoral a la G.L.D.C. va quedar obert i el 21 d'octubre un grup de 22 germans, vuit dels quals eren de la "Themis" (Amadeu Oller i Marcel.lí Perelló entre ells) demanaven a totes les lògies que votessin pel membre de la "Themis" Enric Mías Codina. Els sotsignants afirmaven

estar segurs de la seva elecció, però que desitjaven que "hofs per mitjà d'una votació unànim, per tal de que el seu mandat es vegés investit de la màxima autoritat i del més alt prestigi, indispensable en les actuals circumstàncies..." (157).

Durant aquells dies hi hagué conflictes entre els membres de la "Themis" i els de la "Justicia", que es denunciaren mútuament per qüestions electores (158). Finalment la "Themis" i "La Sagesse" decidien no participar en les eleccions a Gran Mestre argumentant que el càrrec era massa presidencialista (159). La "Delta" participava també en el conflicte denunciant el contingut del document que la "Themis" va distribuir arrel del resultat de les eleccions, en les que va ser elegit Alvar Salvat Alberich, membre de la lògia "Justícia". El 10 de desembre intervenia directament la G.L.E. conminant a la G.L.D.C. perquè donés solució a "este desconcierto", i que tots els membres de l'organització es reconciliessin en una abraçada fraternal. El 21 d'aquest mes la direcció de la G.L.D.C. qualificava la situació de "crítica" i constatava que havien estat inútils els intents per arribar a la conciliació de les parts oposades. L'ex Gran Mestre Grau Ticó es va negar a acollir-se a la amnistia que li va atorgar la Gran Assamblea i les eleccions foren anul.lades; mentre, J. Larrñaga seguia exercint de Gran Mestre accidental, el qual declarava en una circular dirigi

da als tercers graus (Cambres del Mig) que en els 14 anys que portava a l'orde mai havia viscut un conflicte tant greu, ni en el que es demostrés tant poc esperit maçònic, afegint que "esta situaci3n, lejos de mejorar, empeora de d'ia en d'ia". Larrañaga proposava que es nomenés un equipo interí i es reformés el Reglament Interior, de manera que no donés possibilitat a situacions com la present (160).

La G.L.D.C. comptava amb 16 lògies, i el Sobirà Consell de Govern interí es va formar amb un representant de cadascuna d'elles, excepte la "Themis", que es marginà del procés. Les lògies eren aquestes: "Redenci3n", "Humanidad", "Osiris", "Adelante", "Justicia" (representada per Alvar Salvat) "La Sagesse", "Delta", Triangle "Prat i Armengol", "Cultura", triangle "Tarraco", "Libertad", "Germanor", "Rubricatus", "Fraternidad" i "Vida Nueva" (161).

A. Salvat va ser elegit president del Sobirà Consell i Gran Mestre interí. Tanmateix, a la Gran Assemblea no era representada la "Prat i Armengol" i apareixia l'"Antonino Pio"; evidentment, la "Themis" no va presentar-s'hi, però va votar. Segons la Memòria de la G.L.D.C., aquesta auspiciava un total de 18 organismes -que no especifica-, disset dels quals havien participat en la votaci3n; "La Sagesse", tampoc va participar perquè "estaven de vacances". Ignorem el nombre total d'afiliats a la G.L.D.C., però sabem que en la votaci3n hi participaren 233 germans amb el

tercer grau -els únics que podien votar per què eren els únics també que, segons els Estatus, podien dirigir la Gran Lògia. 130 es manifestaren a favor de la proposta i 21 votaren en contra, emesos exclusivament en tres de les lògies: l'"Antonio Pío", la "Themis" i la "Llobregat".

A la Gran Assamblea del 5 de gener de 1936 va ser llegida i valorada la panxa que la lògia "Themis" havia adreçat a la direcció de la G.L.D.C., signada pel Venerable Mestre accidental Amadeu Oller i pel secretari també accidental, Jaume Compte, ambdós d'Estat Català. Criticaven la marxa de la Gran Lògia, la seva direcció, l'esperit que hi regnava, les arbitrarietats que s'hi cometien, les poques atencions que prestaven als problemes i consultes de la "Themis", etc. etc. També afirmaven que la cúpula de la G.L.D.C. no feia res ni deixava fer res, -és obvi que esta ven parlant de política o d'una certa política- "com si l'eficàcia hagués d'ésser un símbol més en la Gran Logia de Catalunya".

A la G.L.D.C. hi havia germans que esperaven des de feia anys convertir la maçoneria catalana en una obediència independent de les espanyoles i el nucli promotor del projecte estava quasi exclusivament a la "Themis". I aquest era, a fi de comptes, el tema "maçònic" que tant preocupava a aquests sectors de l'orde. Un cop més els nacionalistes radicals de la "Themis" s'enfrontaven als organismes supe-

riors en defensa del que creien que havia de ser una obediència d'àmbit català.

Enmig de tants greus problemes, la G.L.D.C. encara aspirava a endegar una gran campanya arreu del país per aconseguir fundar 66 triangles en poblacions de menys de 5.000 habitants; 41 més a localitats de més de 5.000 i 13 lògies a ciutats. Amb aquests càlculs francament optimistes i fins i tot utòpics, esperaven veure augmentada l'organització en 120 entitats i 533 germans, segons precisava el document de la Conselleria de propaganda, el 13 de gener. Potser els benintencionats dirigents de la G.L.D.C. pensaven que donant força treball als seus germans mitigarien o farien desaparèixer les lluites internes.

A tot això les eleccions generals polítiques eren ben pròximes i ambdues obediències s'havien manifestat obertament en favor del Front Popular. El 21 de gener la G.L.E. va adreçar una circular a totes les seves lògies en les que advertia que si guanyaven les dretes portarien el país al feixisme, "disfraz moderno adoptado por nuestros antiguos adversarios, y en algunas ocasiones nuestros verdugos".

El document cridava a ajudar desinteressadament al Fron Popular amb aquestes paraules:

"Los partidos extremos (...) han dado ejemplo de espíritu de sacrificio al aceptar un programa mínimo de actua

ción. A esta actitud digna de ser enaltecida por la FRANCMA
SONERIA en primer lugar, debemos corresponder con nuestro
 desinteresado esfuerzo, a fin de abrir de un modo franco y
 definitivo, las puertas de la República a todos los avances
 sociales, para que encuentren en ella un mejor amparo cuan-
 tos sufren la injusticia social u otra clase de injusti-
 cias" (...).

"Tales son los votos que formula en estos momentos
 este GRAN CONSEJO DE GOBIERNO, en bien de nuestra Institu-
 ción, de nuestra PATRIA y de cuantos sufren persecución"
 (162).

El març de 1935 Marcel·lí Domingo havia demanat en
 un discurs l'unió de les esquerres; al mes següent els par-
 tits de Martínez Barrio, Azaña i Sánchez-Román. El panorama
 polític espanyol s'encaminava a la formació d'un ampli front
 d'esquerres, en el que es va pensar des de poc després dels
 Fets d'octubre. Per als moderats era l'única forma d'acabar
 amb el procés de dretització del jove sistema republicà;
 pels radicals era, de moment, la via que quedava oberta, ja
 que la insurrecció armada i popular havia fracassat. Uns ob-
 jectius comuns i un enemic comú unien en un programa mínim
 des del republicanisme moderat fins els comunisme. La maço-
 neria tenia en la seva història una llarga llista que pre-
 sentar en la que, des del passat segle, estava clamant per
 la unió del major nombre de progressites per acabar amb la

reacció, enemic comú de tots. Era un cam que l'orde havia llaurat llargament, encara que no fos ella la protagonista, sino una de les institucions que tenia homes arreu i els volia veure units i no separats, com estaven, per qüestions polítiques i personals. La política separa els homes, deien els catecismes maçons des del passat segle, mentre que la maçoneria els uneix. Les dues obediències es varen posar, satisfetes, al servei de tots aquells dels seus germans que protagonitzaren les eleccions del 16 de febrer de 1936.

Arrel de la victòria frontpopulista, la lògia "Humanidad" va aixecar de nou les seves columnes, doncs segons afirmaren, havia estat dissolta a finals de l'any anterior a causa del clima repressiu. Els germans de la "Pitágoras", de Lleida, diuen que gràcies a la victòria de l'esquerra ja poden treballar a "plena llum".

L'ala esquerrana del PSOE havia excomunicat la maçoneria per burgesa i posteriorment ho faria la CNT al seu congrés de Saragossa, de maig de 1936, on trionfaren les tesis faxistes. Però això eren problemes menors i, per altra banda, els germans ja estaven acostumats a relacionar-se amb aquells que desconfiaven de l'orde, bé per esquerrana, bé per dretana.

Pocs dies després de la victòria del Front Popular, la G.L.D.C. intentava de superar la crisi oberta arrel dels

conflictes entre els defensors de Mias i els que optaren per Alvar Salvat. La primera etapa de pla per acabar amb els problemes existents va consistir en reunir al capítol Barcino a tots els graus superiors de la G.L.D.C. i elaborar un document on es delimitessin clarament les competències maçòniques i les activitats pròpies del Simbolisme i les del Filo-sofisme, que traduït en termes pràctics venia a definir quines eren les competències, en matèria de política i activitat profana en general, de les lògies simbòliques. Larrañaga va proposar als concurrents un document en el que es parlava d'esoterisme, d'exoterisme i de la perfecció espiritual i moral dels individus.

De l'esoterisme que practicava l'orde va dir que el sentit esotèric dels ensenyaments maçònics no eren comprensibles per als profans: "De ahí la necesidad de una iniciación gradual cuya particular duración es -o debiera ser- función del complejo espiriti-intelecto de cada individuo". (...). En su sentido exotérico esta expresión significa la perfección espiritual y moral de cada individuo. Es su sentido esotérico impulsar la sociedad humana hacia un estado ideal".

Quan els partidaris de fer política als tallers maçònics escoltaven raonaments d'aquest tipus, ja sabien que els enemics de tals postures estaven tractant de controlar, limitar o reprimir les activitats polítiques de les lògies

simbòliques. I d'això era precisament dels que es tractava en aquesta ocasió -un cop més-, per redreçar la vida maçonica d'acord amb l'ortodòxia, que tot i éssent secularment contestada, no havia deixat de ser-ho.

En síntesi, el que es proposava era: als tallers i maçons dels tres primers graus, els treballs s'havien de basar en la inclusió de les virtuts morals i cíviques i el perfeccionament ètic. Als graus superiors: vetllar per l'exacte compliment del Rite i ajustar les activitats de les lògies a aquest, així com "guiar a los de inferior graduación en el complejo estudio del Arte, de la Ciencia y de la Filosofía, en todas sus manifestaciones" (163).

El document va ser aprovat i tres dies després era distribuïda una circular a totes les cambres de Mestres i a les lògies i triangles, donant a conèixer les resolucions preses. El document deia, en termes ben clars, que una de les causes del malestar existent era la desviació experimentada per les lògies simbòliques, que s'ocupaven als temples de temes prohibits als mateixos, com la religió i la política actual, recordant que la missió del simbolisme era "esencialmente preparatorio y fundamental".

Els primers graus havien de formar-se i aprendre cultura maçonica i a administrar la lògia, ja que, ¿com podrien intervenir en assumptes polítics nacionals i internacionals aquells que ni tant sols eren capassos de regir la seva pròpia lògia?.

"Estos argumentos solos se bastan para demostrar, tanto bajo el punto de vista de Rito, como de la iniciación gradual, (...) que no es posible admitir en nuestras logias simbólicas el planteamiento de debates y cuestiones relacionadas directamente con la religión, en el orden confesional, y con la política activa".

En el tema polític les precisions eren també específiques:

"Lo mismo cabe decir de la crítica diaria de los actos de las autoridades políticas y gubernativas del país. No puede permitirse la discusión sobre política militante. Las intromisiones de la Francmasonería simbólica en las posiciones políticas hace salir nuestra Institución de los cauces que el Rito señala, y disminuye su influencia, siembran la división y la discordias entre los hermanos y comprometen, por una obra efímera siempre, el papel más elevado y más útil que le está reservado..."

El document, però, senyalava que tot germà era ben lliure de tenir activitats polítiques i era fins i tot un deure, doncs calia defensar la república i els drets conque-
rits.

El 26 de febrer, dia en què va ser restaurada la Generalitat i el govern de Companys, la G.L.D.C. adreçava de nou la mateixa circular a totes les seves lògies.

Els enemics de reprimir els temes polítics als tallers simbòliques varen reaccionar, entre altres formes, propiciant la creació de noves lògies, que podriem dir d'afinitat, on pensaven aplicar-se tots els partidaris del que s'anomenava "la completa independència del simbolisme". El 8 de març una nova circular de la G.L.D.C. advertia sobre el desig, "por parte de elementos simbólicos (...) de crear con cualquier pretexto nuevas logias, disgregándose de las que trabajan. Nada habría que objectar (...) si no existiera (...) la dificultad (...) luego de controlar y más que ello de encauzar y mantener dentro de la más estricta disciplina del Rito a unos organismos de nueva creación cuando están creados por Maestros Masones y en general por elementos que, faltos a todas luces de un conocimiento adelantado de la técnica de procedimientos y aún de las enseñanzas simbólicas, cuentan para dirigir el nuevo organismo simbólico (...) con unas enseñanzas masónicas harto defectuosas que (...) son motivo más que suficiente para dar origen a actuaciones personales y colectivas completamente extrañas al Rito".

Continua la circular reconeixent que des de feia uns anys era palès a les lògies simbòliques una carència absoluta de coneixements maçònics, fruit de la pròpia carència dels Mestres maçons, per tot el qual havia decidit decretar que en endavant, per crear una lògia simbòlica caldria que el 50% dels seus membres tinguessin el tercer grau amb tres

anys de maestria activa, com a mínim i calia, a més, que fos impulsada pels cossos rectors de la G.L.D.C., així com que hagués existit mutu acord en la divisió d'una lògia.

Alvar Salvat va dimitir del seu càrrec de Gran Mestre interí per aquestes dates i, prèvia votació secreta en la que hi participaren catorze lògies, va ser escollit Santiago Vivancos Ferrés, simbòlic "Guimerà" membres de la "Themis" des de 1935, que també exercí el càrrec de forma nominal i interina. El President del Sobirà Consell era Marcel Argila, de la "Delta" i el Secretari, Joan Neto, de la "Humanidad".

L'intent de controlar amb efectivitat les activitats de les lògies simbòliques i dels seus membres va doanr alguns resultats, però no pas els esperats, en primer lloc per què una operació de redreçament d'aquella magnitud no es podia dur a terme en uns pocs mesos, i amb la victòria del Front Popular va ser encara més difícil de fiscalitzar les activitats dels eufòrics germans.

En ser amnistiat i alliberats els empresonats pels Fets d'octubre, vàries lògies varen celebrar tingudes en honor dels alliberats, així com banquets, com el que organitzà la "Kronos", de la Regional del Nordest, el 23 de magi, en la que hi va assitir Companys, Pérez-Farràs, Ma Martí Barrera i Joan Casanovas, entre altres (164).

Pérez Farràs, de la "Redención" va celebrar la seva primera tinguda després de la posta en llibertat el set de març, en la que hi havia visitadors de dotze lògies (165).

La Regional del Nordest havia continuat portant una existència quelcom més apaivagada que la G.L.D.C., al menys en els darrers temps. El març de 1936 auspiciava 23 entitats, 5 de les quals eren fora de Catalunya: la "Pitágoras", de Ciutat de Palma, la "Sol Naciente", d'Eivissa i l'"Orto" de Formentera.

Els tallers catalans auspiciats eren els següents: "Alvarez de Castro", "Bétulo", Triangle "Cristobal Colón" (lògia "flotant" composta de mariners), "Fénix", "Fraternidad", "Helios", "Hispano Américana", "Inmortalidad", "Kronos", "Lealtad", "Liberación", "Luz de Figueras", "Luz y Vida", "Pitágoras", de Lleida, "Plus Ultra", "Redención", "Renovación", i "Tarraco", de Tarragona. El nombre total de membres era, segons les dades de la Regional, de 412, 360 dels quals eren a Catalunya (166).

Fer-se maçò aquests anys suposava poder pagar entre 60 i 100 ptes. per la iniciació i cotitzar mensualment entre 5 i 10 ptes. La "Themis", que havia rebaixat les quotes el 1934, cobrava 60 per ser iniciat i 7 ptes. de mensualitat. La "Kronos", de la Regional del Nordest, tenia una quota de 7 ptes. mensuals i 100 per la iniciació; l'augment al 3è grau costava 75 ptes.

La Regional del Nordest estava implantada quasi exclusivament a Barcelona ciutat fins feiz poc temps. Es només gràcies a què la "Luz de Figueras" i l'"Alvarez de Castro" abandonen la G.L.D.C. per incorporar-se a aquesta Regional, que aconseguiran estar presents a les comarques gironines. El baluard de Lleida serà fidel fins la fi de la guerra civil i la presència a Tarragona serà sempre exígua. La Regional del Nordest no aconsegueix implantar-se a les comarques barcelonines, tot i que la presència de la G.L.D.C. a aquestes terres tampoc és gaire pròspera. En definitiva, al llarg de la Segona República assistim a un balanceig equilibrat entre ambdues organitzacions, sense grans canvis quan a nombre de lògies i germans; sembla, no obstant, que a la darrera etapa la ventatge, és per la Regional del G.O.E. a Catalunya. De conflictes també n'hi hagué a la G.L.R.N.E., però d'un altre caire. El gener de 1936 varen presentar un Contra Projecte de Constitució del G.O.E. (167) que no va agradar a la cúpula de l'obediència espanyola i el mai del tot resolé conflicte entre el G.C.F.S. i la Regional catalana arribà al punt culminant quan l'agost de 1936 -ja esclatada la guerra- quan Madrid va destituir a tota la cúpula de la G.L.R.N.E. "por lenidad y torpeza" (168).

A la G.L.D.C. continuaven els problemes; el mes de març aquesta es queixava que a les lògies es feien exaltacions (augments de grau) sense comunicar-ho al Gran Consell.

El 4 de maig la Minerva afiliava a Josep Dencàs, retornat a Catalunya feia poc, amb la protesta de la "Humanidad", que l'acusava de delator. La "Minerva" havia estat expedientada el desembre de 1935 per haver elaborat un document polític, i el març de l'any següent seria expulsat de la Regional del Nordest. Acte seguit demanaria i obtindria de la G.L.D.C. l'auspiciament. El 18 de juny de 1936 aquest taller es dirigia unilateralment al president Companys posant-se "a les seves ordres". La "Rectitud" i la "Ruíz Zorrilla" varen ser definitivament dissoltes per la Regional del Nordest el mes de maig.

En mig d'aquest panorama magnic agitat per les lluites polítiques, el desembre de 1935 era fundada per la G.L.D.C. la lògia "Vida Nueva", de tarannà tradicional, que pretenia complir escrupulosament amb el Rite i formar als seus membres filosòfica i moralment. El maig de 1936 intenta d'explicar als germans d'altres lògies que no s'ha d'eliminar la Bíblia dels temples ni substituir-la per la Declaració dels Drets de l'Home, que no és d'això del que es tracta, però no sembla que tingui gaire èxit. Tot és a punt perquè, quan esclati la sublevació armada del general Franco, els germans més polititzats es creguin carregats de raons i arguments en contra dels tebis, al que acusen -clara o veladament- d'haver permès que això passés.

Els darrers esforços del nacionalisme radical per crear una
obediència catalana independent

El catalanisme va ser una de les assignatures pendents de la maçoneria catalana durant moltes dècades i la llengua catalana no va començar a normalitzar-se fins el 1934, malgrat el grup de nacionalistes-separatistes aplegats en torn de la "Themis" i abans i en menor nombre a la "Justícia".

El 1932 la G.L.E. es definia simplement federalista -en abstracte- i partidària del "regionalismo" (169), mentre la "Themis" afirmava que si hi havia autonomia política i cooficialitat de llengües també les havia d'haver a la maçoneria. I quan els membres de la "Themis" parlaven en català al Sobirà Consell de l'Orde, "s'organitzava la revolució" (170). Varen proposar-se de publicar propaganda maçònica en català i foren els qui editaren els primers fulls d'iniciació i altres impresos en català. Repetidament varen intentar de plantejar la qüestió de la cooficialitat als òrgans recors de la G.L.E., sense cap èxit. No va ser fins el setembre de 1933 que, arrel de la creació de la G.L.D.C., aquesta declarà el català oficial, juntament amb el castellà (171).

El març de 1933 la G.L.E. deia voler organitzar l'obediència federativament (172), però de fet mai no varen existir més grans lògies regionals que la de Canàries -que només

auspiciava tres tallers- i la de Catalunya. Potser no tenia prou lògies importants i actives arreu l'Estat per emprende una reorganització de forma eficaç.

En arribar la festivitats de l'onza de setembre la "Themis" era l'única lògia catalana que podia afirmar que aquest dia apenes hi havia germans a les tingudes perquè tots estaven "en actes públics" (173).

Encara que a la G.L.D.C. haguessin adoptat interinament la cooficialitat de llengües en el seu reglament intern, la G.L.E. no va aprovar la cooficialitat de llengües fins el juliol de 1934 (174).

El primer document de la G.L.D.C. en català que es conserva és del 2 de juliol de 1934 i l'any següent es normalitzarà la redacció dels documents de forma bilingüe. Tan mateix, la majoria de la correspondència adreçada a les seves lògies de Catalunya seguirà redactant-se en castellà. El primer document en català de la "Themis" és de 1930, a la "Redención" es de 1935, com a la "Vida Nueva"; a la "Humanidad" i la "Minerva", són de 1936

A l'altra Regional -la del G.O.E.- el catalanisme polític té encara menys demostracions externes i no sembla que la majoria dels seus membres en siguin particularment devots. Es clar que no podem incloure els polítics i quadres d'ERC que hi són afiliats, però el tarannà de la

G.L.R.N.E. és més "espanyolista". I quan el gener de 1936 aquesta presenti al G.O.E. una proposta de declarar la cooficialitat del català en l'àmbit intern, serà rebutjada per l'obediència espanyola (175).

Caldrà esperar a la guerra per trobar alguns documents redactats en català per la Regional o alguna de les seves lògies.

Després de la victòria del Front Popular, un sector de la "Themis" va endegar les gestions per fundar una obediència catalana independent, respectant el projecte de 1933, quan es parlava d'una Gran Lògia Nacional Catalana.

El mes de març la lògia atorgava la planxa de comiat als germans M. Perelló, A. Oller, Roc Boronat i sis membres més del taller -la majoria vinculats a Estat Català (176), per fundar l'anomenada "Catalunya n. 1", però que en realitat no es tractava d'una lògia, sino d'una obediència: el Gran Orient Independent Català. Assabentada del projecte aquell mateix mes la G.L.D.C. expulsava de la maçoneria a Amadeu Oller i Marcel·lí Perelló per rebel·lia, mentre que Roc Boronat i els altres -considerats només com a comparses- varen ser suspesos per un any de la condició de maçons. El dos d'abril la G.L.D.C. lliurava una circular a totes les lògies on es lamentaven que els treballs a les lògies es seguien fent sense complir amb els principis i

normes del Ritual, la qual cosa provocava "un estado de caotismo [sic] y hasta (...) de indisciplina en el seno de los organismos de la colectividad". Arrel d'aquesta situació es decretava que tots els treballs, fossin del grau que fossin, havien de fer-se d'acord amb el que prescribia el Rite, així com que les Cambres del Mig no podrien reunir-se mai en família. Signaven el decret el Gran Mestre interí Alvar Salavat i B. Pons, el Gran Secretari.

El set de maig el grup separat de la "Themis" constituïa el Gran Orient Independent Català, que comptava amb una lògia: la "Catalunya" n. 1. En la circular de presentació, enviada a "tots els maçons de l'Univers", es deia que fins ara la maçoneria a Catalunya no havia satisfet les "necessitats espirituals dels catalans. Fins ara Catalunya ha estat òrfena de representació maçònica davant el món perquè els organismes irradiats a la nostra pàtria han estat un producte refractari als nostres sentiments d'alliberació nacional. El cas no és nou: tenim el valuós precedent de l'exemple d'Irlanda, on els patriotes trencaren amb l'obediència anglesa per constituir-se en organisme independent. Per tant, els patriotes catalans que sentim el neguit de col·laborar en la immensa tasca de perfeccionament humà, individualment i col·lectivament, reivindiquem el dret de que a Catalunya la Maçoneria sia una cosa ben nostra..."

"Calia que Catalunya tingués el seu organisme autòc-

ton, on tots els catalans que tenen consciència de la seva personalitat col·lectiva i que senten els ideals de LLIBERTAT, IGUALTAT i FRATERNITAT universals poguessin treballar eficaçment sense la nosa de reserves mentals (...) i sense el sabotatge d'aquells germans, que fills d'altres sentiments, amb el seu innat imperialisme han fet eixorcs els esforços dels patriotes catalans que, de bona fe, creien trobar un respecte als drets espirituals de les minories racials en el clos de les obediències espanyoles" (177).

Després d'acusar a certs sectors maçònics de passionals i partidistes, els representants del G.O. Independent Català demanaven la col·laboració de tots en la tasca de dotar Catalunya d'una obediència independent.

Els membres de la lògia "Catalunya", que eren els de la nova i efímera obediència, eren Josep Maria Xammar, M. Perelló, Lluís Villalba, Baldomer Lluís, Adolf Mendiri, Josep Trulls, Emili Baudin, A. Oller, B. Cabré i A. Obradó, A. Oller era el Venerable del taller. Tots eren membres procedents de la "Themis", excepte mendiri, que havia estat afiliat a la ja dissolta "Ruíz Zorrilla".

Inmediatament ambdues obediències lliuraren circulars a totes les lògies d'Espanya i de l'estranger notificant que germans expulsats de l'orde havien fundat un organisme irregular que res tenia a veure amb la maçoneria (178).

Poc després el butlletí oficial de l'AMI donava la notícia, on es comentava que surgien freqüentment a Barcelona grups irregulars, formats normalment per descontents, suspesos o expulsats de l'orde: "Es d'aquesta forma que s'ha creat, de la manera més irregular, i sense cap Patent, un Gran Orient Independent Català que s'adreça a les Potències estrangeres amb l'objectiu d'intercanviar Garants d'Amistat. Avisem als nostres membres a fi que no siguin sorpresos en la seva bona fe" (179).

Així va acabar la història de l'obediència de patriotes catalans, disposats a tot per la indepedència política i maçònica de Catalunya, però que només presentaven -com en la vida profana- una exígua minoria sense cap futur.

Concluit el darrer conflicte dins la G.L.D.C., l'organització de la G.L.E. a Catalunya es va disposar a reemprendre les activitats amb la màxima normalitat possible. A primers de juliol es va reunir la seva Assamblea, varen redactar un nou Reglament particular i decretaren, esperant l'aprovació de Madrid, que, sense més retard ni dilacions, es procedís a l'elecció de Gran Mestre, d'acord amb els nous Reglaments, ja en vigor. Santiago Vivancos Farrés va ser elegit definitivament per Diputat Gran Mestre de la G.L.D.C. La notificació es va fer en les dues llengües, tal com establien les noves normes (180).

Malauradament, sembla que la G.L.D.C. aconseguia la seva normalització només uns dies abans de la sublevació militar del 18 de juliol.

Les campanyes antimaçòniques i l'anticlericalisme a l'orde

Des que el 1738 el Papa Climent XII va condemnar la maçoneria, l'Església va dedicar una part de les seves activitats a lluitar contra aquella particular forma d'heretgia religiosa i política per mitjà de butlles, pastorals i altres documents eclesiàstics. Paral·lelament, un nombre considerable de religiosos, molts d'ells jesuïtes, es llençaren a la publicació d'obres antimaçòniques en les que es pretenia demostrar la perversitat intrínseca de la maçoneria, mitjançant arguments doctrinals, polítics i morals. Es va anar configurant, així, al llarg del segle XVIII i del XIX un gènere propi, entre històric i literari, sempre disposat a descobrir que l'orde conspirava incansablement contra el catolicisme i les corones europees fidels a Roma. Aquesta lluita, que ja comença a adquirir trets d'obsessió a finals del XVIII amb la Revolució Francesa, forma part de la gran batalla que el catolicisme lliura contra el protestantisme i, en general, les heretgies que travessen la història de la religió a Europa, la majoria de les quals tenen també una vessant política, en la que es dóna expressió als desitjos de justícia social.

Per l'integrisme decimonònic, la maçoneria era la causa principal de les desgràcies catòliques, perquè els papers i la jerarquia eclesiàstica de la Restauració no havia sabut parar els peus a la perversa secta. Els integristes eren, a més, convençuts antisemites i a les seves revistes hi sovintejaven els articles contra els jueus, on se'ls acusa de tots els tòpics, sempre en termes insultants i vejatoris (181). Al Congrès Antimaçònic de Trento, celebrat el setembre de 1896, la delegació catalana va ser la més nombrosa de les espanyoles. El tolerant bisbe de Vic Torras i Bages va dedicar un capítol de La Tradició Catalana per deixar clar que la maçoneria no podia ser, per la seva pròpia naturalesa maligne, ni catalana, ni menys encara catalanista (182). El bisbe Morgades tampoc va escapar a la temptació d'escriure alguna pastoral contra la Francmaçoneria i no cal dir que els integristes dedicaven grans esforços i pàgines fantasioses a demostrar, tant la maldat de l'orde, com el seu despreci per la veritat i per la capacitat intel·lectual dels seus lectors. Així, a primers de segle qualsevol catòlic instruit podia dir quelcom de la maçoneria, témer el seu contacte o acusar-la de qualsevol fet. Cap tema ha estat sotmès a tanta fantasia i confusió com aquest, on el mite substituïa els fets reals.

La jerarquia eclesiàstica va utilitzar l'antimaçonisme per cohesionar les seves forces, en un moment en què les

lluites itnernes entre legalistes i integristes era àbria. La tàctica de donar feina als exaltats reaccionaris fent-los perseguir maçons i descobrir complots contra el Papa va ser emprada a Espanya com a altres països per coesionar les forces del catolicisme i, com sigui que els mites floreixen només si són útils, l'antimaçonisme va convertir-se en una de les activitats predilectes dels sectors més arcaics i reaccionaris de l'Església i la noció de complot va passar a formar part del mobiliari intel·lectual de les classes burgeses del segle XIX i del primer terç del XX (183).

Al segle XX, però, el catolicisme no podia ja aspirar a penetrar de nou en les classes populars i burgeses urbanes amb els arguments i la carta de presentació de l'integrisme, de manera que, des de finals del XIX va anar destruint lenta però metòdicament els espais de poder on els integristes eren hegemònics, oferint una imatge més adequada al tarannà del nou segle. Naturalment que l'integrisme va subsistir residualment i més controlat que abans per la jerarquia eclesiàstica, però les grans campanyes antimacòniques de Trento, de les revistes de Sardà i Salvany, aquelles lligues antimacòniques que editaven revistes i catecismes d'instrucció per a la lluita contra la secta varen anar desapareixent a mesura que avançava el segle. Tanmateix, l'aperturisme catòlic seguia sent molt minoritari, fins el punt que un dels fundadors de la democràcia cristiana a Espanya es lamentava el

1917, de que per seguir sent catòlic, de cara a la majoria calia "maleir la ciència, la democràcia i la civilització" (184).

Tanmateix, el 1905 un policia rus publicava els Protocols dels Savis de Sió, en el que es volia demostrar el perill jueu aliat al perill maçònic (185). Es el primer pas per la formulació del contuberni jueu-maçònic-comunist . Tanmateix, de veus antisemites ens trobem fins i tot a la premsa anarquista de finals de segle. J. López Montenegro -maçó a la lògia "Emancipación" de Barcelona- publicava a "La Idea Libre" que "el pueblo hebreo siempre fue ladrón y foragido", assimilant-lo al jesuïtisme (186).

Amb l'aparició del feixisme i la renovada fòbia anti semita a Europa, la maçoneria va ser posada un cop més al costat de "l'enemic", a qui es podia acusar de totes les desgràcies passades i presents. Cap sistema de pensament totalitari ha exclòs de les seves doctrines l'antimaçonisme assimilat a l'antisemitisme, al qual hi ha anat afegint tot allò que considerava contrari als seus principis i interessos.

El març de 1924 el butlletí de la G.L.E. es feia resson de les acusacions fetes per certs sectors reaccionaris, on es deia que la maçoneria era l'aliada del capitalisme judaïc, a fi de corrompre els pobles llatins i explotar-los (187).

El març de 1927 la G.L.R.N.E. 'es dirigia al G.C.F.S. perquè aquest protestés contra la "proscripció intelectual de los israelitas en las naciones de Hungría, Polonia y Rumanía...", perquè a aquest països s'estava limitant l'accés dels estudiants jueus a les universitats (188).

Quan a l'anticlericalisme de la maçoneria, no venia tant de lluny com l'antimaçonisme catòlic, però tenia també molta història darrera; per la majoria de maçons del segle XX, el catolicisme i particularment els jesuïtes constituïen el major perill per les llibertats i el progrés dels pobles. A la Catalana Balear es varen destacar en l'obsessió antijesuïta, com recordarem, encara que aquesta creença, era una rèplica del complotisme catòlic i va seguir tenint molts adeptes a totes les famílies maçòniques. Tanmateix, elogiaven la figura de Mossèn Cinto Verdaguer i la d'aquell papa enemic del jesuïtes, anomenat Innocenci XIII.

Es clar que no podem uniformar totes les veus maçòniques, perquè el sector menys dogmàtic en aquestes qüestions sempre va declarar que no era anticatòlic i molt menys anti-religiós. A l'Assamblea Nacional Simbòlica de 1927 (Madrid) es va dir que els cristians podien formar part de l'orde si acataven els principis de tolerància i eren fidels complidors dels deures maçònics (189). Més explícita encara va ser la declaració de l'Assamblea Nacional de l'any següent:

"Para nuestra Potencia Simbólica, es perfecto e inquestionable el derecho de sus afiliados a concurrir a las ceremonias del culto católico, siempre que con motivo de ellas no se vean comprometidos a quebrantar las promesas o juramentos prestados" (190).

El 1930 el butlletí de la G.L.E. elogiava un article de Niceto Alcalá Zamora publicat a la premsa de Madrid sobre la revista "La Paraula Cristiana", de Barcelona. El futur President elogiava un dels seus "Pòrtics", a causa de la comprensió i tolerància que desprenien i on s'apel.lava a la necessitat d'adaptar el catolicisme a una societat laica i oberta, dins d'un sistema "de lliure concurrència religiosa" (191).

Foren veus quasi sempre minoritàries, perquè el gruix de la nòmina maçònica era d'un abrandat anticlericalisme i alguns d'ells, de Déu i la religió només sabien acudits.

A la cúpula del G.O.E. havien creat el 1911 aquella Liga Anticlerical Española, que demanava separació de l'Església i l'Estat i laicització conseqüent; Morayta publicava els seus fuleltons anticlericals i viscerals i es seguien fent campanyes per l'ensenyament laic, com la proposada el 1919 i 1920.

A la maçoneria catalana hi havia algun personatge singular, que conreava l'anticlericalisme més primari i exal-

tat, com l'antic integrista Segimon Pey Ordeix, membre de la lògia "Ruíz Zorrilla" i un dels signants del Manifest a les Corts Constituents, de 1931. Pey era un capellà integrista, de naturalesa bàsicament dogmàtica i ment desordenada que necessitava viure combatent enemics. Els seus excessos eren de tal calibre que el 1902 va ser excomunicat per Roma; uns anys després va penjar els hàbits i es va casar civilment a Perpinyà (1911), per divorciar-se dos anys després. A tot això les seves obsessions ja havien canviat de signe, però no de tarannà. Es convertia al materialisme i era afiliat a la lògia de Madrid, "La Catoniana", del G.O.E., ja que havia estat iniciat a una lògia francesa. Escriu a "El Motín" i publica libels contra els regulars i els jesuïtes, als qui segueix tenint la mateixa adversió que quan era capellà. El 1918 va ser expulsat de la "Catoniana" per falta d'assistència i pagament i l'any 1930 el trobem a la polèmica "Ruíz Zorrilla". Després de publicar Sor Sicalipsis (retirada de circulació per pornogràfica), i Patología Nacional y raíces del jesuitismo en España, va fer palesa un cop més la seva patologia en l'obra Jesuitas y masones, publicada als voltants de 1932; obra desordenada i confusa i de talla intel·lectual ínfima, però que la Biblioteca maçònica Séneca i la revista "Rectitud" elogiaven i en feien publiciatat, perquè el tema privava per sobre de la qualitat de les obres. Malgrat el seu maçonisme, Pey va seguir sent antisemita.

En proclamar-se la Segona República, un segment de l'Església i després la pròpia jerarquia va posar en marxa la segona gran campanya antimaçònica (la primera havia estat a finals de segle, amb la pèrdua de les colònies antillanes i Filipina). Es reeditaren els títols del passat segle, com Qué és la Maçoneria?, del bisbe Torras i Bages, la producció del mistificador Léo Taxil i fins i tot l'obra cabdal del complotisme antimaçònic, Memorias para servir a la historia del Jacobinismo, de l'abad A. Barruel. "El Correo Catalán", va començar a viat a denunciar "los manejos masónicos" prop del govern republicà i fins i ja l'abril de 1929 la G.L.E. cridava l'atenció sobre l'excomunicació del Rotary Club per part del Cardenal Segura, quan a Espanya es començava a parlar d'aquesta associació d'empresaris filantròpics, alguns dels quals eren maçons; la maçoneria, però, no tenia vincles particulars amb el Rotaris, al menys oficialment (192).

El mes d'octubre del mateix any el butlletí de la G.L.E. seguia ocupant-se de la política marcadament intransigent del Cardenal Primado de España, Segura, qui no només havia vetat al Rotary Club, sino també a tots els escriptors i dramaturgs que no estiguessin sotmesos a l'autoritat de l'Església, així com a totes les associacions que als seus Estatus no fessin declaració de catolicistat (193).

Un cop proclamada la república la G.L.E. protestava per l'actitud bel.ligerant del cardenal Segura, quan demana-

va el vot catòlic pels candidats defensors de la "Religi6n y de la Patria" (194). El seguiment del Cardenal i la defensa de la completa laicitzaci6n de la societat espanyola varen seguir ocupant les pàgines del butlletí, a més d'episodis indicadors de la intolerància més ofuscada, com la crema dels Episodios nacionales, per part del capellà i l'alcalde d'un poble de Zamora (Villarín de Campos) i l'aprovaci6n satisfeta del diari "La Independencia", d'Almeria.

Quan el problema religi6s es va debatre al Congr6s, la G.L.E. afirmava que perquè "la cuesti6n religiosa quede para siempre ventilada en Espa6a, (...) propone se dirija un telegrama al Presidente del Congreso [J. Besteiro no era maç6] en el sentido de que se incite a los Diputados masones a que cumplan con su deber". També s'acordà que totes les lògies es dirigissin al Congr6s mitjançant telegrams en el mateix sentit. Paral·lelament, es proposava de realitzar una "fuerte actuaci6n anticlerical" a la vida profana. També se les demanava d'organitzar "ràpidamente mítines y manifestaciones pùblicas, de acuerdo con todos los demás elementos liberales de la poblaci6n, y entregando a las autoridades las conclusiones que se hayan aprobado" (195).

Tanmateix, la iniciativa de l'encara Gran Mestre F. Esteva i del grup de Barcelona -sempre més radical en qüestions clericals que el grup de Madrid- no va ser ben vista per Mariano Larra6aga, i els seus seguidors, que es negaren

a "intervenir" en la política legislativa de les Corts en els termes que ho havia demanat el sector català (196).

A les files catalanes del G.O.E. els germans estaven ocupats, des de mitjans de 1930, en una campanya anticlerical i en la creació de la Liga Laica de Catalunya, la qual demanava que s'aprovesin lleis laicistes, el divorci, "implantación inmediata de la ley del candado" (sic), prohibició a l'Església d'invertir capitals, així com aconseguir l'escola laica i posar-se amb contacte amb l'Entitat Cultural "Pedagògium" i les escoles primàries i secundàries per aconseguir que seguissin directrius pedagògiques laiques. En un document que varen dirigir a les lògies del país, es deia que "Desechada la posibilidad de una guerra civil provocada por el elemento clerical y que en caso de producirse sería el triunfo absoluto del laicismo en España, no queda otro remedio al elemento laico y liberal que la creación de una organización laica de envergadura para procurar por todos los medios dar vida legal a nuestros principios e incorporarlos a la legislación del Estado Español" (197).

El setembre de 1930 l'òrgan del Suprem Consell es feia ressò de que s'estava preparant la primera campanya contra la maçoneria als diaris "llamados católicos" (198).

Poc propens el G.O.E. a fer grans declaracions d'anticlericalisme exaltat, no hi hagué comentaris especials al

seu butlletí, com tampoc al del Suprem Consell. A. Barcia hi va publicar un article en la que donava la seva opinió sobre el problema clerical (li havien demanat els diputats maçons del G.O.E.) i a títol personal va publicar Claridad y lealtad, on afirmava, després de desqualificar tant la intolerància de la dreta catòlica, com "los exclusivismos de la izquierda (el comunismo), tota creença religiosa i tota Església havia de merèixer "respeto ilimitado" per part de la maçoneria. Calia respectar els catòlics, si eren majoria -com ells afirmaven- perquè així ho exigia la democràcia; i si eren minoria, perquè l'orde sempre havia defensat els drets a la llibertat de les minories. Calia, separar l'Església de l'Estat, però també preservar el dret de les congregacions religioses a viure i desarrotllar-se, sempre i quan estiguin sota la llei, que havia de ser per aquestes les mateixes que per qualsevol altra associació (199).

L'octubre de 1931 el butlletí del G.O.E. es feia ressò d'un article contra la maçoneria publicat a "El Debate", de Madrid, que acusava als diputats de les Constituents de convivència amb la maçoneria. Un cop més repetia el butlletí que tenien a les seves files molts polítics de diverses ideologies i partits, i potser aquests homes havien estat influïts per la filosofia de l'orde, però que la maçoneria, "como tal colectividad, no interviene en las luchas políticas" (200).

Un editorial del mes de febrer de 1932, sota l'epígraf de Cuidemos el gesto, deia que davant els atacs de la premsa contra l'orde calia serenitat i cohesió de les files maçòniques: "ese ha de ser nuestro gesto colectivo... No extrañe a nadie, pues, que enarbolemos la bandera de la reflexión (...) Nuestros grandes aliados son: el tiempo y el trabajo" (201).

De la moderació del G.O.E. en temes escolars i laicistes és un exemple un altre editorial del seu butlletí dirigida als mestres i els altres responsables de l'educació infantil, -La educación del niño- on s'evita de fer anticlericalisme d'estil ferrerista o similar, per parlar en tons probablement poc agradables als apassionats de l'escola anticlerical i anti-religiosa. Després de recordar que la República s'ocupava especialment dels problemes escolars i que el ministre d'Educació és membre de l'orde (el socialista Fernando de los Ríos), es diu que els maçons havien de cooperar en la tasca des del seu àmbit particular i a la lògia, però que mai havien de violentar la innocència dels nens ni la seva sed d'entrar en comunicació amb el món: "...cuidemos mucho de entrar en la libertad de la infancia. Respeto al niño, que es una verdadera obra divina y una de las más sublimes manifestaciones de Dios" (202).

El desembre de l'any anterior la Regional del Nordest es queixava a Madrid de la campanya antimaçònica que estava realitzant a Catalunya "El Correo Catalán", en el que hi escrivia el pare Joan Tusquets, de qui parlarem més endavant.

A les lògies de la G.L.E. l'anticlericalisme era nés abrandat quan més esquerrana era el corrent majoritari de cadascuna d'elles. Com sempre, les mostres d'intolerància també eren freqüents a les files maçòniques, com a "La Sagesse", que va proposar a la G.L.E. que tots els germans que ho volguessin fessin una declaració formal del seu desig de ser enterrats civilment, però que aquesta mesura havia de ser obligatòria per a tots els maçons que ostentaven càrrecs de primera fila dins l'orde, des dels venerables de les lògies fins els Grans Consellers i el Gran Mestre, sens dubte per posar en evidència els germans que no ho fessin o que declaressin voler ser enterrats catòlicament... (203).

El setembre de 1932 els membres de la lògia "Fraternidad" protestaven de que el jesuïtisme actués obertament contra la República i la policia no ho impedís. Poc abans la Biblioteca maçònica Sèneca, amb seu a l'Ateneu Humanitat, (G.L.E.) anunciava a totes les lògies de l'obediència que per contrarrestar l'ofensiva del jesuïtisme contra la República s'havia format un grup d'escriptors "especializados en las lides religiosas, políticas, sociales, etc. etc. (...) para ir ofreciendo al pueblo el fruto de su experiencia y saber, (...) divulgando las verdades de modo que puedan alcanzarlas todas las inteligencias y también todas las situaciones económicas" (204).

L'octubre de 1932 la G.L.R.N.E. continuava animant la campanya anticlerical i demanava ajut econòmic a les lògies per tal de fer front a les despeses. També organitzava un secretariat especial en el que els germans o lògies podien denunciar tots els "atropellos clericales" de que tinguessin notícia (205).

Quan el govern republicà va autoritzar l'incineració de cadàvers, el G.C.F.S. va notificar a la Regional del Nord-est que les adhesions dels germans a aquestes i altres mesures del govern havien de fer-se sempre individualment i no com a maçons.

En la mateixa circular s'animava als germans a que publiquessin a revistes i diaris profans articles sobre temes que preocupessin a la humanitat, sempre tractats des de l'òptica maçònica, com la pau universal, qüestions socials, enseyament, atur obreir i fanatisme religiós.

Com en altres temes, veiem que el G.O.E. presta una atenció especial en controlar les manifestacions externes dels seus membres, de les lògies i de les grans lògies. En aquest sentit és clarament constatable un rígid dirigisme dels òrgans directrius centrals; res no pot exterioritzar-se si abans no ha passat pels filtres de les respectives regionals i del G.C.F.S. L'autonomia de les lògies quan a discussions i manifestacions polítiques externes és mínima o

inexistent i la que els viola és suspesa o dissolta. La política anticlerical, per exemple, es fa sota la direcció de la Gran Comissió Executiva de propaganda anti-clerical, organitzada per la Regional del Nordest. El 19 d'octubre de 1933 aquesta indica a les lògies que demanin 4 voluntaris a cada una d'elles per a treballar a dins i fora del local en la campanya anticlerical (206).

Pel que fa a la G.L.E., a la seva Gran Assambla de juny de 1933 es va aprovar una proposició perquè es gestionés prop del govern la desaparició als pressupostos de l'Estat de tota subvenció a les missions religioses i una altra demanant que es fes efectiu el laicisme als serveis de les Diputacions i Municipis, com asils i hospitals. Un tercer també aprovat sollicitava que l'Estat prohibís "los alardes religiosos de las escuelas privadas" (207).

El 16 de gener de 1934 la sempre disposada "Perseverancia", de Larache i el seu animador B. Pajares escrivien a Manuel Azaña, sota el nom d'Agrupación Cultural Perseverancia, i després de notificar-li que amb la mateixa data havien enviat a la G.L.E. una còpia de la carta, li demanen que fes alguna gestió perquè no s'aprovés la llei que restablí els havers al clergat (208). Ni B. Pajares ni la seva lògia va ser suspesa o amonestada per la cúpula de la G.L.E.; no obstant, aquesta era la conducta que seguien moltes de les seves lògies.

El novembre la "Themis" protestava per l'absència de laïcisme als hospitals i denunciaven que l'Església volia recuperar l'ensenyament. L'any següent ho feia contra la subvenció a les escoles religioses (209).

Una altra de les organitzacions para-maçòniques era la ressucitada Federació Espanyola de Lliurepensadors, del que Porvenir Ideal Ayerbe, n'era el Delegat a Barcelona, el 1933.

El novembre de 1933 10 dels membres de la "Fraternidad", de la G.L.R.N.E., s'afiliaven a l'Agrupació de Lliurepensadors de Catalunya, encara que a aquesta lògia, com a d'altres, no volien barrejar-se massa amb els lliurepensadors per temor a fer-se massa públics (210).

Aquesta federació lliurepensadora havia projectat celebrar a Madrid un congrés lliurepensador internacional, però finalment varen desistir i el congrés es va celebrar a Barcelona, el juny de 1934 (211).

Pel que sembla, la iniciativa de celebrar a Espanya el congrés havia estat obra dels germans del G.O.E., però quan aquests desistiren -ignorem per quina raó foren els de la G.L.E. i en particular la G.L.D.C. els qui es posaren en marxa per què es fes a Barcelona.

El congrés es va celebrar els dies 24 al 26 de juny al Palau de Projeccions de Montjuïc, al que hi assistiren

el president de la Federació Internacional Lliurepensadora, amb seu a Brusel·les, M. Tervagne i els delegats de Bèlgica, França, Holanda, Luxemburg, Lituània, Portugal, Argèlia (!), EEUU, Polònia, Txecoslovàquia, Suïssa, Alemanya i Espanya. L'Ajuntament de Barcelona hi va enviar un representant. Encara que la premsa no va donar els noms dels catalans que hi participaren, és segur que la representació maçònica dels membres de la G.L.D.C. havia de ser nombrosa, ja que la pròpia G.L.D.C. havia retrassat la data de l'Assamblea perquè tots els germans poguessin participar al congrés lliurepensador. "La Humanitat" va publicar una nota breu anunciant el congrés i "El Diluvio" hi va dedicar un article de més extensió i va reproduir les resolucions del mateix. Les propostes aprovades varen ser les següents:

- 1.- Contra la condemna a mort de Thaelman
- 2.- Concessió del premi Nobel de la pau al pacifista alemany Ossictzhz
- 3.- Contra el feixisme
- 4.- En favor de la pau
- 5.- Cremació de cadàvers
- 6.- Intercanvi de correspondència entre fills de lliurepensadors d'arreu del món
- 7.- Legislació laica
- 8.- Dret d'asil als refugiats polítics
- 9.- Escola neutre, laica, obligatòria i única

10.- Calendari laic

11.- Fer actes d'homenatge a Ferrer Guardia

També es va proposar de demanar al govern espanyol que edités un segell amb el retrat de Ferrer. La filla del pedagog, que va assistir a l'acte, va manifestar el seu agraïment a tots els congressistes.

El dia 27 i com a cloenda del congrés, una comitiva va anar a posar la primera pedra del que havia de ser el monument a Ferrer Guardia, al passeig que ara portava el seu nom i que abans de la república es deia del Puerto Franco, a la barriada de Can Tunis (212).

El proper congrés internacional del lliurepensament es celebraria a Txecoslovàquia.

El 1935 la "Redención" feia la seva campanya anticlerical i l'abril de 1936 la "Themis" demanava que la Generalitat no celebrés la missa de Sant Jordi. Però els maçons no es movien en el mateix ambient propici d'abans d'octubre del 1934, el Bieni negre no els va ser especialment favorable. Així ho constatava el socialista Ceferino González, delegat del G.O.E. a l'AMI el maig de 1935, quan va exposar la situació de la maçoneria europea. Pel maçó espanyol i els altres delegats de l'AMI l'Església catòlica estava portant a terme una gran campanya contra l'orde a cada país: "El plan de ataque es vastísimo y se acomoda perfectamente a las modalidades políticas de cada país. (...) Su finalidad es el exterminio

nio de los hombres de ideas liberales y consecuente con sus propósitos, arremeten violentamente contra la Francmasonería por considerar que ese es el más firme baluarte de las libertades y del Progreso humano".

Segons la memòria d'aquella reunió, la situació de l'orde a molts països era crítica:

"En Portugal constituye grave peligro ser masón después de las últimas disposiciones acordadas por la dictadura que padece esa nación hermana, (...) puesto que están declarados fuera de la ley. Su situación es, por tanto, igual o más crítica aún que la que padecen las Obediencias de Italia y Alemania".

A Suïssa, continua l'exposició de C. González, els reaccionaris estaven demanant que es fes un referèndum per prohibir l'existència de la maçoneria al país; les activitats maçòniques a Austria i Hongria eren més formals que no pas reals; a Grècia els avanços dels reaccionaris dificultaven la vida de l'orde i a Turquia tampoc era fàcil la vida per la maçoneria. A França, la reacció culpava a l'orde de "todas las desdichas de la nación y no hace aún un mes, (...) fue objeto de un atentado por las hordas nacionalistas la sede del Gran Oriente Francés".

"Por lo que respecta a nuestro país, la campaña ha lelgado a adquirir caracteres de máxima violencia y pocas se

manas transcurren sin que nos hagan objeto de alguna persecu-
ción o de algún ataque de prensa por los elementos de extre-
ma derecha o por autoridades subalternas que actuan a las ór-
denes de esos elementos" (213).

Els germans europeus no sabien que això era només el principi de l'ofensiva de les forces reaccionàries, encara que sobrevaloraven el paper que la reacció els atribuïa. Era cert que l'extrema dreta afirmava que la maçoneria era la causa -juntament amb el judaïsme internacional i el comunisme- de tots els mals de la humanitat, però el protagonisme era triple i l'estrella no sempre eren els maçons. A la dreta clàssica li preocupaven altres qüestions molt més que no pas la maçoneria, encara que entre els seus enemics sempre hi figurés l'orde.

A Espanya l'antimaçonisme tenia solera i actuacions sonades, com l'intent d'expulsar a Odón de Buen de la seva càtedra de ciències naturals de Barcelona o aquella demanda al govern, arrel de la crisi de 1898, en la que tots els bisbes espanyols demanaven al govern que reformés la Llei d'Associacions per prohibir i expulsar la maçoneria d'Espanya (214). Aquestes, com moltes altres batalles, les va perdre l'Església espanyola. Quan va proclamar-se la República, l'extrema dreta i l'Església varen donar les primeres mostres d'antimaçonisme militant, renovat davant la possibilitat de que el nou règim intentés destruir "l'estatu quo"

del catolicisme espanyol. En la primera etapa, només els grups més reaccionaris i tota l'Església -amb les sabudes excepcions de Vidal i Barraquer i pocs més- varen mostrar que consideraven la maçoneria com la culpable del que estava passant (215). D'aquesta manera no calia ni reconèixer els propis errors ni fer anàlisis profons del perquè i de com la meitat d'Espanya havia deixat de ser catòlica i conservadora. Com hem dit abans, el primer feixisme espanyol de J.A. Primo de Rivera mai va mostrar gaires obsessions antimaçòniques.

Va ser el catolicisme més reaccionari i militant el gran protagonista de les campanyes antimaçòniques durant la II República, les activitats del qual anaven des dels articles a la premsa fins la creació de la col·lecció "Las Sectas", dirigida pel pare Tusquets, on es confonia judiisme i maçoneria amb comunisme, els tres enemics d'Espanya, però posant a l'orde en primer lloc. Després fins i tot Gil Robles farà ús d'aquests esquemes. Al manifest de les dretes en les eleccions de 1933 es deia que el trencament dels vincles sagrats entre l'Església i l'Estat havia estat obra de "las logias masónicas y del judaismo internacional, con la cooperación del sectarismo marxista". A la campanya electoral de febrer de 1936 la CEDA va lliurar una proclama on es deia:

"¿No pasarán! No pasará el marxismo, No pasará la masonería. No pasará el separatismo. España cierra sus puertas

para impedirlo. Gil Robles pide al pueblo TODO EL PODER.

¿Votat a España! ¡Contra la revolución y sus cómplices!"

(216). El separatisme, com és sabut, va ser el darrer en ser incorporat al mosaic contra el qual lluitava la reacció.

El personatge axial de les campanyes de l'Església contra la maçoneria ha estat el prevere Joan Tusquets i Tarrats (Barcelona, 1901), agut, intel·ligent i prolífic escriptor, però sobretot fill fidel de l'Església, al servei de la qual va posar totes les hores de la seva vida de forma obeïent i aplicada. La jerarquia eclesiàstica i ell mateix varen considerar que els fins justificaven els medis i feren ús de la mentida, la calúnnia, la mala fe i el major despreci per la veritat, amb l'únic objectiu de demostrar que el culpable de les derrotes i desgràcies del catolicisme i la tradició eren els maçons, la seu central dels quals era sempre a l'estranger, des d'on conspiraven, perquè des de feia segles la maçoneria tenia posats els ulls a Espanya, baluart de la cristiandat. L'animadversió cap els jueus era també molt vella al catolicisme i el marxisme mai havia negat ser anticatòlic i també antirreligiós. En unir els tres en la doctrina defensiva del catolicisme, els uniren també en la realitat, ja que sovint es presentaven units o deien coses molt semblants sobre l'Església.

Els anys vint -durant la Dictadura- la jerarquia catòlica catalana ja va veure en el pare Tusquets unes dots

que calia desarrotllar i emprar profitosament i el cardenal Vidal i Barraquer li va encarregar que dugués a terme una campanya contra la teosofia, que s'havia posat de moda en alguns sectors socials i tenia més pretensions intel·lectuals i metafísiques que el simple espiritisme, que tants adeptes tenia al país entre la classe obrera masculina i femenina. Tusquets va publicar el 1927 -en català- El teosofisme, prologat pel pare Miquel d'Espugues, obra correcte on descalificava doctrinalment el sincretisme teosòfic i, basant-se en René Guénon (un dels líders de l'esoterisme europeu) denunciava el moviment teosòfic per deixar-se utilitzar per l'imperialisme anglès amb l'objectiu de destruir o al menys desnaturalitzar la religió hindú i facilitar l'occidentalització d'aquella colònia (217).

Els seus articles a "El Correo Catalán" portaren molt d'enrenou en medis maçònics, on es "revelaven" els grans secrets de la secta; en un d'ells va afirmar que el president Macià era maçó, la qual cosa va haver de desmentir per pressions del Cardenal Vidal i Barraquer, segons que hem va dir en conversa privada, el 27 de desembre de 1985 (218).

El març de 1932 el butlletí de la G.L.E. comentava indignat l'article de Tusquets al diari carlista, basat en la seva obra Los poderes ocultos en España. Los protocolos y su aplicación en España. Infiltraciones masónicas en el catalanismo. El señor Maciá es masón? (Ed. Vilamala, Barce-

lona, 1932). La G.L.E. afirmava que el germà Pérez-Farràs ha via parlat amb Macià i aquest li va dir que mai havia estat membre de l'orde i així ho fes saber a la Gran Lògia, però que comptava amb bons amics que eren maçons; en semblants termes es va expressar Ventura i Gassol (219).

Fins i tot el butlletí de la G.L. de França es va fer ressò de les acusacions del pare Tusquets, el qual, deia el butlletí, volia demostrar que la proclamació de la República era obra de la maçoneria, finançada aquesta per l'or dels jueus.

Tusquets va acusar també a altres persones públiques, intentant complicar-les en qüestions túbies, basant-se sempre en falsetats i hipòtesis. Però va obligar al president Macià a sortir públicament al pas de les acusacions, declarar a la premsa i la ràdio el seu catolicisme i afirmar que lamentava haver de dir públicament que un clergue havia mentit (220).

El mateix 1932 es publicava a Barcelona, amb autorització eclesiàstica, el Manual de la Liga Antimasónica, que era una reedició de la de 1885. El febrer de 1934 el pare Tusquets revelava a "El Correo Catalán" que a les lògies hi havia pornografia clandestina. El manipulador Tusquets -que, certament, disposava de documentació maçònica autèntica- havia conseguit una "planxa" de la lògia "Cosmos" en la que els germans del taller lamentaven que als teatres del Paral-

l'el es representessin espectacles pornogràfics i calia fer quelcom per a remediari aquella situació d'inmoralitat!

(221). Aquest document Tusquets el va convertir en un paper provatori de que a les lògies hi havia "pornografia clandestina". I afirmava a més que l'arrel del mal pornogràfic estava a les lògies. I com era habitual en el seu estil, incloïa uns quants documents autèntics que provaven el maçonisme, en aquesta ocasió d'Albert Carsi i Guillermo Cedrón; també acusava a M. Morayta de ser partidari de la "iniciació sexual" (222).

Però la gran obra de Tusquets va ser la prolífica col·lecció "Las Sectas" on va escriure i publicar, amb nom seu o amb pseudònim, quinze títols, en els que es parlava de quasi tot i es barrejava la reproducció de documents maçònics reals amb manipulacions de tota mena, calumnies, els simples insults i les mentides més elementals.

Tusquets afirma avui dia que la col·lecció va ser iniciativa seva i que trobà en l'editorial Vilamala un coratjós col·laborador, però que la jerarquia eclesiàstica va ser del tot aliena a "Las Sectas". Es clar que tampoc Vidal i Barraquer ni ningú va fer res per parar els peus a Tusquets, probablement perquè era un exaltat útil i els seus excessos no eren tant perjudicials pel catolicisme com profitoses les seves campanyes.

Entre 1932 i 1936 va publicar vuit títols, en els que també incloïa les adreces de temples maçònics, de centres espiritistes, teosòfics i, de pas, els de les esglésies evangèliques de Barcelona. L'amanida antisectària i antimaçònica va seguir donant els seus fruits durant la guerra civil, ja que després del juliol del 36 Tusquets es va passar -naturalment- al bàndol nacional i a Burgos va seguir publicant encara set obres més, sempre dins del mateix estil. En una d'elles afirmarà que la culpa de que hi hagués guerra no era dels comunistes, sino de la maçoneria (223).

Com a bon antimaçó i reaccionari, el pare Tusquets també va donar mostres abastament d'antisemitisme i va ser un dels que va col.laborar en divulgar a Catalunya i Espanya els famosos "Protocols del savis de Sió", libel inventat per un policia rus que va ser emprat per tota l'extrema dreta mundial i pel nazisme per intentar acabar físicament amb els jueus o amb el suposat poder judaïsme internacional (224).

Les campanyes del pare Tusquet varen provocar tota mena de reaccions dins l'orde i a voltes aquestes es feren públiques. El 1934 l'ex-sacerdot i ara maçó Matías Usero Torrente va publicar Mi respuesta al P. Tusquets, en la que rebatia els arguments i les acusacions de l'antimaçó català. També comptem amb un petit anecdotari en torn a aquest polèmic personatge; el gener de 1936 els membres de la lògia "Redención" afirmaven que un catòlic s'havia fet maçó gràcies a llegir les obres de Tusquets (225).

Una de les publicacions que també va dedicar-se exclusivament al combat contra la maçoneria va ser la revista editada a Barcelona "Quaderns d'Informació", editada en català, tant antimaçònica com antisemita i que no tenia quasi cap altra contingut que les reproduccions fetes de revistes antimaçòniques franceses, (aleshores n'hi havia mitja dotzena o més) com la "Revue Internationale de Sociétés Secrètes", "Les Cahiers de l'Orde" o "Les Documents Nouveaux". La revista tampoc oblida d'incloure el comunisme a la sanfaina contubernista (226).

NOTES

- 1) Confer. Gómez Molleda, M^a. D., op. cit., 214-215 i 246, així com AHNS, Llig. 602, A, exp. 2, doc. 31-XII-1931.
- 2) Vegeu Clara, J., Els maçons de Girona i la guerra civil, "L'Avenç", n. 101, p. 103.
- 3) Referit per J. S. Vidarte, No queríamos al Rey, pp. 309-310.
- 4) Boletín Oficial de la GLE, n. 8, 1er semestre de 1931, p. 1.
- 5) AHNS, Llig. 600 A.
- 6) GOE. Acta de la Gran Asambleia Ordinaria, Madrid, 1931, pp. 64-71.
- 7) Boletín Oficial de la GLE, juny de 1931, pp. 4-6. Mateo H. Barroso, Gran Secretari del Suprem Consell del Grau 339, havia estat nomenat Director General de Telèfons i Telègrafs, però el maçonisme d'aquest dirigent del GOE tampoc va servir de gaire als germans de la GLE. Per altra banda, la maçoneria veneçolana gaudia de franquícia postal des de 1899 perquè era considerada una associació filantròpica i de beneficència i el viatge a Espanya del doctor veneçolà J. B. Ascanio, representant la maçoneria d'aquell

país a l'AMI, va ser sufragat per decisió personal del president de Veneçuela, el general Juan Vicente Gómez: Boletín Oficial de la GLE, n. 6, p. 7 i n. 7, p. 13.

- 8) Boletín Oficial del Supremo Consejo, n. 396, juny de 1931, pp. 2-3.
- 9) Martínez Barrio, D., Memorias, Planeta, Barcelona, 1983, p. 34.
- 10) Alguns autors s'han referit en les seves obres a la maçoneria, encara que breument; vegeu, amés del citat Vidarte, Jackson, G., La República española y la guerra civil, Ed. Crítica, 1982 (4^a ed.) pp. 442-447; Carr, A. H., España 1808-1939, Ariel, Barcelona, 1970, pp. 419-582 i 592; Arbeloa, V. M., la Semana Trágica de la Iglesia en España (1931), Galba Ed., Barcelona, 1976, pp. 57, 61; Escofet, F., De una derrota a una victoria: 6 de octubre de 1934-19 de julio de 1936, Srgos Vergara, Barcelona, 1984, pp. 32 i ss.; Pi i Sunyer, C., La República y la guerra, Ed. Oasis, Mèxic, 1975, pp. 313-314; Ucelay da Cal, E., La Catalunya populista, La Magrana, Barcelona, 1982, pp. 99-100, 224 i 281. Lerroux apenes fa referències a la maçoneria en les seves memòries. Azafia describeix en to pejoratiu la seva iniciació, Martínez Barrio no parla en cap moment de l'orde ni del seu paper en ella, com tampoc en fa cap referència Portela Valladares: Memorias, Alianza Ed.,

Madrid, 1988. Quan a manuals de divulgació històrica, Josep Termes és el primer que ha incorporat el tema, en incloure un capítol dedicat a la maçoneria al volum VI de la ja citada Història de Catalunya, dirigida per P. Vilar (pp. 125-130).

11) Boletín Oficial de la GLE, juny de 1931, p. 5.

12) Boletín Oficial de la GLE, juliol-agost de 1931, p. 3.

Per altra banda, les informacions que la premsa maçònica europea donava de la situació maçònica a l'Espanya republicana feien créixer igualment l'optimisme: el Butlletí de la G. L. de França notificava el mes d'agost de 1931 que Carles espla, membre de la lògia parisina d'espanyols "Plus Ultra" havia estat nomenat Governador Civil de Barcelona; Augusto Barcia, Director del Consell Bancari; Mateo H. Barroso, dirigent del GOE, havia estat nomenat director general de Telèfons i Telègrafs; tampoc faltaven els elogis als "germans" García Hernández i Fermín Galán: n. 4, 1 d'agost de 1931, p. 205.

13) Citat per J. A. Ferrer Benimeli, Masonería española contemporánea, vol. II, p. 80; AHNS, Llig. 359 A, doc. 31-VIII-1931.

14) AHNS, Llig. 351 A, exp. 25, doc. 18-XII-1931.

15) AHNS, Llig. 351 A, exp. 8.

- 16) Boletín Oficial del Supremo Consejo, n. 397, setembre de 1931, pp. 1-3.
- 17) Martínez Barrio, D., op. cit., pp. 70-71.
- 18) Citat per V. M. Arbeloa, op. cit., p. 61. P. Madrigal era molt amic de Cristóbal de Lora.
- 19) AHNS, Llig. 600 A, doc. 4-II-1932.
- 20) AHNS, Llig. 618 A, exp. 1, doc. 26-XII-1931.
- 21) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 16-VI-1931.
- 22) AHNS, Llig. 600 A, doc. febrer de 1932.
- 23) La "Redención", de Barcelona, es va mostrar conforme, però si la placa era situada fora del temple maçònic: AHNS, Llig. 603 A, exp. 1.
- 24) AHNS, Llig. 619 A, exp. 10, doc. 27-XII-1931.
- 25) Boletín Oficial de la GLE, octubre de 1931, p. 5.
- 26) Boletín Oficial de la GLE, setembre de 1931, pp. 8-9.
- 27) Gómez Molleda, M^a. D., op. cit., pp. 433-434.
- 28) Vegeu Clara, J., La maçoneria al Parlament de Catalunya (1932-1939), "Serra d'Or", n. 338, desembre de 1987, pp. 29-32.

- 29) AHNS, Llig. 602 A, exp. 2, doc. 31-XII-1931.
- 30) Bulletin de la G. L. de France, n. 8, París, 1 d'abril de 1932, p. 102.
- 31) AHNS, Llig. 600 A, doc. 26-I-1932.
- 32) Boletín Oficial de la GLE, juny de 1931, pp. 7-8.
- 33) Boletín Oficial de la GLE, març de 1932, pp. 18-23.
- 34) Sánchez Ferré, P., "Masoneria catalana y cuestión nacional (1886-1939)", pp. 154-168.
- 35) Boletín Oficial de la GLE, juny-juliol de 1932, pp. 5-6 i agost de 1932, p. 16. Va ser la lògia "Fénix", de Jimena de la Frontera, la que va proposar que es debatés el tema: GLE. Acta de la Asamblea Ordinaria, La Línea, Barcelona, 1931, pp. 67-68.
- 36) GLE. Acta de la Asamblea Ordinaria, p. 14.
- 37) Op. cit., p. 20.
- 38) Op. cit., pp. 35-37.
- 39) "La Vanguardia", 24 de gener de 1932.
- 40) Vegeu, per exemple, Alvarez Rey, L., "Masonería y partidos políticos en la Sevilla de la II República (1931-1936)", a Masonería, política y sociedad, CEHME, Zaragoza,

1989, vol. II, pp. 205-214; Ayala, J. A., "Política y masonería en la II República: Angel Rizo Bayona, Gran Mestre del GOE, a op. cit., pp. 107-122.

41) AHNS, Llig. 598 A.

42) Reglamentos generales de la GLE, Barcelona, 1932, pp. 5-6.

43) AHNS, Llig. 364 A, doc. 13-IV-1932.

44) AHNS, Llig. 600 A, doc. 26-I-1932.

45) AHNS, Llig. 600 A, doc. 29-I-1932.

46) Confer Gómez Molleda, M^a. D., op. cit., pp. 457-460.

47) A la premsa del Suprem Consell i del GOE hi ha nombrosos exemples d'antiateisme i defensa de la creença en Déu: Boletín Oficial del Supremo Consejo, n. 400, juny de 1932, pp. 6-7 i n. 408, pp. 7-8, etc.

48) AHNS, Llig. 600 A, doc. de febrer de 1932.

49) AHNS, Llig. 600 A, doc. 4-III-1932.

50) Bulletin de la G. L. de France, n. 9, 1 de juny de 1932, p. 178.

51) AHNS, Llig. 600 A, doc. 5-VI-1932.

- 52) AHNS, Llig. 600 A, doc. 29-XII-1932.
- 53) AHNS, Llig. 600 A, doc. 4-I-1933.
- 54) AHNS, Llig. 600 A, doc. 25-XII-1932.
- 55) "La Vanguardia", 7 de gener de 1932.
- 56) AHNS, Llig. 600 A, doc. 3 i 5 d'agost de 1932.
- 57) AHNS, Llig. 600 A, doc. 23-V-1932.
- 58) AHNS, Llig. 360 A, doc. de juny de 1932.
- 59) Ibidem
- 60) "L'Opinió", 11 de novembre de 1933.
- 61) AHNS, Llig. 360 A. L'Acadèmia "Cervantes", de Barcelona, era propietat d'un membre de la lògia "Delta", anomenat Fernández, i tenia la seu al carrer de Barberà, n. 1-3, pral. El 1936 o potser amb anterioritat l'esmentat germà va cedir l'acadèmia a la lògia, que la va gestionar fins que sorgiren conflictes entre Fernández i la "Delta" per motius econòmics: AHNS, Llig. 358 A.
- 62) Boletín Oficial de la GLE, març de 1933, p. 11.
- 63) Op. cit., p. 1-3.
- 64) AHNS, Llig. 327, A., doc. de juny de 1933.
- 65) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 23-V-1933.

- 66) AHNS, Llig. 612 A, exp. 10, doc. 24-V-1933.
- 67) AHNS, Llig. 594 A, doc. 30-VII-1933 i 13-VIII-1933.
- 68) GLE, Boletín Secreto, maig de 1934, p. 1^a.
- 69) GLE, Boletín Secreto, juny de 1934, pp. 3-4 i 7; AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. de la GLDC, 10-IX-1934 i 24-IX-1934.
- 70) GLE, Boletín Secreto, maig de 1934, p. 8.
- 71) GLE Boletín Secreto, juliol de 1934, pp. 1-3.
- 72) AHNS, Llig. 614 A, doc. 18-I-1934.
- 73) El document va ser elaborat pel propi Sarradell i per Julio Garrido, el Secretari: AHNS, Llig. 614 A, sense data.
- 74) AHNS, Llig. 613 A, doc. 15-IV-1934.
- 75) AHNS, Llig. 591 A, doc. 5-VI-1934.
- 76) AHNS, Llig. 609, A, Acta del 13-VI-1934.
- 77) AHNS, Llig. 603 A, exp. 0, doc. 18-VI-1934.
- 78) GLE. Boletín Secreto, n. 3, setembre de 1934, p. 8.
- 79) AHNS, Llig. 614 A. GLDC, doc. 30-III-1934. Joan Selvas i Carner havia estat iniciat a la lògia "Justicia", on va aconseguir el 3er grau el 1934, any de la seva mort, (28 de juny) essent Conseller de Governació de la Generalitat.

- 80) AHNS, Llig. 599 A, exp. 2, doc. 5-VIII-1934.
- 81) AHNS, Llig. 613 A, doc. 30-III-1934.
- 82) AHNS, Llig. 351 A, Ceuta, 27-XI-1933.
- 83) AHNS, Llig. 358 A, doc. 16-II-1934.
- 84) Vegeu al respecte, Gómez Molleda, M^a. D., op. cit., pp. 496-501.
- 85) AHNS, Llig. 351 A, exp. 25, s. a.
- 86) Martínez Barrio va obtenir 1.766 vots, contra els 595 d'Iniesta. Vegeu Gómez Molleda, M^a. D., op. cit., p. 480.
- 87) Citat per Gómez Molleda, p. 482.
- 88) GLE. Boletín Secreto, juny de 1934, p. 5.
- 89) AHNS, Llig. 614 A, GLDC, doc. 15-IV-1934.
- 90) GLE. Boletín Secreto, setembre de 1934, p. 2.
- 91) AHNS, Llig. 614 A, GLDC, doc. 19-I-1935.
- 92) AHNS, Llig. 614 A, GLDC, doc. 10-IX-1934 i Boletín Secreto, n. 5, pp. 1-4.
- 93) GLE. Boletín Secreto, n. 5, setembre de 1934, pp. 9-10.
- 94) AHNS, Llig. 364 A, juny de 1934.

- 95) Bulletin, Organ Officiel de l'AMI, n. 40, 41 i 44, gener-març de 1933, pp. 260-261.
- 96) AHNS, Llig. 370 A, Acte de l'AMI, Praga, 9-IX-1933 i Luxemburg, 7-8-9 de setembre de 1934.
- 97) AHNS, Llig. 600 A, 5-I-1934.
- 98) "El Diluvio", 11 de setembre de 1934. Vegeu la conferència del Gran Mestre de la GLRNE a "Rectitud", II, n. 8, Barcelona, maig-agost de 1934, pp. 16-20 i també n. 7, març-abril, pp. 5-12, dues conferències dedicades a Déu i les religions.
- 99) "El Diluvio", 5 de juny de 1927 i 29 de juny de 1927.
- 100) "Rectitud", n. 8, p. 21-22.
- 101) Boletín Oficial del GDE, Tercera època, VII, n. 1, Madrid, setembre de 1934, pp. 1-4.
- 102) AHNS, Llig. 364 A, doc. 25-I-1932.
- 103) Ferrer Benimeli, J. A., Masonería española contemporánea, vol. II, pp. 234-236.
- 104) Ferrer Benimeli, J. A., op. cit., p. 135.
- 105) Sánchez Ferré, P., "Masonería y antifascismo en España 1923-1936",

- 106) AHNS, Llig. 245 A, doc. 3-II-1933. La informació procedia del GCFS del GOE. El 21 d'abril de l'any següent la GLDC notificava a la lògia "Ganivet", de Granada, que a Barcelona es sospitava de la majoria d'italians profans que residien a la ciutat, doncs pensaven que es tractava d'agents de Mussolini dedicats a vigilar les activitats dels italians antifeixistes exiliats. A l'expedient personal de L. Gertsch es conserva una llista amb més de 150 noms d'italians residents a Barcelona sota l'epígraf "Elenco degli iscritti al Fascio": AHNS, Llig. 215 A.
- 107) AHNS, Llig. 755, exp. 6 A.
- 108) AHNS, Llig. 245 A.
- 109) Tenia la seu al carrer Joan Maragall, n. 5, de Figueres: AHNS, Llig. 245 A, doc. 25-IX-1931.
- 110) Comité Español de Lucha contra la Guerra y el Fascismo, doc. 2-I-1934. La Lliga dels Drets de l'Home i del Ciutadà, normalment impulsada i dirigida per maçons arreu d'Europa, també va crear al nostre país els anomenats "Comitès d'enllaç antifeixistes": AHNS, Llig. 245 A i 351 A, exp. 25, doc. 9-VIII-1933.
- 111) El Frente Antifascista va ser fundat a Madrid el 2 d'abril de 1933 i el dia següent apareixia el primer manifest. Tenia el local al carrer Pozas, n. 8, seu del

- GOE, com també s'havia reunit al carrer del Príncepe, n. 12, seu de la GLR de Centro. El 1934 publicaven a Madrid "Frente Antifascista" i "Acción", dirigida als joves. El març de 1934 el govern va suspendre les activitats del Frente Antifascista i va clausurar la seva seu (evidentment no pas la de la maçoneria madrilenya): AHNS, Llig. 245 A, Confer. Ayala, J. A., "Fascismo y masonería en la II República", pp. 130-133.
- 112) AHNS, Llig. 245 A, sense data.
- 113) AHNS, Llig. 245 A, València, 11 de setembre de 1933.
- 114) AHNS, Llig. 245 A.
- 115) Pajares, B., Abajo el fascio!, Biblioteca Cultural "Perseverancia", Larache, 1933.
- 116) AHNSF Llig. 245 A.
- 117) Ayala, J. A., op. cit., pp. 125-126.
- 118) Citat per J. A. Ferrer Benimeli, El contubernio judeo-masónico-comunista, Istmo, Madrid, 1982, pp. 216-217.
- 119) AHNS, Llig. 617 A i 595 A.
- 120) La Tercera Internacional revolucionaria de Moscú y la Francmasonería, Pub. Fénix, Barcelona, 1921, pp. 63-64.
- 121) AHNS, Llig. 368 A, exp. 1 i Boletín Oficial del GOE, n. 339, 31 de juliol de 1920, pp. 95-96.

- 122) Boletín Oficial de la GLE, n. 2, abril-maig de 1923, pp. 14-15; l'AMI també va contestar l'excomunicació comunista: Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 5, gener-març de 1923, pp. 102-103. Sobre el tema vegeu Vinatrel, G., Communisme et Franc-maçonnerie, Les Presses Continentales, París, 1961; Ferrer Benimeli, J. A., El contubernio judeo-masónico-comunista, pp. 216 i ss.
- 123) Boletín Oficial de la GLE, n. 7, 20 de gener de 1924, pp. 9-10.
- 124) Barcia, A., op. cit., pp. 32-33 i 38.
- 125) Programa y Estatutos de la Internacional Comunista, Ed. Europa - América, Barcelona, 1928, p. 67.
- 126) AHNS, Llig. 612 A, exp. 10.
- 127) Referit per J. Colomer a "El Món", II, n. 43, Barcelona, 8 d'octubre de 1982, p. 21. Vegeu al respecte Ponomariova, L. V., La formació del Partit Socialista Unificat de Catalunya, Icària, Barcelona, 1977 i Martín Ramos, J. L., Els orígens del Partit Socialista Unificat de Catalunya (1930-1936), Curial, Barcelona, 1977.
- 128) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 27-III-1934.
- 129) "Laia", op. cit., p. 7.
- 130) AHNS, Llig. 608 A, doc. 18-XII-1934 i Llig. 596 A, doc. 10-XII-1934.

- 131) AHNS, Llig.351 A, exp. 3. El Gran Mestre de la Regional de Centro era Julio Hernández Ibáñez, elegit el mes de juny de 1934, en substitució de Juan Manuel Iniesta, que ho serà de nou el 1935.
- 132) Escofet, F., op. cit., pp. 32 i ss. i entrevista realitzada per l'autor a Brusel·les, el 26 de gener de 1985.
- 133) "Laia", op. cit., p. 7.
- 134) Vegeu unes notes biogràfiques a Bisbal, M^a. A., Diccionari Biogràfic d'Igualadins, Fundació S. Vives i Casajoana, Diputació de Barcelona, 1986, pp. 146-147 i AHNS, Llig. 213, exp. 12 A.
- 135) Boletín Oficial de la GLE, juliol-agost de 1932, p. 8.
- 136) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 50, juliol-setembre de 1934, pp. 532-534. Per la maçoneria i la revolució d'octubre, vegeu Hidalgo Nieto, V., La masonería ante la insurrección de octubre de 1934, "Estudios de Historia Social", n. 31, octubre-desembre de 1984, pp. 169-175. Dins la història política vegeu la recent aportació de Ruiz, D., Insurrección, defensa y revolución obrera. El octubre español de 1934, Barcelona, 1934. Per Catalunya, vegeu Cruells, M., El 6 d'octubre a Catalunya, Pòrtic, Barcelona, 1970; Dossier, Els fets d'octubre, "L'Avenç", n. 30, Barcelona, 1980, amb articles de R.

- Vinyes, F. Bonamusa, S. Tavera i E. Posa. També és d'interès l'obra d'E. López Ochoa, De la Dictadura a la República, Madrid, 1930.
- 137) AHNS, Llig. 613 A, doc. 7-XI-1934.
- 138) Pi i Sunyer, C. op. cit., pp. 313-314.
- 139) AHNS, Llig. 620 A, exp. 6.
- 140) Jackson, G., op. cit., pp. 152 i 443; AHMS, Llig. 620 A, exp. 6.
- 141) Vegeu Clara, J., Exèrcit i maçoneria a Girona (1931-1939), "Revista de Girona", n. 131, Girona, novembre-desembre de 1988, pp. 63-68. Sobre els militars maçons vegeu Paz, Manuel de, "Masonería y militarismo en el norte de Africa", a La masonería y su impacto internacional, pp. 85-117.
- 142) AHNS, Llig. 603 A, exp. 0, i 599 A, exp. 2.
- 143) AHNS, Llig. 351 A, exp. 30. La "Chaine d'Union", del GO de França, deia de la situació espanyola en relació a la maçoneria que arrel dels esdeveniments revolucionaris feia tres mesos que les lògies havien abandonat tota activitat, ja que els germans corrien el risc de ser empresonats per celebrar reunions clandestines. Amb tot, puntualitzaven que l'orde no era perseguida a Espanya i que "només per prudència, per evitar incidents deplora-

- bles, ha suspès provisionalment els seus treballs".: n. de gener de 1935, p. 169. El mes d'abril (n. 8, p. 284) es feien ressò del decret de Maura i Cano López contra els militars maçons, i de nou al n. 6, de febrer de 1936, p. 245.
- 144) AHNS, Llig. 599 A, exp. 2, doc. 20-IV-1936.
- 145) Ayala, J. A., La masonería en la región de Murcia, p. 454.
- 146) Vegeu per exemple el cas de Còrdiba, Moreno Alonso/Ortiz Villalba, op. cit., pp. 231 i ss.
- 147) AHNS, Llig. 603 A, exp. 0, doc. 3-IV-1935.
- 148) AHNS, Llig. 620 A; exp. 1. Per la vida política a aquest període, vegeu l'obra de García Delgado, J. L., La II República española. Bienio Rectificador y Frente Popular (1934-1936), Siglo XXI, Madrid, 1988.
- 149) AHNS, Llig. 599 A, exp. 1 i Llig. 618 A, exp. 12, respectivament.
- 150) Ferrer Benimeli, J. A., Masonería española contemporánea, vol. II, pp. 130 i ss.; Vidarte, J. S., El Bienio negro, Grijalbo, Barcelona, 1978, pp. 360-369.
- 151) AHNS, Llig. 358 A.

- 152) Bulletin. Organ Oficial de l'AMI, n. 54, juliol-setembre de 1935, p. 112.
- 153) AHNS, Llig. 364 A, doc. 16-II-1935.
- 154) AHNS, Llig. 359 A, exp. 27.
- 155) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 7-VII-1935. Acta de la reunió.
- 156) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2.
- 157) Loc. cit.
- 158) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 30-X-1935 i 8-XI-1935.
- 159) AHNS, Llig. 608 A, doc. 1-XII-1935.
- 160-161) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. de la GLDC, 5-I-1936.
- 162) AHNS, Llig. 341 A, exp. 2.
- 163) AHNS, Llig. 598 A, doc. 23-II-1936.
- 164) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 19-V-1936 i Llig. 618 A, exp. 3.
- 165) AHNS, Llig. 604 A, Actas; Llig. 351 A, exp. 25.
- 166) AHNS, Llig. 359 A, exp. 13, doc. 19-III-1936.
- 167) AHNS, Llig. 600 A, doc. 11-I-1936.
- 168) AHNS, Llig. 538 A, 9-VIII-1936.

- 169) Boletín Oficial de la GLE, abril de 1932, p. 7 i 16.
- 170) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 27-IX-1932.
- 171) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 10-IX-1933 i GLE Boletín Secreto, n. 2, juny de 1933, pp. 6-7.
- 172) Boletín Oficial de la GLE, març-abril de 1933, pp. 16-17.
- 173) AHNS, Llig. 608 A, doc. 11-IX-1934.
- 174) GLE Boletín Secreto, n. 3, juliol de 1934, p. 1.
- 175) AHNS, Llig. 600 A, doc. 11-I-1936.
- 176) Els altres membres eren Baldomer Cabré, Jaume Julià, Eudald Planas, Lluís Villalba, Antoni Obradors i Josep Canals: AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 20-III-1936.
- 177) AHNS, Llig. 618 A, exp. 9.
- 178) Loc. cit., doc. del GOE i de la GLDC, 25-VI-1936.
- 179) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 57, abril-juny de 1936, pp. 216-217.
- 180) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 5-VII-1936.
- 181) Vegeu, entre una producció voluminosa, "La Defensa", III, n. 12, Vilanova i Gèltrú, 23-III-1889, p. 147, on es diu que un rabí ha extret sang a un nen cristià i afegint coses com aquesta: "este crimen y algunos otros

de los que se acusa justamente a la raza hebraica...".

Vegeu un primer estudi local de Canal i Morell, J., L'església contra la maçoneria en l'Olot de final del vuit-cents, "Revista de Girona", XXXIV, n. 131, novembre-desembre de 1988, pp. 69-75.

- 182) Vegeu Torras i Bages, J., "La nostra filiació", a Obres completes, edició de 1962 (Ed. 62), cap. XII; Catalanisme i maçonisme, a "La Veu del Montserrat", n. 20, Vic, 15 de maig de 1996, pp. 154-156.
- 183) Vegeu per aquest tema, Poliakov, L., La casualidad diabólica, Muchnik, Barcelona, 1982; Roberts, J. M., La Mythologie des Sociétés Secrètes, Payot, París, 1978.
- 184) Referit a Un segle de vida catalana, Ed. Alcides, Barcelona, 1961, vol. II, p. 709. Sobre l'Església espanyola és d'interès l'obra de Frances Lannon, Privilegy, persecution and prophecy. The Catholic church in Spain, 1875-1975, Clarendon Press, Oxford, 1987; Benavides, D., Democracia y cristianismo en España, 1875-1931, Madrid, 1978; Massot i Muntaner, J., L'Església catalana al segle XX, Curial, Barcelona, 1975; Ramisa, M., Els orígens del catalanisme conservador i "La Veu del Montserrat" 1878-1900, Ed. Eumo, Vic, 1985; Bonald, L. A. de, Teoría del poder político y religioso, Tecnos, Madrid, 1988; Batllori, M./Arbeloa, V. M., Església i Estat durant la Segona República Espanyola, 1931-1936, Abadia de Mont-

serrat, 1971, a més de la ja esmentada obra de V. M. Arbeloa, La Semana Trágica de la Iglesia en España.

- 185) Hi ha una edició molt recent, doncs el complotisme segueix captivant certes mentalitats: Nilus, S., Petro-
nio, Barcelona, 1978, amb una traducció de J. Ribera
Mas. Vegeu Ferrer Benimeli, J. A., El contubernio.....,
cap. II.
- 186) "La Idea Libre", n. 17, Madrid, 25 d'agost de 1894, p. 1^a.
- 187) Boletín Oficial de la GLE, n. 8, 20 de febrer de 1924,
p. 15.
- 188) AHNS, Llig. 660 A.
- 189) Asamblea Nacional Simbólica, 1927, Madrid, pp. 24 i ss.
- 190) Asamblea Nacional Simbólica, Gijón, 1928, pp. 83-84.
- 191) Boletín Oficial de la GLE, n. 6, 2^{on} Trimestre de 1930,
p. 18.
- 192) Vegeu Moga Romero, V., / Perpén Rueda, A., "Connotacio-
nes masónicas del "Rotary Club" de Melilla en la Segunda
República Española", a Masonería, política y sociedad,
vol. I, pp. 215-230; Boletín Oficial de la GLE, n. 2,
1 d'abril de 1929, pp. 1-2; Asamblea Nacional Simbólica,
Madrid, 1927, pp. 265 i ss., on alguns assambleistes
titllen els rotaris de ser massa conservadors; Asamblea
Nacional Simbólica, Barcelona, 1929, pp. 31-32, on les
opinions estan dividides.

- 193) Boletín Oficial de la GLE, n. 3-4, 1 d'octubre de 1929,
p. 1.
- 194) Boletín Oficial de la GLE, n. 5, 1er trimestre de 1930,
pp. 1-2.
- 195) Boletín Oficial de la GLE, octubre de 1931, p. 1 i
AHNS, Llig. 561 A, doc. 11-X-1931.
- 196) Boletín Oficial de la GLE, novembre-desembre de 1931,
p. 1. Per la discussió a Les Corts de les lleis anti-
clericals, vegeu Gómez Molleda, pp. 465 i ss., i Arbeloa,
V. M., La Semana Trágica....., pp. 53 i ss.
- 197) AHNS, Llig. 283 A, exp. 3 bis i 13, doc. 10-VII-1930.
- 198) Boletín Oficial del Supremo Consejo del Grado 332, Ma-
drid, setembre de 1930, pp. 1-2.
- 199) Boletín Oficial del Supremo Consejo, n. 397, setembre
de 1931, pp. 1-4.
- 200) Boletín Oficial del GOE, V, n. 59, 10 d'octubre de 1931,
pp. 1-2 i n. 61, 10 de desembre de 1931, pp. 1-2.
- 201) Boletín Oficial del GOE, n. 63, 10 de febrer de 1932,
p. 1^a.
- 202) Boletín Oficial del GOE, n. 64, 10 de setembre de 1932,
pp. 1-2.

- 203) AHNS, Llig. 359 A, exp. 38.
- 204) AHNS, Llig. 740 A, exp. 1. La primera obra que anuncien és la de Pey Ordeix, Jesuitas y Masones.
- 205) AHNS, Llig. 600 A, doc. 23-X-1932.
- 206) AHNS, Llig. 600 A.
- 207) GLE, Boletín Secreto, juny de 1933, pp. 5-7.
- 208) AHNS, Llig. 283 A, exp. 3 bis, doc. 16-II-1934.
- 209) AHNS, Llig. 609 A, Acta dels 7 i 24 de novembre de 1934 i 17 d'octubre de 1935.
- 210) AHNS, Llig. 596 A, doc. 6-II-1933 i 8-XI-1933.
- 211) Boletín Oficial del GOE, n. 68, 10 d'abril de 1933, pp. 13-14.
- 212) Vegeu "La Humanitat", Barcelona, 23 de juny de 1934, p. 5; "El Diluvio", 24, 27 i 28 de juny de 1934; AHNS, Llig. 609 A, Acta del 10-VI-1934.
- 213) AHNS, Llig. 359 A, doc. 30-V-1935.
- 214) "Los Obispos de España protestan contra la Masonería y piden que se niegue su existencia legal y se persiga como asociación anti-religiosa y anti-patriótica y protestan también contra el favor que le han prestado y le

prestan los Gobiernos, (...) y por tanto pedimos (...) que se reforme la Ley de Asociaciones de 30 de junio de 1887 y se la incluya entre las asociaciones ilícitas, (...) cualquiera que sea la forma en que se manifieste." (...): Crónica del V Congreso Católico Nacional Español, Burgos, 1899, pp. 652-662.

- 215) Vegeu Batllori, M./ Arbeloa, V. M., Església i Estat durant la Segona República, ...; Gnacia i Jordán, P., Els catòlics catalans i la Segona República (1931-1936), Pub. de l'Abadia de Montserrat, 1986, cap. II. Al marge d'aquestes i altres excepcions, sempre minoritàries, el gruix del catolicisme es va alinià amb les posicions més reaccionàries, com és sabut. A més, la seva producció literaria i propagandística era prolífica; només cal veure el nombre de volums que el pare Tusquets va publicar a la seva col·lecció "Las Sectas", totes de la més baixa estofa, i això sense comptar les reedicions de les obres de l'abat Barruel, Torras i Bages o Léo Taxil.
- 216) Citat per Ferrer Benimeli, J. A., El contubernio ....., p. 278.
- 217) Tusquets, J., El Teosofisme, Barcelona, 1927, pp. 219 i ss.
- 218) "El Correo Catalán", 3 d'abril de 1932. Avui dia Tusquets segueix afirmant que va veure el nom de Macià a

- un butlletí maçònic de Cuba: Conversa amb J. Tusquets, Barcelona, 27-XII-1985.
- 219) Boletín Oficial de la GLE, març de 1932, p. 14.
- 220) Bulletin de la G. L. de France, n. 8, 1 d'abril de 1932, pp. 102-104.
- 221) Contra la pornografia, AHNS, Llig. 392 A, exp. 7, doc. de la lògia Cosmos.
- 222) "El Correo Catalán", 22 de febrer de 1934.
- 223) Tusquets, J., Masones y Pacifistas, Ediciones Antisectarias (així es diu durant la guerra), Burgos, 1939, pròleg de Serrano Suñer.
- 224) En moltes ocasions la maçoneria havia defensat els jueus dels atacs que sofrien de certa dreta europea i de tota l'extrema dreta no perquè fossin jueus, sino perquè eren perseguits: Boletín Oficial de la GLE, n. 8, 1924, p. 15; n. 2, Segona època, 1929, pp. 16-18; n. 22-23, 1925, on denunciaven la persecució de jueus a Bulgària; n. de març de 1933, pp. 11-12, on es protesta contra l'antisemitisme nazi; Boletín Secreto, n. 2, juny de 1934, p. 8; AHNS, Llig. 341 A, exp. 2, doc. 3-VIII-1933, on la GLE endega una campanya d'ajut als jueus perseguits; AHNS, Llig. 351 A, exp. 30, etc.
- 225) AHNS, Llig. 603 A, exp. 1, doc. 28-I-1936.

226) "Quaderns d'Informació", n. 63, Barcelona, 25 de maig de 1935.

C A P Í T O L   V I I

LA GUERRA CIVIL.

EL COMENÇAMENT DE LA FI

A partir del 18 de juliol de 1936 res no serà ja normal dins les famílies maçòniques, perquè l'orde estava feta per sobreviure fins i tot en situacions adverses i de certa repressió, però una guerra civil ultrapassava, amb molt, les possibilitats organitzatives i de resistència dels germans, en primer lloc perquè un nombre molt important d'aquests varen ser cridats a files o bé hi anaren voluntaris.

Pel sol fet d'haver esclatat la guerra la maçoneria ja havia perdut la primera de les grans i decisives batalles, perquè era la seva obligació -segons afirmaven indistintament totes les maçoneries- d'evitar per tots els medis una guerra i més encara una guerra civil, la pitjor de les desgràcies d'una nació. Si, efectivament, els maçons haguessin tingut tant poder com els seus enemics (i molts d'ells mateixos) els atorgaven, probablement no s'hagués arribat a situació tan extrema. Però ni els germans dels diversos governs ni els germans parlamentaris no varen ser capaços de controlar els desordres dels anarquistes i l'extrema esquerra, ni tampoc els de l'extrema dreta. I ells, precisament per ser maçons, eren els qui estaven obligats a dur a terme aquella tasca.

Poc després d'iniciar-se les hostilitats, les dues obediències varen quedar parcialment desarticulades; aviat aparegueren, per necessitats de guerra, les lògies accidentals; els càrrecs dels tallers quasi mai eren fixes ni es

podien convocar periòdicament als germans per celebrar tingudes. Era usual que el càrrec de venerable i els demés fossin exercits puntualment pels germans més antics o qualificats (1).

Santiago Vivancos havia estat elegit Diputat Gran Mestre de la G.L.D.C. el 17 de maig de 1936, càrrec que ocuparia poc més d'un any. El mateix mes de juliol la Generalitat va cedir a la G.L.D.C. -oficialment a l'Ateneu Humanitat- el convent que hi havia al carrer Bellafila, que havia estat un establiment eclesiàstic i escola fins el 18 de juliol. Així mateix i segons el testimoni de L. Gertsch, varen ocupar-se de publicar, amb nova orientació, els diaris "Renovación", periòdic lerrouxista que fins el juliol s'havia mostrat obertament anticatalanista, així com "El Popular", del que no en tenim notícia, però igualment lerrouxista (2).

L'establiment del carrer Bellafila n. 4 va acollir a més d'una escola laica amb 110 alumnes el novembre de 1936, un centre de refugiats. El centre escolar, que ocupava dues o tres plantes de l'edifici, estava regentat per una junta tècnica i una administració, a càrrec de l'ex Gran Secretari L. Gertsch i composta per membres de vàries lògies de la G.L.D.C. El 1937 el president era M. Galés Martínez i el vicepresident, Josep Neto, ambdos de la lògia "Humanidad" (3). El febrer d'aquest any l'escola creava tres places de professor, amb un sou de 400 ptes. mensuals, d'acrod amb les

normes de salaris que havia decretat la Generalitat per aquell any. Les finances, però, no anaven bé, ja que alguns temps després ja debien més de 1.000 ptes. a la companyia d'electricitat i el dèficit arribaria a ser de 10.000 ptes. Tanmateix, va subsistir fins el final de la guerra (avui torna a ser una escola regentada per l'Església). El seu nom oficial era Escoles Laiques de l'Ateneu Humanitat.

L. Gertsch tenia molts amics i contactes a Europa i aviat es va dirigir a ells per tal d'obtenir tota mena d'ajuda humanitària per la població civil. Gertsch explicava als seus amics que la república estava lluitant contra l'agressió feixista i li calia ajut, tant en metàl·lic com en medicaments, roba, aliments, etc. Fins i tot, per agilitzar les comunicacions, comptava amb sobres especials que no passaven censura postal a la duana espanyola, els quals adjuntava amb les seves cartes, a fi que la comunicació fos més ràpida.

Un altre dels medis amb que comptava per evitar la censura postal consistia en entregar les seves cartes personalment al cap de l'aeròdrom d'Air France a Barcelona i ell les lliurava a l'estafeta de correus de Toulouse. Gertsch estava en contacte amb gran nombre de comitès pro-Espanya antifeixista.

També es va dirigir a la G.L. Suïssa Alpina (5 de novembre de 1936) per demanar-li ajut, però molt especialment també per aclarir la confusió sembrada per gran part de la

premsa europea sobre la naturalesa i els objectius de la guerra i dels republicans. Gertsch alerta als seus germans suïssos que no donguin crèdit a les mentides i infàmies d'aqueta premsa, que està acusant a l'Espanya republicana "d'estar en mans dels comunistes i en plena anarquia, mentre que no es pot fer altra cosa que alabar l'orde que aquí regne". I és que la qüestió medular és que la maçoneria suïssa s'havia negat a solidaritzar-se oficialment amb la causa republicana i a crear comitès pro-Espanya antifeixiste, ja que no considerava convenient ni oportú de "solidaritzar-se amb els revolucionaris espanyols" (4).

Gertsch els advertia que si el feixisme no era vençut a Espanya aquest s'extendria per Europa com una taca d'oli... i els recordava que al Marroc espanyol, a Sevilla, La Coruña, Valladolid, El Ferrol, Burgos i arreu on el feixisme dominava, havien assassinat a milers de maçons (aquí el voluntariós Gertsch exagerava les xifres, però no els fets) i instava als germans suïssos: "no hem feu que hagi de dir als meus germans espanyols que la Gran Lògia Suïssa s'ha mantingut sorda a la nostra demanda" (...) No us deixeu influenciar per les notícies interessadament falses... us ho demano, (...) respongeu un altra cop a la nostra carta oficial del 21 d'octubre (5). Cal recordar que a certa premsa europea foren publicades fotos de la crema de convents de 1909 com si es tractés de juliol de 1936....

Tot i que cap govern de la República no va trobar en sis anys el moment adequat per establir relacions oficials amb la URSS, els conservadors maçons suïssos -com els d'altres païssos- eren naturalment més proclius a creure la premsa dretana liberal europea que no pas la d'esquerres. Això sense oblidar l'efectivitat de les campanyes que els nacionals varen saber realitzar en medis periodístics i diplomàtics, doncs la majoria del cos diplomàtic es varen passar al bàndol dels sublevats.

Quan a l'AMI, encara que moderadament, va pronunciar-se sobre el conflicte amb rapidesa. A la seva reunió de Praga, els dies 28-31 d'agost de 1936 va adreçar als maçons espanyols la seva solidaritat i simpatia, "desitjant vivament que la seva Pàtria, tant dolorosament esquinçada, retrovi aviat, amb l'apaivagament dels esperits, la calma que pugui portar a una democràcia, assegurada pel respecte a la llibertat i la tolerància", i obria a continuació una subscripció en favor dels maçons i "de llurs families víctimes de la rebel·lió" (6).

A aquests problemes a l'exterior, es sumaven els interiors; és difícil -i és només un aspecte del problema- torbar un cas en la història del segle XX en la que una nació en guerra comptés amb tanta premsa i altres medis de pressió i opinió socials que fossin tant crítics amb el govern

del país. La maçoneria no va escapar a aquest contexte i també es va haver d'enfrontar amb problemes interns que reflexaven la situació política exterior.

El que va passar a Catalunya els dies immediats a la sublevació franquista dins les lògies i la cúpula de la Regional de Nordest ho ignoren en els detalls, però certament que havia de ser quelcom de molt greu, ja que el dia 9 d'agost el G.C.F.S. va destituir tota la cúpula de la Regional i en va nomenar una altra. Els caps de la G.L.R.N.E. varen ser apartats de la direcció maçònica per "l^enidad y torpeza, segons que diu la documentació de la lògia "Pitàgoras", de Lleida. Simultàniament, Casals i "sus milicianos" eren uns facciosos.

El mes d'agost pràcticament totes les lògies de la Regional del Nordest varen denunciar el comportament de la cúpula directora de la Regional. Porvenir Ideal Ayerbe era aleshores el Diputat Gran Mestre de la Regional. Deu lògies signaven la protesta -elevada al G.C.F.S.-, algunes de les quals, però, havien estat dissoltes feix temps per la pròpia Regional i, com a molt, representaven el 50% dels efectius totals: "Hispanoamèrica", "Helios", "Minerva", "Rectitud", "Ruíz Zorrilla", "Kronos", "Libertad", "Helios", "Cosmos" i "Libertad".

No s'adheriren a la denúncia la "Pitàgoras", "Fraternidad", "Plus Ultra", "Fénix", "Inmortalidad" i "Concordia"

-que no era catalana-. Els rebels a P. I. Ayerbe i els altres dirigents varen acusar als descontents de ser tant facciosos com els franquistes i proposaven que un cop vençuda la rebel·lió militar es convoqués una Gran Assamblea Extraordinària per resoldre la qüestió.

No obstant, el G.C.F.S. va actuar amb rapidesa i de forma expeditiva, suposem que informat pels enemics d'Ayerbe sobre els fets. El 9 d'agost el delegat oficial del G.C.F.S., Tomàs Casals Martinet, membre de la "Lealtad", decretava la suspensió de funcions de la Regional del Nordest i dels drets maçònics tant del Gran Mestre com de tots els membres de la Gran Comissió Permanent, que regien l'organització amb Ayerbe.

L'article 3a del decret nomenava una nova Gran Comissió Permanent perquè reorganitzés i reformés la Regional, els membres de la qual eren els següents: Rafael Moreno, de la "Kronos", C. Llambias, de la "Minerva", Joan Bruguera, de la "Lealtad"; Mariano Gómez, de la "Rectitud"; Santiago Codina, de la "Cosmos i Armando Rebollo, de la "Ruíz Zorrilla", (que havia estat definitivament dissolta el gener de 1936) (8). Sembla, tanmateix, que un dels dos sectors enfrontats dins la Regional del Nordest havia triomfat perquè havia rebut el recolzament del G.C.F.S. i no pas perquè constituís la inmensa majoria dels germans.

Uns dies després, P. I. Ayerbe escrivia a la "Pitágoras" -que s'havia mantingut al marge del conflicte- acusant a Casals d'haver entrat a la seu de la Regional amb "un miliciano" armat, registrant les dependències i secretaries del local i violant totes les normes maçòniques, afirmant que ell i els que l'apoyaven eren "tan faciosos como cualquier cabecilla de la rebelión" (9).

A partir d'ara el protagonisme és dels germans de la G.L.E. a Catalunya, que són els qui demostren activitat més o menys regular, malgrat les condicions tant adverses. Una gran part dels treballs s'orientarà, obviament, cap a l'organització de l'ajut a la població civil, com també als soldats del front, tant a dins com a fora de Catalunya. Es usual trobar documentació en la que les lògies recapten roba, menjars o medicaments per enviar al Nord o a Madrid, així com l'acolliment de refugiats -maçons i profans- que fugen de les zones ocupades pels sublevats. Els membres de la G.L.D.C. organitzen, a més de les escoles Bellafila, una cooperativa a l'Ateneu Humanitat.

A l'estranger no tots els maçons són tant reacis com els dirigents suïssos, doncs des del primer moment la maçoneria mexicana (10) entre altres, així com les dues obediències franceses, la lògia parisina "Plus Ultra" (G.L. de França), amb majoria de membres espanyols o hispans, donen un suport clar i obert a la causa republicana, com també la "Interna-

cional" (G.L.E.), de Gibraltar. El novembre de 1936 el butlletí de la G.L. de França donava notícia de l'assassinat de maçons a Còrdoba, a altres indrets d'Andalusia i d'arreu l'Estat, però sense fer cap comentari, a fi de no ser acusats d'intromissió en els afers polítics d'un altra país (11).

Els problemes per la maçoneria no vindrien només del bàndol feixista, ja que les desconfiances que anarquistes, comunistes i el sector esquerrà del socialisme havien sempre demostrat amb l'orde, foren a voltes l'origen de problemes i fins i tot persecucions i detencions de germans, sospitosos de ser "poc revolucionaris". Les comissions i comitès depuradors proliferaven, com els grups paral·lels. L'atomització del poder convertia els "burgesos" maçons en un dels blancs de certs grups i organitzacions.

Els primers mesos de la guerra hi ha protestes d'indignació per lasort dels maçons a la zona nacional, però a partir de 1937 ja comencen a ser detinguts alguns germans a Barcelona.

La vida maçònica, encara que precària, continua; el gener de 1937 la G.L.D.C. ha organitzat una anomenada "comissió depuradora", que ha d'estar formada per un representant de cadascuna de les seves lògies. No es tractava -cap indicati ho fa suposar- de fer depuracions entre els quadres maçònics, sino d'examinar els casos en què a un germà se'l

podia ascendir de grau sense haver passat el temps reglamentari o qüestions de naturalesa similar. La tradicional "Vida Nueva" respon que es nega a formar part de l'esmentada comissió, alegant que la maçoneria no coneix "períodes revolucionaris" que li permetin de violar les lleis i reglaments de l'orde i que l'únic còdig que ha de seguir és el dels "Landmarks" (12).

Dins també de la G.L.D.C., però en el camp oposat, tenim a la lògia "Adelante", que el dia 20 de gener proposa que a partir d'ara el signe d'aprovació maçònic es faci aixecant el puny (13). Pel que sembla, als germans de l'"Adelante" no els preocupava gaire el ritual i la tradició maçònica, sino altres temes més actuals (el signe d'aprovació maçònic es fa aixecant la ma i els molestava que aquest fos un signe feixiste).

El lliurepensament va seguir donant algunes mostres d'estar encara viu entre els maçons, ja que Santiago Vivancos i altres membres de la "Themis" formaven part de la Federació Catalana de Lliurepensadors (14).

Els primers dies de març de 1937 va ser detingut el Gran Mestre de la G.L.D.C. Santiago Vivancos, segons la seva lògia, de forma arbitrària i per "policies sospitosos" (15). Poc després va ser posat en llibertat.

Els problemes de la G.L.D.C. estaven també en l'AMI, doncs el març d'aquest any l'AMI els notificava que si no pagaven les anualitats que devia la G.L.E. des que s'havia traslladat a Madrid, serien expulsats de l'organisme internacional.

L. Gertsch es va traslladar a París per assistir a la reunió de l'AMI del 23 de gener de 1937 i allí va declarar que la G.L.E. estava projectant de traslladar-se de nou a Barcelona i per aquesta raó no podien satisfer la deuta fins més endavant. Finalment l'AMI va concedir de plaç fins el 31 de març de 1938 (16).

Quan a la Regional del Nordest, el gener de 1937 va publicar un manifest adreçat al poble de catalunya -en català i castellà- a fi d'evitar una possible campanya antimaçònica a les files republicanes, tot i que no es fes cap esment a tal possibilitat.

El manifest, signat el 8 de gener de 1937, deia que la maçoneria havia estat sempre "un obstacle formidable contra tota mena de tiranies; una barrera contra el falç nacionalisme feixista, el qual sota l'aparença d'un patriotisme exaltat, solament encobreix els vils apetits d'un capitalisme sense entranyes..."

"En aquestes hores de prova, quan la sang generosa de molts frnacmaçons rega els fronts de batalla; quan la perse-

cució reaccionària contra nosaltres arriba a extrems mai igualats de crueltat, la FRANCMACONERIA DE CATALUNYA, fent-se ressò de l'autoritzada veu del GRAN ORIENT ESPANYOL, (...) referma una vegada més la seva fe inquebrantable en el progrés humà i en els principis de llibertat i de justícia, i la seva decisió de continuar la tasca secular en pro d'aquests sublims ideals" (17).

El mes d'octubre va lliurar un altre manifest a l'opinió pública de semblants continguts, que varen publicar varis diaris, entre ells "El Diluvio", on es diu que "Lo mejor de nuestros cuadros masónicos está luchando en los frentes de combate por la libertad del pueblo en armas. Esparcidos en todas las organizaciones antifascistas" (...).

"Ajenos a toda disciplina política, a todo dogma religioso y a toda teoría económica, nuestro lema es sólo uno: HUMANIDAD".

"Y siguiendo esta norma (...) la Masonería catalana, como la del resto de España y del mundo, da fe de vida, de entusiasmo y sacrificio, poniendo la vida de todos sus hermanos como muralla al lado de los hijos del pueblo para defenderlo de los traidores sin honra".

No serà el darrer cop que els maçons manifesten la seva fidelitat inquebrantable a la República i l'antifeixisme, perquè sempre hi havia quelcom que no estava massa dispo

sat a creure-ho. En aquesta ocasió, però, fins i tot "Solidaridad Obrera" va incloure a les seves pàgines una nota signada per "Cosmos" que sota l'epígraf "La fobia facciosa contra la masoneria" detallava les persecucions i assassinats comesos per les tropes nacionals al Marroc, Córdoba i arreu d'Andalusia (18).

Quan a la comissió depuradora de la que hem parlat, la G.L.D.C. va donar marxa enrera a les exaltacions al marge dels reglaments, ja que el 16 d'agost de 1937 notificava a totes les lògies que la dita comissió havia decidit que en cap cas ningú seria iniciat sense que passés el temps reglamentari i el mateix criteri s'aplicaria en els augments de grau.

El novembre d'aquest any la G.L.D.C. demanava a les lògies que acollissin als maçons i llurs familiars que havien arribat a Barcelona procedents del Nord d'Espanya (Bilbao havia caigut el 19 de juny) pels quals es necessitaven allotjaments individuals o col·lectius (19).

Tant el G.O.E. com la G.L.E. movilitzaren els seus efectius per aconseguir ajuda i solidaritat per la causa republicana, adreçant-se a les maçoneries d'arreu del món i les seves sol·licituts eren publicades a la premsa maçònica europea i també a l'americana, com el cas d'"Acacia", revista de la maçoneria aruguaiàna, on Ceferino González, Gran

Mestre Adjunt del G.O.E. s'adreçava als germans perquè envies sin tota mena d'auxilis pels canals d'ajut establerts (20).

L'AMI havia respòs positivament a les peticions dels maçons espanyols i els primers mesos de 1937 ja estava funcionant l'organització per socòrrer Espanya. La G.L. de Jugoslàvia havia aportat 800 francs suïssos, la G.L. de Txecislovàquia anunciava que en donaria 500, com a mínim. La G.L. de França també anunciava una aportació important i la de Xile era de 15.000 pesos; també es donava a conèixer un lliurament important fet per G.O. de l'Uruguay. Tots aquests fons havien de ser emprats d'acord amb les directrius dels maçons espanyols. A tal efecte es va crear un comitè mixte compost per membres de la G.L.E. i del G.O.E. La G.L.E. va designar a César González per representar-la i el G.O.E. a Angel Rizo Bayona, dirigent del G.C.F.S.

Entre abril i juny la G.L. de França va enviar a Espanya varis camions d'aliments i roba, tenia 10.000 francs a disposició dels germans espanyols i 25 membres d'aquesta obediència francesa estaven preparats per acollir cadascun d'ells un fill de maçons. L'AMI afirmava que una de les mesures més urgents a prendre era protegir els orfes de maçons, a les seves Vídues, en segon lloc i després ajudar als germans i llurs familiars que per causa de la guerra havien estat obligats a exiliar-se (21).

No tots els maçons estrangers entenien i opinaven igual sobre el drama espanyol, tant perquè una part d'ells eren força conservadors i visceralment anticomunistes, com perquè certa premsa va identificar interessadament -com ja s'ha dit- la causa republicana amb el comunisme internacional i l'anarquia interna. Així mateix, es varen editar a França especialment i també a altres països un nombre molt important d'opuscles i fulletons disposats a demostrar com fos que la causa republicana no era defensable des de cap punt de vista. La Carta col·lectiva dels bisbes espanyols, publicada en varis idiomes, afirmava que quan el Front Popular va guanyar la contesa electoral, "el "Komintern" va declarar la revolució espanyola i la va finançar, per mitjà de sumes exorbitants"

(22). Pierre Hericourt va publicar el 1937 Pourquoi mentir? L'aide franco-soviétique à l'Espagne rouge, i Pourquoi Franco veincra, que són només una mostra de l'abundant literatura reaccionària que durant els anys 1936-39 va circular per Europa (23).

Ceferino González havia escoltat per boca de germans estrangers frases vexatòries pels maçons espanyols i per la causa republicana. El maig de 1937 va publicar a París una conferència donada (suposem) en medis del G.O. de França, on es queixava de certes reticències maçòniques a auxiliar i solidaritzar-se amb els defensors de la república espanyola, entre els quals hi eren inequívocament i des del primer moment els maçons espanyols. "Ni comunisme ni feixisme", deia

C. González per aclarar la postura dels maçons republicans tot descrivint i aportant xifres dels assassinats que les tropes franquistes havien comès amb els maçons de les zones ocupades. També es va referir a alguns dels germans morts en els camps de batalla, com Ambrosio Ristori, oficial de marina i Gran Secretari del Gran Consell del G.O.E. El Gran Mestre Adjunt del G.O.E. demanava que es busqués la forma d'obligar a la Societat de Nacions a complir amb els seus deures amb el govern espanyol, en tant que víctima d'una agressió i de la invasió del seu territori; que es dissolgués el Comitè de no-intervenció i que es fes retirar tots els soldats estrangers que estaven lluitant a territori espanyol. Finalment, proposava que l'orde obligués a rectificar les actituds i posicions dels polítics maçons que haguessin pres mesures contra la democràcia espanyola, "pour avoir manqué à leurs devoirs et à leurs engagements vis-à-vis de nos principes maçonniques et vis-à-vis de nos accords" (24).

Una de les organitzacions més importants de les dedicades a recabar ajut a l'estranger va ser la fundada oficialment el 21 de maig de 1937 a Barcelona per homes de la G.L.D.C.; encara que estava en funcionament des d'octubre de l'any anterior: "Solidaridad pro-España Antifascista", gestionada per un "Comité Central de Coordinación, més conegut per COCENCOO. Els seus fundadors varen ser l'ex Gran Mestre

de la G.L.D.C. fins el mes de juliol; Bertomeu Pons Cubillas, de l'Adelante (i aviat President del Sob. C. de Govern de la G.L.D.C.) i Jaume Rosquillas Magriñá, també de l'"Adelante". El seu reglament estableia que els càrrecs eren indefinits mentre durés la guerra i tenia la seu al carrer Pau Claris, 97 entressòl.

L'entitat, declarada benèfica-social, podia establir delegacions o agències a altres poblacions d'Espanya o de l'estranger, així com nomenar delegats arreu i autoritzar les seves signatures a bancs i correus per tal de fer més àgil i efectiva les operacions d'entrega pagaments i subscripcions, etc., al COCENCOO. L'article 9ª estableia que el repartiment dels donatius es faria sempre dins de la llei i d'acord amb les normes vigents i "sin preferencias partidistas" (25).

L'actiu L. Gertsch va ser qui va impulsar gran part de les activitats de l'Entitat, doncs era també qui tenia més contactes amb els maçons europeus. Gertsch era suís (Le Locle, 1888); va venir a Barcelona per instal·lar una agència de la companyia d'assegurances Winterthur i s'establí a la capital catalana, on es va dedicar al periodisme i el 1912 va ser nomenat delegat per Espanya de l'Associació de Premsa Internacional. En esclatar la guerra mundial va tornar a Suïssa per complir amb els deures militars i el novembre de 1914 fundava a Berna el "Comitè Bernois de Secours

aux Prisoners de Guerre". Per la seva actuació humanitària i filantròpica va rebre vàries distincions i va ser nomenat Cavaller de l'Orde del Rei Albert de Bèlgica i Cavaller de la Reial Corona de Rumania, entre altres. El 1924 la Creu Roja espanyola li va concedir la Medalla d'Or (26). El 1920 havia retornat a Barcelona, per dedicar-se a la compra i venda de films, organitzant la sucursal a Espanya de la companyia suïssa "Record Film", de Ginebra. Posteriorment, es va dedicar a altres activitats, entre elles la venda de maquinària per l'alimentació. El 1928 es va casar amb la vídua de Joaquim Montserrat Jaumell, i va col.laborar a "El Diluvio". El 1935 la lògia "La Sagesse", de la que n'era el Venerable, el va homenatjar amb motiu de complir-se el vint-i-cinc aniversari de la seva iniciació a la maçoneria.

Amb un historial com aquest, és obvi que Gertsch fos la persona que més i millor podia gestionar i aconseguir ajuts a fora del país. I a aquesta activitat es va dedicar així com a l'administració de les escoles Bellafila i va treballar també, molt probablement, als diaris "El Popular" i "Renovación".

Gertsch obtenia de França, Suïssa i altres països tota mena d'ajuts en material sanitari, aliments, roba, etc., així com ajuda en metàl·lic, que era distribuïda a partir de Barcelona als indrets i les persones que es consideraven més necessitades en cada moment, tant a Catalunya com arreu de l'Espanya republicana.

A finals de 1936 la revista maçònica francesa "Le Symbolisme" anunciava les peticions d'axuli fetes per Gertsch en nom de COCENCOO, com ho feren altres revistes europees (27). La correspondència de Gertsch i COCENCOO amb tota mena d'entitats maçòniques i profanes al llarg de la guerra és certament important, de la qual s'ha conservat una part.

Quan als altres membres de COCENCOO, Esteva s'havia dedicat al comerç, però bàsicament a la direcció de la G.L.E. i en esclatar la guerra ignorem quina era la seva activitat. Pons era dentista i Rosquilla Magriñá, funcionari; S. Vivancos era metge.

Al llarg de l'any 1937 es va intentar vàries vegades d'organitzar una cooperativa a la seu de l'Ateneu Humanitat, però no sembla que es conseguís (28).

Els fets de magi varen suposar un fort sotrac a les files catalanes de la república i forçosament la maçoneria acusà la nova correlació de forces producte de la lluita entre aquells que pensaven més en la revolució que en la guerra i els que defensaven el govern de la Generalitat i els seus criteris respecte a com calia dirigir la lluita antifeixista. Els comunistes en sortien especialment enfortits i això no beneficiava objectivament la maçoneria -i menys encara els catalanistes de la "Themis"- com tampoc l'hagués beneficiat la victòria dels anarquistes i el POUM.

El mes de març el Gran Mestre de la GLDC, Santiago Vivancos va ser detingut, com ja s'ha dit. Poc després dels Fets de maig els membres de la "Themis" asseguren que s'està fent una campanya de desprestigi contra la maçoneria. El novembre denunciien que es persegueix a germans militars i civils perquè no són d'"una determinada tendència" política. Donada l'animadversió entre Estat Català i, en general, els ultranacionalistes i els comunistes de la III Internacional, no és difícil suposar que els germans de la "Themis" s'estan referint als comunistes i en concret al SIM (Servicio de Inteligencia Militar), creat per I. Prieto el 15 d'agost de 1937, però que, segons ell mateix reconeixia, aviat se li va escapar de les mans, per convertir-se en una eina al servei dels comunistes. Segons Stanley G. Payne, a partir de 1938 el SIM era controlat per la Unió Soviètica, tanmateix, el SIM no era, ni de bon troç, l'únic organisme dedicat a l'espionatge i el contraespionatge a la zona republicana. Heus aquí el testimoni que aquest autor recull de Manuel Ulibarri, comandant del SIM durant un temps:

"Todo el mundo hacia contraespionage en nuestra retaguardia. Los partidos políticos y los sindicatos obreros. Los ministros de casi todos los ministerios, y sus subordinados en todas las esferas. Y por si fuera poco, todos los organismos de carácter policial o de seguridad de cualquier clase que fuesen, aun los mismos carabineros, se enfrasocaban en este servicio con preferencia a todo otro.."

"Cuando me hice cargo del SIM sólo en Barcelona había los siguientes SIM especiales: El oficial, (...) el del general Rojo, mandado por el coronel Estrada, que, so capa de un servicio de información para el ejército, practicaba intensa y subrepticamente el espionaje".

"El del coronel señor Lacalle, con influencias extra-oficiales del Ministerio de Gobernación".

"El de las llamadas Brigadas Internacionales, hijuela directa de la GPU y coto cerrado para nosotros".

"El llamado DEIDE (...) mandado por un muchacho de grandes dotes personales y entusiasmo antifascista, pero inexperto y demasiado joven para no caer en las formidables trampas de la Gestapo. Era cosa del Ministerio de la Gobernación".

"El de la Generalidad de Cataluña, mandado (...) por el señor Fernando Meca" (suposem que es tracta de F. Meca Sánchez, membre de l'"Adelante").

Ulibarri segueix enumerant el que tenia el director General de Seguretat, el del govern basc, el del ministeri de la Guerra i alguns altres. A Madrid la situació era semblant. "Un verdadero cienpiés. Un caos", afirma (29).

Hi havia també a Catalunya els Tribunals de Guardia Permanent, creats pel govern, que actuaven en casos polítics

i també en assumptes d'abastos i es distingien per la severitat de les seves sentències, freqüentment de mort. El govern de la Generalitat havia protestat en diverses ocasions per les activitats i els mètodes irregulars tan d'aquesta organització, com del SIM i el 23 d'abril de 1938 el president Companys va escriure al president espanyol Negrín per expressar-li la gran preocupació que sentia pel deteriorament en l'àmbit de la Justícia a causa de les extralimitacions del SIM, segons que relata el aleshores conseller de Cultura, Carles Pi i Suñer en les seves memòries (30).

En aquest clima és lògic que els Fets de maig foren interpretats pel POUM com una provocació de Moscou; pel PSUC com una provocació de Berlín viu POUM; per la CNT era un complot separatista fraguat a París; per Franco, era obra de tretze dels seus agents a Barcelona (31). I menys mal que a cap grup se li va ocòrrer dir que era un complot maçònic, malgrat que la CNT hi veia la ma del separatisme i a la "Themis" quasi tots ho eren...

Per altra banda, entre alguns grups sindicals i polítics els milicians catalans tenien fama de ser poc combatus i molts d'ells sospitosos; hi havia molt petit burgès que havia après massa depressa i defectuosament el llenguatge feixista revolucionari.

L'octubre de 1937 és també la lògia "Justícia" la

que denuncia les persecucions a què estan sotmesos molts militars i civils maçons de provada trajectòria antifeixista, "perquè no són d'un determinat partit". També afirma que hi ha "Grups clandestins a l'exèrcit" (32).

Aquests dies la "Themis" renova les acusacions, cada cop menys velades, als comunistes i, el que és més greu, a dirigents de la G.L.D.C. que ocupen càrrecs públics. A la tinguda del 5 d'octubre de 1937 els germans acusen al Gran Mestre Josep Margelí, que des del seu càrrec profà i Fernando Meca, cap del Serveis d'Informació de la Generalitat de Catalunya, "que des del lloc profà que ocupen han donat a l'Estat Major Central informes completament tendenciosos i partidistes de germans militars de probat antifeixisme i quin únic delictes és el de no pertànyer a una determinada tendència política" (33).

Cal recordar que per aquestes dates corria el remor que els separatistes catalans pretenien abandonar la causa de l'Espanya republicana, pactar una pau separada amb els franquistes i posar-se sota la protecció de França i Anglaterra, els caps de l'intent eren Torras i Picart i en Joan Casanovas i Maristany, que finalment acabà axiliant-se a França. Sorprenentment, ambdós consten com afiliats a la "Themis" des de 1938.

Sense invalidar les denúncies de la "Themis", no podem tampoc, però, creure que altres sectors antifeixistes

no tinguessin, en alguns casos, cap raó per vigilar d'aprop els catalans separatistes, fossin o no maçons.

Un mes després dels Fets de maig, el triangle Llobregat va passar una enquesta a les lògies germanes (de la G.L.D.C.) a la qual va contestar "La Sagesse" i que és una mostrade l'esperit que presidia l'ànim de molts maçons. Sobre l'opinió que tenien de la política present deien els germans de "La Sagesse" que ara sobrava tota política, doncs el que calia era guanyar la guerra; per al futur aposten per una república federal sense més adjectius; de la situació econòmica diuen que és "El CAOS, producido mayormente por la multitud de tiburones que ha engendrado la revolución". De la situació social afirmen que és "un ensayo de varios conceptos y varias escuelas, muchas veces mal adaptado y mal interpretado (...) y que hiere los intereses modestos más que a los grandes" (34).

El prestigiós maçó Oswald Wirth escrivia el 1938 a la revista maçònica francesa "Le Symbolisme" les seves impressions sobre la guerra d'Espanya, en un intent de clarificar una situació sempre mal compresa a França, Wirth, que abans i després de 1914 havia freqüentat els maçons espanyols, recordava que amb anterioritat a la Dictadura a les lògies es brindava per la salut del rei Alfons XIII, tal com ho establí el ritual i això va canviar amb el cop de Primo. Sobre la seva participació en la proclamació de la

República, i als fets posteriors fins aleshores, el veterà maçò recordava que els maçons espanyols, "ínfima minoria" no eren capaços de sublevar cap massa, això era sempre obra dels elements hostils a la maçoneria i eren ells qui dirigien els militars extremistes.

De la situació a l'Espanya republicana en aquells moments, diu Wirth que hi ha incendis, massacres i profanacions fetes pels revolucionaris, "que només es deixen guiar per les seves passions i comprometen el Front Popular, el govern del qual ha estat desbordat i és incapaç de reprimir els excessos que tant el perjudiquen".

"Els caps dels rebels disposen, per contra, de tropes disciplinades que executen les seves ordres quan procedeixen a fer massacres metòdiques, com a Badajoz, els 13 i 14 d'agost de 1937" (35).

Les doctrines de l'orde ni el tarannà de la majoria de maçons no podia encaixar amb un contexte de guerra i la situació s'agravava encara més perquè les dues obediències estatals no havien estat capaces de posar-se d'acord per unir el Simbolisme ni en aquells moments greus i de perill real per la supervivència de la pròpia maçoneria. Era el reflexe fidel del que succeïa al món profà, on la pluralitat de directrius i interesso seguien predominant per sobre dels generals.

El setembre de 1937 el cap de l'AMI, J. Mossaz, notificava que el Comitè Consultiu havia decidit nomenar un Comitè de Control per la distribució dels ajuts als germans espanyols, perquè aquests (G.O.E. i G.L.E.) no havien conseguit posar-se d'acord en els criteris a seguir per enviar les ajudes que estaven ja preparades des del mes d'agost. Mossaz afegia que les proposicions del G.O.E. al respecte no estaven d'acord amb les del Comitè Executiu de l'AMI, perquè aquest creia que en primer lloc calia socórrer als orfes, a continuació als familiars refugiats a l'estranger i després als maçons i llurs famílies a Espanya. No obstant, Ceferino González, representant del G.O.E., pretenia que es presés ajut a la colònia de refugiats de Baiona en primer lloc i a l'hospital maçònic de València, així com una aportació immediata als germans de la G.L. del Nordest (Astúries) que estaven a Baiona.

El setembre l'AMI tenia preparada una suma de més de 8.000 francs suïssos, aportada per les grans lògies de Txecoslovàquia, Jugoslàvia, Cuscatlan (Mèxic), Uruguai, Xile, República Argentina i de la Vall de Mèxic. Quinze nens espanyols eren ja acollits per l'orfeinat maçònic de París. Angel Rizo, Gran Mestre del G.O.E. va ratificar al canceller Mossaz que l'ajut havia de dirigir-se a la colònia de refugiats de Baiona i a l'hospital que la maçoneria (és a dir, el G.O.E.) havia creat a València. Una part de l'ajut va ser enviat a Baiona, però quan al destinat a l'hospital

de València, l'AMI va preferir sotmetre-ho a posterior examen. Un grup de maçons belgues tenia una determinada quantitat per destinar als fills de maçons espanyols, però A. Rizo va proposar-lis que destinessin l'import als maçons i llurs famílies refugiades a Bèlgica. Un cert nombre de geramns belgues també es van oferir a ocupar-se de nens orfes, però es va considerar que això seria possible només si es podia aconseguir que el viatge dels mateixos fos gratuït.

Doignon va cridar l'atenció sobre els inconvenients que suposava que molts maçons espanyols demanessin pel seu compte ajut als germans europeus o a l'AMI, ja que tal comportament obstaculitzava la tasca i el servei que es pre-tava a la causa espanyola (36).

Les mostres de filantropia i solidaritat amb els maçons espanyols i la república també es donaren abastament entre les maçoneries de l'Amèrica llatina i al Brazil. Una lògia d'aquest país ("Caridade Sul-Mineira", de Santa Rita de Sapucahy) es va oferir a la "Minerva", de Barcelona, per acollir a la seva localitat fins a quinze nens, que els mem-bres de la lògia tractarien com a fills propis (37).

Tres setmanes després de que el govern de la repúbli-ca es traslladés a Barcelona, el G.O.E. renovava la seva cù-pula i passava també a la capital catalana, per decret del 25 de novembre de 1937. El Suprem Consell i el G.C.F.S. es

varen establir al carrer Portal de l'Àngel, 24 pral. (38). La G.L.E. va continuar de moment a Madrid, (carrer Echegaray 19, Ateneo Minerva), encara que al mes següent ja es va proposar el trasllat a Barcelona, cosa que feu uns mesos després (39). El seu Gran Mestre era aleshores José Granados. L'obediència expedia carnets de maçó i procurava obtenir diners i ajuts de tot, així com de quants germans estaven disponibles a la retaguardia. Ara es disposava a publicar de nou el butlletí oficial, suspès des d'abans de la guerra i en el qual hi havia de participar la G.L.D.C.

Segons la documentació dels informadors franquistes a Barcelona, el 1938 el nombre de maçons a la ciutat era de 600, xifre força real -creiem- ja que a més de les cúpules d'ambdues obediències, hi havia un nombre bastant elevat de germans provinents de zones ocupades pels nacionals. El presupost de la G.L.D.C. per l'any 1938 era de 6.990 ptes. i el mes d'abril comptava amb 12 tallers: "Redención", "La Sagesse", "Humanidad", "Themis", "Adelante", "Vida Nueva", "Minerva", "Delta", "Justícia", "Llobregat", "Germanor" i "Rubricatus". La presència de la G.L.E. a Barcelona va fer-se notar en les relacions amb la G.L.D.C. Durant l'any i mig de guerra l'organització catalana havia funcionat amb uns Reglaments particulars que no eren els mateixos que regien a Madrid, però amb el trasllat de la G.L.E. a Catalunya les coses canviaren. En la Gran Assamblea del 24 d'abril de 1938 la G.L.D.C. va anular aquells reglaments, per adoptar

els que tenia abans de juliol de 1936, els quals sí havien estat aprovats per la G.L.E. (40).

Mentre, al bàndol nacional ja es preparava la repressió i eliminació sistemàtica dels enemics polítics, entre ells dels maçons. El 23 de gener de 1930 el general Franco dictava ordres perquè les autoritats recuperessin tota la documentació, objectes, emblemes "y demás objetos relacionados con la Masonería que se hallen en centros militares o en poder de los particulares" (41).

Amb tot el material requisat es va constituir un organisme anomenat "Recuperación de Documentos", que havia estat fundat a Bilbao per Marcelino Ulibarri i amb el qual es forniria de proves documentals al futur Tribunal Especial para la Represión de la Masonería y el Comunismo", fundat el 19 de març de 1940. La pràctica de requisar documentació maçònica per emprar-la després en la repressió va ser fidelment imitada per les autoritats franceses col.laboracionistes, que s'establiren a la rue Putteaux, n. 8, que havia estat la seu de la G.L. de França fins l'ocupació alemanya.

Com a Espanya, la premsa i les publicacions antimaçòniques del període democràtic anterior ja havien subministrat a aquests organismes repressius les dades d'un nombre considerable de maçons, amb adreces de temples maçònics, etc. etc.

El 1938 les dues obediències espanyoles eren el Comité Consultiu i Executiu de l'AMI. La G.L.E. estava l'Executiu representada per L. Gertsch (42).

La premsa maçònica europea continuava dedicant atenció a la guerra espanyola, no sempre amb fortuna, com en una nota que la revista "La Chaine d'Union", on (G.O. de França) s'afirmava que no eren certes les acusacions fetes a la maçoneria espanyola fent-la responsable de totes les desgràcies del país, ja que "és suficient notar" -deien- que el país només comptava amb 10.000 maçons sobre una població de 22 mil.lions d'habitants... Aquest era l'argument! (43).

A primers de 1938 el butlletí de l'AMI recordava a totes les obediències adherides que esperava d'elles ajuts per les víctimes de la guerra d'Espanya i notificava que tant la colònia de refugiats de Baiona com l'hospital maçònic de València havien rebut un auxili de l'AMI, de 5.000 francs per cadascun. També feien saber que les dues obediències franceses tenien unes despeses de 6.500 francs en el manteniment de nens espanyols hospitalitzats. En aquells moments l'AMI tenia a disposició dels maçons espanyols una suma de 9.000 francs suïssos i les obediències franceses 100.000 francs francesos, les quals estaven disposades a fer un nou esforç. El G.O. de Bèlgica, per la seva banda, havia enviat sumes importants.

El germà Doignon, membre del Comité de seguiment de l'ajut a la maçoneria espanyola, va ser invitat per aquesta a una visita d'inspecció en territori republicà el mes de desembre de 1937, però com que en aquest punt també hi hagué disparitat de criteris entre ambdues obediències, el febrer de l'any següent encara estava esperant indicacions dels dirigents maçons espanyols.

Gertsch va explicar que el retard era causat pel trasllat de la G.L.E. a Barcelona, però que ara les dues obediències ja estaven d'acord i havien elaborat un programa conjunt amb aquest propòsit.

La G.L.D.C. havia suspès la celebració de la seva Gran assemblea, amb motiu de la visita i varen acordar convocar-la el 6 de març (44).

Quan a la destinació dels auxilis maçònics internacionals, Ceferino González, representant del G.O.E., va renunciar a l'aportació econòmica de l'AMI, indicant que preferien que aquesta fos destinada als germans refugiats a l'estranger (45).

Per fi el mes de març la delegació de l'AMI va arribar a Barcelona, formada pel Gran Cancellier Mossaz (o tal vegada un representant seu), el francès Doignon i altres. No sabem gaires coses d'aquesta visita, excepte que el grup d'hostes també eren convidats del govern de la república i del de la Generalitat, encara que no oficialment.

Poc abans, a la lògia "Adelante" (tinguda del primer de març) es va fer saber als germans que "una delegació francesa" visitaria Barcelona i es recordava a tothom que havia de presentar-se al taller amb banda maçònica i mandil. Així mateix, es va acordar que es farien algunes tingudes d'instrucció perquè tothom sabés seguir el ritual i allò que havia de fer... (46). Com ja hem dit, el relaxament en la pràctica de les cerimònies i el ritual ja havia començat durant la república i culminava amb els darrers mesos de la guerra.

A mitjans de 1938 l'AMI lliurava a la G.L. de França uns 1.500 francs suïssos destinats al manteniment dels orfes que mantenien els maçons francesos i advertia que, en l'estat actual del fons de solidaritat, era impossible de socórrer casos particulars, només podia exercir-se la solidaritat de forma col·lectiva. Aquests dies varen ser enviats a Bèlgica trenta nens espanyols, dels quals es va ocupar el Gran Orient d'aquest país; es va acordar que trenta nens més hi serien enviats el mes següent.

Per altra banda, les dues obediències franceses ja començaven a pensar en l'eventualitat d'una entrada massiva de refugiats al seu país i les lògies de la G.L. de França de Narbona i Perpinyà varen rebre indicacions al respecte. El germà Doignon puntualitzava, però, que les disposicions

acordades per les dues obediències franceses en cas d'entrada massiva de refugiats només seria efectiva si les dues obediències espanyoles es posaven d'acord. A l'AMI seguien re-criminant als germans espanyols que ni en situació tant greu eren capassos d'unir els seus esforços i actuar plegats...

El Gran Cancellier Mossaz va proposar dirigir-se a les obediències de l'Amèrica llatina no només per demanar-lis ajut econòmic pels espanyols, sino principalment perquè aquestes podrien desempènyer un paper molt important acollint els germans que desitgessin establir-se a algun d'aquells països. Igualment es va acordar adreçar-se al dirigent maçó nordamericà John Cowles -en bones relacions amb la maçoneria espanyola- per suggerir-li que organitzés un comité de socors maçònics internacional.

La comissió formada als inicis de la guerra pel G.O.E. i la G.L.E. a instàncies de l'AMI no havia demostrat cap activitat ni operativitat; l'espanyol Ballester va excusar-se a Suïssa afirmant que la dita comissió no havia funcionat per "causes alienes a l'AMI". I un cop més s'instava als germans espanyols que nomenessin una comissió per assegurar l'enllaç entre les dues obediències peninsulars i l'AMI, doncs els dirigents de l'organisme internacional ja havien desistit de fer anar a l'ensem les dues famílies maçòniques espanyoles (47).

A primers de 1938 l'AMI va rebre notes del G.O.E. demanant-li que publicués una protesta contra el bombardeix de ciutats obertes efectuades pels nacionals, però després de consultar el germà Doignon, varen contestar que aquesta no era la seva tasca i que, per altra banda, tots els maçons ja eren solidaris dels germans espanyols i no podien dubtar dels seus sentiments (48).

Es clar que sempre hi havia alguna ovella negra, tant a dins com a fora del país. Així, per exemple, entre alguns dels casos documentats, sabem que el mateix 18 de juliol el membre de la lògia "Humanidad", Josep Maria Massip, militant d'ERC, regidor per la ciutat de Barcelona i diputat a Corts, va marxar a l'estranger i posteriorment es va passar als nacionals. En una planxa del 4 de novembre de 1938 la "Humanidad" comunicava a les lògies la traició de l'ex-germà Massip: "... hoy sabemos, porque él lo ha dicho, que cuando formava parte de los Comités Revolucionaris anteriores al advenimiento de la República (...) 'ya consideraba a los hombres de la Democracia y el proletariado como incapaces', a pesar del cual se apoyaba en ellos para obtener posiciones preponderantes en la política; hoy (...) afirma, sin duda para hacerse bien ver ante los fascistas, 'que la revolución se los mostró, además, cobardes' (...) y que a su juicio, 'España (la España fascista) está en buen camino' y que 'los muchachos imberbes' (...) 'saben morir cantando' (...) y que en el extranjero (...) 'cuenta la verdad sobre España', la España

fascista..." (49). El tal Massip va retornar a España (Madrid) el 1945.

A primers de 1938 el membre de la "Themis" Miquel Codina va ser irradiat de l'orde per vendre armes als franquistes i passar-se tot seguit a l'enemic (50). Els maçons Alsina i Bofill de la "Justícia", es varen passar també el gener de 1938 al bàndol feixista amb armes incloses (51).

El febrer la "Themis" contestava un article de M. Maurà, dient que els catalans no eren mals soldats i proposant publicar a la premsa "els actes d'heroïsme dels combatents catalans" (52).

El mes d'abril de 1938 la "Delfa" fa saber que han estat detinguts alguns germans, però afirmen que no ha estat fet amb "mala fe" (53). El mes anterior la "Themis" protesta un cop més pels atacs que reb la maçoneria de la III Internacional. L'abril són detinguts dos membres de la "Themis" (54); El mes de maig anuncien que la G.L.E. i el G.O.E. s'han posat d'acord i que cal depurar el SIM (55). El mateix mes el SIM deté al germà Ramón Parés Pujes, de la "Themis"; Des del mes d'abril vâries lògies afirmen que s'està detenent a germans militars i civils; aquest dies la "Plus Ultra" felicita els Tribunals Populars perquè han acabat amb els "paseos" i demanen que a totes les tingudes hi assisteixi un militar (!). La mateixa lògia opina que no és convenient que tots els germans vagin al front, perquè a la retaguarda

calen molts homes qualificats. També opina que és contrapro-
duent que la premsa publiqui diàriament les llistes dels con-
demnats a mort (56).

Des del mes de febrer la "Redención", com la majoria
de lògies, apenes disposen de germans per celebrar les ses-
sions, perquè la majoria són al front (57).

La "Themis" afirma de nou que l'acord entre el G.O.E.
i la G.L.E. és un fet i que es faran carnets maçònics que se-
ran vàlids per entrar a les lògies d'ambdues obediències
(58).

Des de primers d'any a la "Themis" i la "Justícia",
entre altres, els preocupa la qüestió de la propaganda reli-
giosa i la possible apertura de les esglésies, del qual es
mostren contràries, tot i que accepten que hi hagi propogan-
da religiosa, però "molt controlada".

A partir del mes de febrer esclata una nova crisi im-
portant al si de la G.L.D.C. A la Gran Assamblea, convocada
pel mes de març, només s'hi presenten els membres de la "The-
mis" i ha de ser suspesa per falta de quorum. El mes següent
el Gran Mestre interí de la G.L.D.C., Bertomeu Pons Cubillas
-que ho serà només fins el mes següent- visita les lògies de
l'obediència, en un intent d'acabar amb les desavenències,
ja que tots han de lluitar plegats contra el feixisme (59).
Posteriorment es celebren eleccions i és elegit Gran Mestre

el membre de la "Themis" Enric Mias codina, que exerceix el càrrec a partir de maig.

Mentre, els agents del general Franco a Barcelona informaven a la zona nacional que al carrer Portal de l'Angel n. 24, a partir de les quatre de la tarda es reunia "toda la masoneria española e internacional. Es la sede del Supremo Consejo 33 y del Consejo General Simbólico".

"Además de los ya conocidos Portela Valladares, Barcia, Companys, Martínez Barrios, Juan Casanovas, Martín Barre^{ra}, Layret, etc. Actúan también Enrique Barea, Sr. Barroso, que son miembros del Consejo General Simbólico que actuan mucho en Francia, donde van y vienen constantemente. El Sr. Moreno, Gran Mestre de la Gran Logia del Noroeste de España, que se reunen con todos los miembros que forman esa entidad y que son Diputados y representantes de todas las Logias que actuan en Barcelona".

"La hora de reunión suele ser de 4 a 6. Los Consejos se reunen cada tarde de 6 a 9" (60).

Moltes lògies s'esforçaven en mantenir com fos les activitats normals; el març de 1938 la "Justícia" seguia elaborant els plans de treball mensuals. El 21 d'abril la G.L.D.C. constituïa la lògia "Barcelona" n. 26; la "Vida Nueva" establia la gratuïtat de cotització pels membres que fos sin soldats; el mes d'agost l'Ateneu Fénix -seu de la Regio-

nal del Nordest- repartia peix als germans prèvia presentació de la carta de racionament. El setembre la "Vida Nueva" fins i tot projectava de crear una revista que havia de ser "de tots".

La "Themis" proposa que es demani ajut a la maçoneria anglesa, encara que no hi hagi relacions oficials amb ella (61). Preocupa molt als germans de les dues famílies maçòniques l'evaquació de enens horfes i fills de maçons i llurs familiars. La "Justícia" fa saber que seran evaquats a França tots els familiars de maçons de 45 anys: la "Plus Ultra" ajuda a preparar l'evaquació de nens. L'agost la Regional del Nordes està ultimant l'organització de l'evaquació de fills de maçons entre els 6 i els 12 anys (62).

Hi ha també alguns actes bastant incomprensibles, com que el mes d'agost de 1938, amb els franquistes a l'Ebre, el venerable de la "Delta" fa saber que anirà 15 dies a un congrés lliurepensador que es celebrarà a Londres i a la "Themis" diuen que "una nodrida representació maçònica catalana" anirà al dit congrés lliurepensador de Londres (63).

El mes anterior, el Gran Mestre del G.O.E., Lucio Martínez Gil, adreça una carta a l'AMI en la que després de vèries consideracions sobre l'origen, la naturalesa i el desenrotllament de la guerra, els demana ajut i col.laboració per salvar no tant els maçons -que ho desitgen, eviden-

ment- però sobre tot l'orde, "nuestra Potencia Masónica", puntualitza (64).

Al convent de Lucerna del 1-4 de setembre, l'AMI emplaçava de nou a totes les obediències maçòniques a auxiliar els germans espanyols i decretava que d'ara en endavant es constituïria una Comissió general tripartita, composta per les dues obediències espanyoles i l'AMI, la qual centralitzaria i fiscalitzaria tots els ajuts a Espanya, de manera que al repartiment i distribució dels fons disponibles hi quedava exclosa tot altre comitè, comissió, lògia o entitat que no fos la darrerament creada. (65).

La maçoneria també havia estat emprada a voltes perquè organitzacions profanes poguessin establir contactes a l'estranger, com és el cas dels responsables de relacions exteriors de la CNT-FAI que pensaven anar a comprar material de guerra a Bèlgida i Suècia i el 7 de maig de 1937 al secretariat de l'AIT que el seu representant José Luque fos posat en contacte amb "los camaradas de la logia Plus Ultra", de París a fi de que colaboressin en l'èxit de les gesions (66).

El setembre de 1938 el Gran Mestre accidental de la G.L.D.C. era de nou Bertomeu Pons Cubillas, simbòlic "Rizal", doncs la direcció d'E. Mias Codina, simbòlic "Sicoris", havia estat breu. Pons recordava en una circular a totes les

lògies -i esperava que no s'hagués de repetir més- que les peticions dels germans, fossin del tipus que fossin, havien obligatòriament de seguir el conducte reglamentari: al Venerable de la seva lògia i aquest als organismes superiors.

A finals d'agost de 1938 la Regional del Nordest cridava l'atenció als seus membres perquè s'acabés amb la situació de que tothom entreva a la seu maçònica del carrer Avinyó, la qual havia de ser rigurosament barrada als profans. El venerable de la lògia "Acacia" prohibeix que s'entri al temple maçònic amb armes!. Aquest taller vol conservar el mínim de normalitat per poder treballar maçònicament; en una de les seves tingudes, es diu que la maçoneria és l'única que pot evitar que els espanyols es matin els uns als altres cada cop que ve una república (67). El mes de setembre proposen que es facin tingudes, treballs i conferències sobre la convivència després de la guerra.

El mes d'octubre la G.L.D.C. envia una representació de germans al Marroc per fer prosselitisme en favor de la república i la maçoneria espanyola. En la tinguda del 25 d'aquest mes els membres de la "Themis" reflexionen sobre quina serà la seva actitud davant d'un govern dictatorial. ¿I semi-dictatorial? -es pregunten- el mes següent. Doncs farem un Front d'esquerres, responen, sens dubte pensant la dictadura primoriverista, de la qual va sorgir la República.

El novembre la "Plus Ultra" proposa que s'intensifiquin les relacions i l'establiment de Garants d'Amistat amb els maçons dels Estats Units, perquè aviat els necessitaran ... Poc després demanen a cada germà que escriguin a un altra que estigui al front.

El mes d'octubre les lògies continuen acusant el SIM de detencions arbitràries i demanen que sigui depurat (68).

Al número d'octubre-novembre del butlletí oficial de l'AMI un germà espanyol que signa "Hermano FIEL" escriu:

"La tragèdia espanyola arriba a la seva fi. (...) Arreu hi ha gent que pensa que aplastant l'Espanya governamental, i sembrant de ruïnes les ciutats i els pobles, les tropes italo-germano-franquistes els salvaran del perill bolxevic. Potser aquesta gent es consolaran menys fàcilment quan ells mateixos es trobin sota les bombes dels Estats totalitaris... Que entenguin que, per haver alimentat al fons de les seves consciències un sentiment així i no haver-se revelat contra tals actes, (...) esdevenen còmplices d'aquests crims i tenen una part de responsabilitat en les conseqüències que demà portaran al món" (69).

L'amargor de la derrota que es veu pròxima i la impotència de la fraternitat maçònica per impedir-ho, tant com "la comèdia de la no intervenció", com diu el germà "Fidel", porten a molts dels perdedors -maçons i profans- a responsa-

bilitzar a les democràcies occidentals del desastre espanyol, sense parar esment -encara és massa aviat- en llur pròpia responsabilitat i fer una revisió crítica de llur comportament social i polític al llarg dels pocs i agitats anys republicans.

Més contundent encara, Ceferino González publicava el novembre de 1938 a París un fulletó que portava com a títol, L'Espagne républicaine a été sacrifiée aux exigences du fascisme par les gouvernements démocratique. En unes poques pàgines l'ex Gran Mestre Adjunt del G.O.E. arremet contra la política realitzada per les democràcies occidentals, que qualifica de ser la pitjor possible, perquè han tolerat de les potències feixistes tots els excessos en el drama espanyol. C. González demana a les potències democràtiques que als espanyols republicans els sigui "retornada la llibertat per poder comprar armes i queviures allí on ho desitgin per a defensar-se ells mateixos", ja que els democràtics occidentals no estan disposats a fer-ho, denuncia el desenganyat dirigent espanyol.

Finalment, C. González insta a que es formi amb urgència un bloc de les democràcies contra el feixisme i que no oblidin que una de les parts més importants d'aquest bloc seran sempre les forces obreres organitzades (70).

Mentre, a la zona republicana les esperances de victòria ja només figuraven a les proclames i les consignes,

però no en l'ànim dels combatents. Els maçons, com ja hem dit, es dedicaven amb prioritat de l'evacuació de nens i familiars, com posteriorment s'ocuparien dels refugiats. Probablement va afavorir l'actuació de la maçoneria en aquest camp el fet que el setembre de 1938 el coronel maçó Enric Pére-Farràs ocupés la comandància militar de Girona (71).

L'octubre de 1938 la G.L.E. comptava amb 600 afiliats; tenia un pressupost de 151.000 ptes. per l'any següent i esperava obtenir uns ingressos de 131.000 ptes. Entre les despeses, el capítol dedicat al pagament del lloguer, telèfon i altres com el manteniment del local, ascendia a 11.000 ptes.; el dedicat a cotitzar a l'AMI, amb deutes enderreries incloses, era de 10.000 ptes.; els viatges a les reunions i assemblees de l'AMI li costava a la G.L.E. 50.000 ptes. (72). José Granados era aleshores el Gran Mestre de la G.L.E. La G.L.E. -com la G.L.D.C.- no es perdia cap reunió a l'AMI perquè, segons es diu, allí obtenien molta ajuda dels germans europeus.

Segons la documentació franquista, el 1938 els seus serveis antimaçònics havien fitxat 996 maçons de Catalunya (73). La xifra és alta perquè hi ha molts germans traslladats a Barcelona per causa de l'avanç franquista, però també perquè a la documentació que requisaven o obtenien per altres medis hi havia relacions de membres dels anys deu i vint i fins i tot del passat segle.

Malgrat la situació extrema que estava vivint la maçoneria espanyola, no aconseguiren establir la unió d'acció entre les dues obediències i les picabaralles continuaren per motius diversos. El 21 de novembre de 1938, quan les tropes de Franco ja havien traspassat l'Ebre, germans de la G.L.D.C., o potser la mateixa organització, es dirigien a la Regional del Nordest per protestar del conflicte existent entre dos germans, pertanyents cadascun d'ells a cadascuna de les dues lògies Minerva que existien a Catalunya, l'una de la G.L.D.C. i l'altra de la G.L.R.N.E.

Segons les queixes d'aquesta darrera, a un germà d'un taller de la G.L.D.C. destinat a la comissaria de Llivia (Cerdanya), li havien fet la vida impossible elements "de un determinado partido, adversario sistemático de nuestra venerada Institución". El cap d'aquella Comissaria era precisament un germà de la "Minerva" adscrit a la G.L.D.C. (obviament que el referit partit era el comunista...) Continua la planxa de la Regional dient que el germà va ser relevat del càrrec que estava ocupant a la comissaria de Llivia i que, no obstant, les persecucions contra aquest havien continuat fins que va esdevenir malalt i anà a Barcelona amb autorització per ser atès mèdicament. I ara resulta que se li havia obert expedient per abandó del servei, per ordre del Comissari de Puigcerdà: "Este mismo señor, y sus adláteres, han dado motivo con su actuación, apra que la

población de Puigcerdà se exclame dolorida: antes padecimos la F.A.I. Ahora padecemos a la masonería!" (74).

Naturalment que aquesta no era l'única cara de la masoneria al llarg dels anys de guerra, però si una de les que va perjudicar seriosament l'orde i va debilitat, creiem, l'esperit de molts germans, que es sentien atacats o marginats per altres germans, com pel SIM i altres grups i organitzacions, rèplica exacte del que passava a la societat. Tanmateix, els dirigents de l'orde intentaren, com hem dit, conservar el màxim nivell de normalitat, perquè era una de les claus de la seva supervivència. El 4 de desembre la G.L.E. convocava la pròxima Gran Assamblea pel dia 4 de març de 1939. Ara el Gran Mestre de la G.L.E. era també el de la G.L.D.C.: José Fernández Armengol.

El 7 de gener de 1939 la G.L.D.C. encarregava a una comissió que elaborés un pla d'instrucció maçònica a aplicar a tots els tallers, "que levantará el interés de los Hermanos de asistir a los trabajos de sus respectivos Cuadros..."

Els temes per a ser estudiats i debatuts pels germans eren, a les cambres del primer grau: "EL MAZO Y EL CINCEL"; per les de segon grau, "LA PALANCA" i per les de tercer grau "COMO DEBE COMPORTARSE EL MASON EN LA VIDA PRIVADA: LA ORGANIZACION FUTURA DE ESPAÑA EN SU ASPECTO SOCIAL Y ECONOMICO".

A les consideracions prèvies es diu que si bé la maçoneria ha de guiar els pobles envers el "progreso evolutivo (...) del Humanismo y de la Justicia" per realitzar una tasca semblant no és possible improvitzar; cal primer instruir-se i això no es fa en un dia, però només així la maçoneria podrà convertir-se en "el criadero de los hombres que el día de mañana pueden o tienen que dirigir las naciones" (75).

Els darrers temps, abans de la caiguda de Catalunya, les lògies experimenten un increment important de peticions d'iniciació, que ja és palès els primers mesos de 1938.

Entre els que es feren iniciar durant la guerra hi és Jaume Miravitlles, simbòlic "Spectator" ("Themis", 1937); l'escriptor Josep Pous i Pagès ("Kronos", 1938); Josep Andreu Abelló ("Plus Ultra", 1937); el diputat per ERC Joan Sauret i García ("Llibertat", 1938). El diputat de l'Esquerra per Tarragona Martí Rouret i Callol va sol·licitar ser iniciat a la lògia "Victòria", a mitjans de 1938. Roc Boronat, membre de la "Themis", que havia estat allunyat de l'orde des que el març de 1936 va ser suspès per un any, de mana la reincorporació el juliol de 1938.

Frederic Escofet, un d'aquells polítics que, com molts d'altres eren a la maçoneria perquè calia estar a tot arreu, (fou iniciat a la "Democràcia") va referir-me en una entrevista particular (Brusel·les, 26 de gener de 1985) que ell

"no havia tingut sort amb la maçoneria". Recordava amb especial apreciació al capità Muntané Cirici, -que el va introduir a l'orde- i que, quan fugint dels franquistes arribà a la frontera, els maçons no l'ajudaren com ell esperava...

El març de 1939 el G.O.E. enviava a l'AMI un informe (suspirós) en el que es detallaven algunes de les activitats clandestines i d'espionatge dels maçons en zona nacional, on es diu que havien elaborat documents falsos amb aparença de ser oficials per obtenir tractes de favor pels maçons, "forjadores de 'artistas' entre los diversos componentes del llamado Movimiento Nacional". Todo ello siguiendo, paso a paso, los decretos de A.M.E..." Doncs bé, aquest document és fals; ha estat elaborat per agents franquistes, però és un dels que semblen més autèntics, més ben fets, i només alguns detalls reveladors indiquen la falsedat del mateix, entre ells el fet que l'AMI donés ordres, cosa que no va fer, o l'al·lusió a unes denominades lògies "racistes". (Tusquets afirma encara avui que la Falange organitzava lògies que eren racistes, com les que hi havia a l'alemanya nazi...

En fi, a partir del gener de 1939 les notícies fidedignes sobre les lògies i els maçons de Catalunya desapareixen ràpidament; darrera seu, empenyent-los en la seva fugida, venen els serveis antimaçònics del general Franco que, poble per poble i ciutat per ciutat van requisant tots els documents i els objectes maçònics que troben.

Devant el perill de ser afusellats sense judici, un gran nombre de maçons emigraren del país als darrers moments, com L. Gertsch, i José Fernández Armengol; altres, com el metge Santiago Vivancos i Farrés, director del sanatori infantil "Angel Guimerá", de Barcelona, va ser afusellat pels nacionals en entrar aquests a Barcelona (76). Les propietats de Gertsch varen ser confiscades pels franquistes i les gestions del Departament d'Afers Exteriors suís no va aconseguir que li fossin retornades (77).

Altres, com el tenor Emili Vendrell, iniciat a la "Hispano América" el 1936, es va quedar a Barcelona i va col·laborar en els actes benèfics que organitzaren els franquistes després de l'ocupació. La premsa maçònica europea va informar que malgrat el seu col·laboracionsime, Vendrell havia estat afusellat quan es va saber que era maçó. Tanmateix, Emili Vendrell no va ser afusellat, com és sabut; morí a Barcelona el 1962 (78).

A les comarques de Girona va ser afusellat Miquel Pla Colls, de la "Luz de Figueras", l'agost de 1939, i la pena més usual per ser maçó va ser de 12 anys i un dia de presó menor i inhabilitació perpètua per exercir càrrecs a l'Estat i l'Administració, ostentar càrrecs de direcció a empreses públiques o privades i entitats subvencionades (79).

Els maçons francesos varen prestar auxili a gran nombre de refugiats maçons i llurs familiars. El juliol de 1939 el denominat comitè Maçònic regional havia organitzat varis Centres d'acollida en els que hi havia 1.200 refugiats protegits per la maçoneria francesa, que suposa unes despeses de 10.000 francs diaris. Molts dels maçons espanyols refugiats esperaven poder emigrar a Mèxic (80).

L'AMI disposava aleshores d'un total de 27.340 dolars USA per destinar als germans espanyols refugiats, suma aportada per obediències maçòniques europees i americanes (llatines i anglosaxones) (81).

La repressió va ser, efectivament, molt dura també pels maçons; molts varen ser afusellats i moltíssims més empresonats, encara que mai podien arribar a 32.000, xifra donada des de Mèxic el 1947 pel Gran Mestre del G.O.E. a l'exili, Lucio Martínez Gil (82).

El 1946 varen ser detinguts a Barcelona varis maçons, acusats de pretendre reorganitzar la maçoneria i unir el G.O.E. i la G.L.E. (83). El 1948 la revista maçònica nordamericana "The Philatethes" publicava que a Barcelona la policia havia descobert una lògia i detingut a 30 persones, així com que els maçons espanyols a l'exili els havien enviat ajut econòmic (84).

El 16 d'agost de 1945 un anomenat "Antico e primitivo Rito Orientale di Menphis per l'Italia e sue Dipendenze", dirigida al G.O.E. una carta, així com un manifest amb declaracions d'intencions i petició d'estretar relacions, però amb la particularitat de que l'havien adreçat al carrer Petril de los Consejos, n. 5, de Madrid, (!) seu històrica de l'obediència espanyola (85), tal vegada per veure si algun ingenu picava i la policia franquista es podia apuntar una altra victòria sobre la "secta" enemiga d'Espanya...

El general Franco (86) no era certament el més obsessionat per la maçoneria ni potser el més brillant, perquè entre les primeres files del poder civil, militar i religions del nou règim hi havia casos absolutament patològics que havien convertit el contuberni "judeo-masónico-comunista-separatista" en l'exi de la història del món i de les seves pròpies vides. Però el dictador també es va convertir en un expert en aquest tema i aviat va començar a repetir amb diligència els postulats de la literatura complotista decimonònica, on el rosari de desgràcies causades per la "planta paràsita de la maçoneria" culminava en la seva òpera magna: la Segona República. L'any 1950, entre l'autarquia i les pressions exteriors, el general afirmava que l'origen de tot allò era ben clar:

"Todo secreto de las campañas contra España descansa en estas dos palabras: masonería y comunismo", però res no

podrien fer aquells terribles enemics contra "el pueblo más recio y viril del Universo" (87).

El 1951 la revista maçònica nordamericana "Square and Compas" publicava unes declaracions de M. Alvarez del Vayo, ministre del govern republicà a l'exili, segons les quals el general Franco tenia previst destinar un crèdit americà de 90.909 dòlars pel funcionament d'un tribunal especial per la repressió de la maçoneria; Alvarez del Vayo es pregunta: "Es que els senadors americans que mantenen a Franco volen també finançar la persecució de protestants i maçons?" (88).

A l'exili els germans espanyols varen fundar aviat vèries lògies, la majoria d'elles a França, sota el G.O. de França i la G.L. de França, com la "Hispania", la "Ibèrica", "Reconstrucción" (a Oran), "República Española", "Libertad", "Exilio", "Esperanza", etc. El 1947 va ser elegit Sobirà Gran Comanador del Suprem Consell del Grau 338 Justo Caballero Fernández, que feia el número 24 des de la seva fundació, el 1811. Formaven part del Suprem Consell, entre altres, Vicens Guarner Vivancos, que havia estat membre de la "Themis"; Lluís Humbert Santos, de la "Lealtad"; Rafel Moreno de la mateixa lògia barcelonesa; José Fernández Armengol, Gran Mestre de la G.L.E.; el doctor Antoni Montaner Castaño i Antoni Pérez Guasch, que havia estat iniciat a la "Liberación", de Barcelona (89).

Encara que limitades, les activitats es mantindrien fins que el novembre de 1977, dos anys després de la mort del dictador, la maçoneria es presentava de nou públicament al país.

NOTES

- 1) AHNS, Llig. 358 A, doc. 7-IX-1937.
- 2) AHNS, Llig. 217 A, doc. 29-VII-1936. "Renovación" va aparèixer l'abril de 1932, sota la direcció d'Arturo Ortega i es declarava contrari a l'Estatut. L'agost del 1936, ja sota noves mans, el diari demanava la guillotina per Lerroux: "Renocación", 8-VIII-1936, p. 1^a.
- 3) AHNS, Llig. 614 A. Quan a la GLRNE, amb seu a l'Avinguda Pavlov, 24 (Portal de l'Àngel), a final de 1937 varen organitzar al seu local la "Llar del Maçò": AHNS, Llig. 562 A, exp. 3-1.
- 4) AHNS, Llig. 217 A. Tanmateix, altres maçonerries, con el G. O. de França, es varen solidaritzar des del primer moment amb la causa republicana; el mes d'octubre de 1936 "La Chaine d'Union" feia un crit d'alarma contra els Estats que no respectaven els drets humans o be negaven l'auxili als exiliats, tot adreçant als "germans espanyols" la seva simpatia: octubre de 1936, pp. 45-47.
- 5) AHNS, Llig. 217 A, doc. 4 i 5-XI-1936.
- 6) Referit per Ceferino González a La Franc-Maçonnerie Universelle en face de la Grande Tragédie de l'Espagne, París, 1937, pp. 8-9.

- 7) AHNS, Llig. 358 A, doc. 9-VIII-1936. El Diputat Gran Mestre de la GLRNE era aleshores Porvenir Ideal Ayerbe.
- 8) AHNS, Llig. 600 A.
- 9) AHNS, Llig. 358 A, doc. 9 i 21-VIII-1936.
- 10) "El Día Gráfico", Barcelona, 18 de novembre de 1936.
- 11) Bulletin de la GL de France, n. 12, 15 de novembre de 1936, pp. 660-664. També la premsa del GO de França donà aviat notícia de les persecucions a la maçoneria espanyola: "La Chaine d'Union", n. 1, octubre de 1936, on es parla dels assassinats de maçons a Granada.
- 12) AHNS, Llig. 597 A, exp. 2, doc. 9-I-1937.
- 13) AHNS, Llig. 351 A, exp. 37, Acta del 20-I-1937.
- 14) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 2-III-1937.
- 15) AHNS, Llig. 609 A, Acta del 9-III-1937.
- 16) AHNS, Llig. 217 A, doc. 11-III-1937 i Llig. 613 A, doc. 11-III-1937.
- 17) "El Diluvio", 8 de gener de 1937 i AHNS, Llig. 341 A, exp. 2. Pocs mesos després el butlletí oficial de la Regional del Nordest subratllava la importància de la tasca en favor de la república que els escriptors i els artistes podien fer en favor de la república i la llibertat, afegint

que els escriptors espanyols i catalans havien comprès que la lluita present no era només una guerra civil, sino una lluita internacional de les llibertats i la democràcia contra el feixisme i les dictàdures: Boletín de la GLRN de España, Barcelona, juliol de 1937, pp. 4-6.

- 18) "Solidaridad Obrera", Barcelona, 31 de març de 1937.
- 19) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 10-XI-1937.
- 20) "Acacia", X, n. 3-8, Montevideo, febrer de 1937, dedicat exclusivament a Espanya.
- 21) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 61, abril-juny de 1937, pp. 382-383.
- 22) Lettre collective des Eveques Espagnols à ceux du monde entier à propos de la Guerre en Espagne, París, juliol de 1937.
- 23) Vegeu també Le Glorieux Mouvement Rédempteur d'Espagne. Appuyé avec enthousiasme par la Hiérarchie Ecclésiastique Espagnole, s. a; A qui la victoire? Un an de guerre en Espagne, S.G.I.E., pasr París, 1937; Les événements d'Espagne, París, 1937; Carlier, H., L'Espagne Nationaliste. Impressions de voyage, s. a.; La spaventevole eloquenza dei fatti di Spagna, Milà, setembre de 1936.
- 24) González, Ceferino, op. cit., p. 30.
- 25) AHNS, Llig. 216 A.

- 26) Boletín Oficial de la GLE, n. 1721, novembre-març de 1924, p. 23.
- 27) "Le Symbolisme", XIX, 1936, p. 284.
- 28) AHNS, Llig. 591 A, doc. 22-IX-1937.
- 29) Citat per Payne, Stanley G., La Revolución española, Ariel, Barcelona, 1971, pp. 351-352 i també García Venero, M., Historia de las internacionales en España, Madrid, 1957, vol. III, pp. 334-335. Fernando Meca Sánchez, cap de la Subjefatura del SIM a Barcelona el 1937 i cap de l'organització el 1938, havia estat iniciat a la lògia "Adelante", el 30 de setembre de 1931; havia adoptat el simbòlic de "Kant" i va ser un dels fundadors de la lògia "Delta", el 1932, de la que el 1938 n'era el Venerable, a més d'ostentar el càrrec de Gran Hospitalari de la GLE el mateix any: AHNS, Llig. 123 / ex. 6 A.
- 30) Pi i Sunyer, C., op. cit., pp. 479-480. Les activitats del SIM han estat tractades per Semprun-Maura, C., Revolució i contrarevolució a Catalunya (1936-1937), Dopesa, Barcelona, 1975, pp. 290 i 319; Cruells, M., La societat catalana durant la guerra civil, Edhasa, Barcelona, 1978, pp. 267 i 272-273; Pagès, P., La guerra civil espanyola a Catalunya, Ed. Llibres de Frontera, Barcelona, 1987, entre altres.
- 31) Vilar, P., La guerra civil española, Crítica, Barcelona, 1986, pp. 99.

- 32) AHNS, Llig. 619 A, exp. 10, doc. 5-X-1937.
- 33) AHNS, Llig. 610 A, acta del 5-X-1937.
- 33 bis) AHNS, Llig. 608 A; vegeu sobre el tema Cruells, M., El separatisme català durant la Guerra Civil, Dopesa, Barcelona, 1975, pp. 159 et alii. Casanovas havia estat iniciat el 1924 a la lògia "Rectitud", però el 1932 va ser iniciat de nou a la mateixa lògia, quan era tinent d'alcalde de Barcelona, demanant la baixa al taller el maig de 1933: AHNS, Llig. 229/23.
- 34) AHNS, Llig. 621 A, exp. 18, doc. 26-VI-1937 i 17-VII-1937.
- 35) "Le Symbolisme", XX, 1937, pp. 225-229. Per la seva banda, "La Chaîne d'Union" donava notícia a primers d'aquest any que els diaris andalusos "La Unión" i "El Correo de Andalucía" publicaven diàriament la llista dels maçons que havien escapat a la mort: n. 4, gener de 1937, p. 188. A finals d'any afirmaven que a Màlaga havien matat vuitanta persones acusades de ser maçons a instigacions del cardenal Segura.
- 36) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 62, juliol-setembre de 1937, pp. 424-426. Senyalem també que un nombre destacat de maçons italians antifeixistes varen lluitar com a voluntaris a la guerra d'Espanya, com Mario Angeloni, comandant de la comuna "Rossellini", mort en defensa de

la causa republicana. Vegeu Mola, Aldo A., "La Masonería española e Italia (1920-1975)", a Masonería, política y sociedad, vol. I, pp. 367-380; Nitti, Francesco F., La Masonería spagnola nella guerra civile e dopo, Ed. "Parva Favilla", Roma, 1971; VV AA. Italia y la guerra civil española, Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma, CSIC, Madrid, 1986.

- 37) AHNS, Llig. 603 A, exp. 0, doc. 17-VIII-1937.
- 38) AHNS, Llig. 358 A, doc. 27-XI-1937.
- 39) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 21-XII-1937.
- 40) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2.
- 41) AHNS, Llig. 357 A, Sobre Franco i la maçoneria vegeu Ferrer Benimeli, J. A., El contubernio....., pp. 293 i ss. Sobre la futura llei de repressió de la maçoneria i el comunisme, el pare Joan Tusquets afirma avui dia que ell va tractar que aquesta no contemplés la pena de mort pel sol fet de ser maçò i que va abandonar les campanyes antimaçòniques perquè "no volia dedicar-me a la caça de maçons", tot i que sempre que les autoritats li demanaven informació sobre algun "germà" ell la donava. També afirma Tusquets que en un primer moment pensava que la llei de repressió de la maçoneria comptava amb el beneplàcit de Vidal i Barraquer, però que posteriorment va saber que

no era així: Entrevista personal a Tusquets feta per l'autor, Barcelona, 27-XII-1985. Per altra banda, els serveis d'informació franquistes varen comptar amb la col·laboració d'alguns infiltrats a l'orde durant la Segona República, con Francisco Ferrarí Billoch, iniciat i expulsat de la lògia "Unión", de Madrid (GLR de Centro) el desembre de 1932: AHNS, Llig. 600 A, doc. 20-XII-1932. Ferrarí Billoch va escriure després obres com Entre Masones y marxistas, Ed. Españolas, Madrid, 1939.

- 42) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 65, abril-juny de 1938, p. 47.
- 43) "La Chaine d'Union", n. 4, gener de 1939, p. 197.
- 44) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 28-II-1938.
- 45) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 64, gener-març de 1938, pp. 10 i 19-21.
- 46) AHNS, Llig. 591 A, doc. 1-III-1938.
- 47) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 65, abril-juny de 1938, pp. 51-53.
- 48) Op. cit., p. 49.
- 49) AHNS, Llig. 599 A, exp. 2, doc. 4-XI-1938. La Gran Enciclopèdia Catalana no fa cap menció a la seva traïció.
- 50) AHNS, Llig. 609 A, doc. 13-I-1938.

- 51) AHNS, Llig. 619 A, exp. 10, doc. 13-I-1938.
- 52) AHNS, Llig. 609 A, acta del 15-II-1938.
- 53) AHNS, Llig. 594 A, doc. 7-IV-1938.
- 54) Loc. cit., doc. 21-IV-1938.
- 55) AHNS, Llig. 609 A, acta del 5-V-1938.
- 56) AHNS, Llig. 620 A, exp. 7, doc. 24 i 25-VI-1938.
- 57) AHNS, Llig. 603 A, exp. 1, doc. 28-II-1938.
- 58) AHNS, Llig. 609 A, acta del 31-IV-1938.
- 59) AHNS, Llig. 594 A, doc. 3, 7 i 10-III-1938.
- 60) AHNS, Llig. 66 A, exp. 1. Des d'un altra front, el pare Tusquets -amb nom propi o pseudònim-, així com altres autors de circumstàncies varen escriure libels antimacònics seguint la vella tradició decimonònica: Navarro, J. A., Historia de la Masonería española, Ed. Antisectarias, Burgos, 1938; Ojeda, J. M^a., Historia política de un grado 33º, Ed. Antisectarias, Burgos, 1937; Pérez de Olaquer, A., El Terror Rojo en Cataluña, Ed. Antisectarias, Burgos, 1937; Rodríguez, T., Así es España y así es la Antiespaña. Apuntes para Conferencias Patrióticas Educadoras, Madrid, 1941; El 1947 (p. 559) la "Revista Cristiandad" afirmava que la ONU anava contra

Crist i que era una organització maçònica; Eduardo Comín Colomer va continuar la tradició amb la seva obra Història secreta de la Segunda República, publicada per Ed. Nos, Madrid, 1955.

- 61) AHNS, Llig. 609 A, acta del 15-III-1938.
- 62) AHNS, Llig. 351, exp. 40.
- 63) AHNS, Llig. 609 A, acta del 16-VIII-1938 i Llig. 594 A, s. a. El venerable de la "Delta" era aleshores el cap del SIM a Catalunya Fernando Meca Sánchez. El mes anterior els maçons publicaren a la premsa profana un manifest d'adhesió a la República, que no és pas el primer. No deixa de sorprendre que el juliol de 1938 encara hagin de definir-se davant els poders civils i militars. El manifest està adreçat al president Negrín, arrel dels famosos "13 punts", i diu, entre altres coses: "Nuestros afiliados cumplen ejemplarmente en sus puestos de lucha, o de mando o de técnica... Nuestros cuadros han dado víctimas en proporción que ninguna otra organización puede superar": "La Vanguardia", 6 de juliol de 1938.
- 64) AHNS, Llig. 371 A.
- 65) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 66, juliol-setembre de 1938, p. 91; Bulletin de la GL de France, n. 24, 15 de novembre de 1938, pp. 265-266.

- 66) AHNS, Llig. 351 A, exp. 7.
- 67) AHNS, Llig. 612 A, exp. 1, doc. 11-VIII-1938.
- 68) AHNS, Llig. 609 A, acta del 27-X-1938.
- 69) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 67, octobre-novembre de 1938, pp. 182-183.
- 70) González, C., L'Espagne républicaine a été sacrifiée aux exigences du fascisme par les gouvernements démocratiques, Paris, novembre de 1938, pp. 15-16.
- 71) Vegeu Clara, J., Exèrcit i maçoneria a Girona (1931-1939), "Revista de Girona", n. 131, novembre-desembre de 1988, p. 68.
- 72) AHNS, Llig. 614 A, doc. 31-X-1938.
- 73) AHNS, Llig. 359 A, exp. 13. Per altra banda, l'aparell antimaçònic del franquisme en guerra no descuidava cap oportunitat ni cap front pel seu ostigament. El novembre de 1938, a punt de començar l'ofensiva general contra Catalunya, Serrano Suñer escrivia al bisbe de Girona alertant-lo del perill maçònic, especialment en aquells moments (1), tot adjuntant-li uns documents -que eren falsos, com es podia apreciar fàcilment- on es deia que l'AMI i els Grans Orientats europeus i americans preparaven una "gran ofensiva" contra els exèrcits nacionals. Vegeu

- al respecte Clara, J., El Bisbe de Girona durant la guerra d'Espanya (1936-1939), Ed. Gòthia, Girona, 1983, pp. 56-57 i 111-114.
- 74) A la primera etapa de la guerra el grup faïsta del "Cojo de Màlaga" va sembrar el temor entre la població de la nerdanya; vegeu-ne alguna referència a Benavides, M. D., Guerra y revolució en España, p. 246 i Semprun-Maura, C. op. cit., p. 229.
- 75) AHNS, Llig. 614 A, exp. 2, doc. 7-I-1939.
- 76) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 69, abril-juny de 1938, pp. 270-271 i 298.
- 77) "La Chaine d'Union", V, juliol de 1939, p. 494.
- 78) Loc. cit., pp. 493-494.
- 79) Clara, J., Els Fillls de la Llum, pp. 111-113.
- 80) Bulletin. Organ Officiel de l'AMI, n. 69, pp. 254-256.
- 81) Ibidem.
- 82) "La Chaine d'Union", 1947, p. 292.
- 83) AHNS, Llig. 66 A, exp. 1. Els detinguts eren Josep Bordas Escuder i Antoni Gabiñán Cabo; també implicaven a Fernando Meca Sánchez. La nota va ser publicada al Boletín de Información Decenal de la Dirección General de Seguridad del 10 de juny de 1946, p. 44.

- 84) Noticia apareguda a "La Chaine d'Union", 1948, p. 396.
- 85) AHNS, Llig. 245 A.
- 86) Segons les darreres investigacions dutes a terme per M. de Paz, Franco mai hauria demanat l'ingrés a la maçoneria: "Masonería y militarismo en el norte de Africa", a La masonería y su impacto internacional, pp. 85-117.
- 87) Vegeu els articles que Franco va publicar contra l'orde: Franco Bahamonde, F., Masonería, Fundación Nac. F. Franco, Madrid, 1982, p. 11, 103 i 106; Sánchez Ferré, P., Franco, la maçoneria i la literatura complotista, "L'Avenç", n. 102, març de 1987, pp. 30-37. D'acord amb Ferrer Benimeli, els articles signats per "J. Boor" (F. Franco) eren guions escrits per Ernesto Jiménez Caballero, que el general desarrotllava al seu gust, en col.laboració amb Carrero Blanco: "Franco y la masonería", a España bajo el franquismo, a cura de J. Fontana, Ed., Barcelona, 1986, pp. 255 i ss.
- 88) Reproduit per "La Chaine d'Union", 1951, novembre de 1951, p. 88.
- 89) Supremo Consejo del Grado 33º para España y sus dependencias, Mèxic, 1948.

CAPÍTOL VIII

LES LÒGIES

Barcelona ciutat"Acacia"

Constituïda el 7 de juliol de 1938 sota la G.L. del Centro (Madrid). Es la continuació de la lògia "Circunstancial" n. 1, composta de germans procedents de Madrid i que a causa de la guerra estan a Catalunya. Els seus estatuts diuen que per ingressar-hi cal ser anti-feixista. Es una de les vàries lògies de circumstàncies de les que existiren durant la guerra civil. Els caps del taller demanen als germans que entrin al temple sense armes i es donen algunes conferències sobre la guerra química i proposen que els membres facin treballs sobre la convivència després de la guerra. Afirmen que la maçoneria és l'única que pot evitar que els espanyols es matin els uns als altres cada vegada que es proclama una república. La lògia té una "via oberta" per a l'intercanvi de presoners. El setembre una part de quadre deixa amicablement la lògia per fundar-ne una de nova: la "Independència" n. 30. Als germans els preocupa l'existència de denúncies fetes a antifeixistes, les quals -afirmen- es fan sense proves. El darrer document és del 24 de novembre de 1938.

"Adelante"

El G.O.E. li va atorgar la Carta Constitutiva el 17 de març de 1915, però el 1913 ja existia sota els auspicis del denominat Rito Nacional Español i el juny del mateix 1914 va passar a la Catalana Balear. De fet, va regularitzar la seva situació arrel del Pacte entre la Catalana Balear i el G.O.E. El 20 de desembre de 1914 hi va ser iniciat Andreu Nin Pérez i el 1917 hi fou afiliat Alejandro Lerroux, procedent d'una lògia madrilenya, època en què també eren inscrits a l'"Adelante" Amadeu Aragay Davi i Josep Jorge Vinaixa. El lerrouxisme serà aquests anys la política dominant al taller. El primer de maig de 1921 va passar a ser auspiciada per la G.L.E. A la lògia acostumaven a celebrar el primer de maig, encara que no podem precisar si ho feien a la sala del local o al propi temple. En proclamar-se la República, va ser una de les que va adreçar a les Corts Constituents un document molt citat pels contubernistes i pels historiadors, (vegeu capítol corresponent). La cotització mensual el 1934 era de 8 ptes i el 22 de setembre d'aquest any varen celebrar el seu 21 aniversari repartint menjar i roba entre gent necessitada i celebrant un àpat i una festa. El primer document en català d'aquest taller és d'octubre de 1935 (*), en el que s'adhereixen a la

(*) A partir d'ara, si no s'indica expressament cal suposar que la lògia mai va emprar el català en els seus documents i que tampoc les seves actes varen ser escrites en aquesta llengua.

campanya de la "Themis" en protesta perquè l'ajuntament dóna subvenció a les escoles religioses. El nombre de germans aquest any és de 62. El mateix 1935 va atravesar un conflicte intern d'importància, motivat per l'elecció del Venerable Mestre i també pel diputat Gran Mestre de la G.L.D.C., a la qual pertanyen. Finalment J. Larrañaga, Gran Mestre occidental de la G.L.D.C. és elegit cap del taller i un nombre considerable de membres demanen la baixa. L'anterior Venerable, Martí, havia dimitit el novembre i abandonat la lògia. Quan al congrés de la CNT de 1936 varen prohibir als seus afiliats d'ésser maçons, lliuraren una planxa de comiat falsa a un dels membres de la lògia anomenat Magriñà, per a cobrir l'expedient.... Durant la guerra en varies ocasions es queixen de que varis germans són detinguts per sospitosos.

El 20 de gener de 1937 varen proposar a les altres lògies de la G.L.D.C. - G.L.E. que a partir d'ara el signe maçònic d'aprovació es fes aixecant el puny tancat. La proposta -aprovada al taller per unanimitat- va ser duta a la Gran assemblea de la G.L.D.C. i fou rebutjada per majoria. A les tingudes de juny de 1937 assisteixen 67 membres amb el grau de mestre. El primer de febrer de 1938 el cap de la lògia recorda als germans que cal que es presentin al temple amb la banda i el mandil maçònics, cosa que, segons sembla, no acostumen a fer. Un mes després el seu venerable, "Verdi", va ser elegit Diputat Gran Mestre de la G.L.D.C. A les tingudes del grau de mestre hi assisteixen un promig de 15 o 20

membres i en una d'aquestes reunions (30-XII-38) es fa al·lusió a la "vejación sufrida en el Ateneo Fénix". El maig d'aquest any es va celebrar a la lògia un casament segons el ritual maçònic. La darrera reunió que celebren -el 6 de gener de 1939, amb els franquistes a les portes- hi assisteixen 10 membres i encara reben sol·licituts d'iniciació.

"Adonis"

Triangle fundat a Granollers el 18 de setembre de 1933 sota la G.L.R. del Nordest. Cap altra referència.

"Almogàvares"

Amb aquest nom, però en català, ja havia existit una lògia a finals del passat segle, també a Gràcia, com la del XX. Va ser constituïda el 21 de setembre de 1906 sota els auspicis de la Catalana Balear i un any després comptaven amb 18 membres. Abans del pacte de 1914 varen pertànyer una temporada a la Gran Logia Española, del denominat Rito Nacional Español. El març de 1917 va desaparèixer, essent absorbida per la "Lealtad".

"Ausonia"

Fundada el 8 d'agost de 1931 amb 7 membres i sota els auspicis de la G.L.R. del Nordest. El desembre ja comptava amb 17 germans, però l'any següent una part del quadre -varis d'ells italians- va tenir problemes amb la Regional del Nordest; foren processats maçònicament i, finalment, el 19 de juny d'aquest any va ser dissolta la lògia.

"Barcelona"

Es la darrera lògia fundada a Catalunya durant la guerra. Va quedar auspiciada sota la G.L.D.C. el 21 d'abril de 1938. No se'n tenen més notícies.

"Barcino" (Capítol)

Constituída amb el n. 1 l'onze de maig de 1922, sota la G.L.E. L'afiliació costava 20 ptes. i la cotització anual era de 6 ptes., que es pagaven per adelantat. Arrel de l'escisió de 1930, el capítol va passar a dependre del Suprem Consell de la G. L. E., anomenat "Divergente" i amb el n. 2. Afirment haver abandonat el Suprem Consell del G. O. E. perquè aquesta obediència ja en té prou amb haver proclamat la república i no vol més avenços socials, la qual cosa -diuen- és una tasca pròpia dels capítols. El 1933 compta amb 31 membres, entre els quals hi figuren Emiliano

Iglesias, Rafael Vidiella, Cirilo Ortega i Casimir Giralt. El manifest que varen lliurar en la primera etapa de la República és un model fefaent de maçoneria política i polititzada. No se'n tenen més notícies després del juny de 1937.

"Bétulo" (Badalona)

Fundat com a triangle el 20 de desembre de 1931 sota la G. L. R. del Nordest i el 28 de maig de 1933 va passar a constituir-se en lògia. Realitzava les tingudes a l'Ateneu Fénix del carrer Avinyó i no pas a Badalona, cada darrer diumenge de mes. Després de juliol de 1936 no es tenen més notícies del taller.

"Cataluña" (Sant Martí de Provençals)

Aquesta lògia havia estat fundada el 1884 amb nom en català, però en refer-se de nou el 1900 ho va fer amb el nom castellanitzat. Es una de les que va participar en el procés reconstituent de la Catalana Balear. El seu Venerable era F. Esteva i al banquet solsticial de 1901 varen brindar per la República. Després de 1902 no es tenen referències de les seves activitats, però tot indica que va desaparèixer. Arrel del pacte de 1914 varen intentar refer-la, però sense èxit.

"Ciencia y Libertad" (Sant Andreu del Palomar)

Fundada el primer de setembre de 1901 sota la Catalana Balear amb el n. 14. No es tenen masses notícies de les activitats de la lògia i sembla que a partir de 1907 o 1908 es va dissoldre. Amb el pacte de 1914 la Catalana Balear va intentar refer-la, però l'any següent entrava de nou en decadència.

"Circunstancial"

Una altra lògia de guerra. Auspiciada inicialment per la Regional del Nordest, el primer document conegut és del 9 de desembre de 1937 i pocs dies després emprenen una campanya nadalenca pro "soldats i nens" i envien juguets al Nord. Sembla ser que tenien el local al carrer Portal de l'Angel. El Venerable Mestre va dimitir l'abril de 1938 i tres mesos després es dissolien per fundar l'esmentada lògia "Acacia", sota la Regional del Centre.

"Constancia" (Cambra de Perfecció)

Li va ser atorgada la Carta Constitutiva el 4 de febrer de 1931, expedida pel Suprem Consell del 33^a, però sota els auspicis de la G. L. E. El seu Ven. Mestre President era Grau Ticó. Constituïa l'organisme que aplegava els maçons dels graus 4^{rt} al 18, les activitats dels quals es dessa-

rrotllaven dins del Capítol Barcino, matissadament diferents als dels capitulars.

"Cosmos"

Lògia fundada a finals de 1929 o potser el gener de 1930 sota la G. L. E. amb el n. 62. El juliol d'aquest any va ser una de les protagonistes de l'escisió, quan comptava amb 12 membres, entre els quals hi eren M. Ximémez i Albert Carsí. A finals de l'any eren 19 germans i el seu nombre mai va sobrepassar en gaire la vintena. Varen distribuir entre les lògies un document -"Contra la pornografia"-, en el que es denunciava els espectacles immorals que es representaven als teatres del Paral·lel. A primers de 1935 varen abatre columnes a causa -segons diuen- dels Fets d'octubre, així com de la labor antimaçònica i delatora del pare Joan Tusquets. El taller va ser refet posteriorment i el darrer document que coneixem és del desembre de 1938.

"Cristóbal Colón" (lògia del mar)

Triangle format per mariners al vaixell que va ser constituït el 1936 sota la Regional del Nordest. Sense més referències.

"Delfos" (lògia femenina d'adopció).

Lògia femenina fundada per la Karl Marx el setembre de 1934, encara que segons denúncies de La Sagesse les dones eren presents als treballs masculins de la Karl Marx, cosa prohibida a tots els reglaments. Quan aquesta darre-ra lògia va ser dissolta, la Felfos va passar a ser dirigida per la Redención, també de Barcelona. Sembla que va estar en activitat fins el gener de 1939, havien organitzat una biblioteca i la cotització el 1938-39 era de 1,50 ptes. i la iniciació de 20 ptes.

"Delta"

Exemple de lògia molt polititzada i d'esquerres -però no comunista- fundada el 12 d'octubre de 1932 sota la G. L. E. En els seus documents mai apareixen els noms dels membres, sino tant sols els respectius simbòlics. Les seves queixes i proteŕtès contra la G. L. E. sobre temes diversos són constants i el febrer de 1934 és suspesa i dissolta una temporada, fins que l'agost de 1935 li és aixecada la suspensió a la lògia i als seus membres -molts d'ells italians-, que tam**be** havien estat suspesos. Poc després el Triangle "Llobregat" criticava la "Delta" per ser un taller "antidemocràtic". Rafael Vidiella intervé sovint en les discussions de les tingu**des**, tot i que, com a membre de la "Karl Marx", només hi participa com a visitador. A les sessions no es tracta altra

tema que no sigui el polític i les denúncies contra la "Themos" també sovintegen. Entre 1935 i 1937 no tenim notícies de les seves activitats i el 1938 són 8 germans, any en què voten per Gran Mestre a Ricardo Jiménez. També es fa ressó de la detenció de germans sospitosos de no ser gaire leials a la República i a la revolució; el taller ho justifica dient que les detencions no han estat fetes amb mala fe. El 4 d'agost de 1938 el seu Venerable, "Kant", anuncia que anirà 15 dies a l'estranger a un congrés lliurepensador; aquest és el darrer document de la lògia.

"Democracia"

Fundat sota els auspicis de la Regional del Nordest el 6 de maig de 1925 amb el n. 9; l'octubre de l'any següent hi són afiliats 5 membres cap d'ells militar. No prohibeixen parlar de política al taller, sempre que es faci amb un "esperit de gran tolerància". Desapareix a finals de 1927 o primers del 28. El gener de 1931 és reconstituïda la lògia (oficialment, el novembre), però amb components nous, la majoria d'ells militars, també sota la Regional del Nordest. Formen part del taller el comandant Frederic Escofet, iniciat el 1932, el general Pozas Parea, Enrique Soriano i altres; el ser Venerable és el capità Bertomeu Muntané Cirici.

"Eleusis"

Constituída l'onze de setembre de 1904 sota el desaparegut G. O. Ibérico, del que afirmen no tenir cap document perquè Rispa (el Gran Mestre) ha mort! Tanmateix, l'any següent és auspiciada per la G. L. de França, composta per 14 germans, dos dels quals són militars, encara que el document sembla falç. La Catalana Balear acusa a un dels seus membres -Jubany- d'haver delatat a maçons a Filipines que després serien afusellats. Aquesta lògia sembla ser de tot irregular; un dels membres, que afirma haver perdut a Filipines tots els seus documents maçònics personals, és exaltat al grau 33^a i a la Carta Constitutiva de la G. L. de França no hi figura cap segell de la mateixa i ha estat reemplenada pels propis membres de l'Eleusis. Sense més notícies després de 1905.

"Emulaci6n"

Únic taller a Catalunya que pretenia treballar en el Rite d'Emulaci6n, encara que no sembla pas que la lògia s'hagi constituït mai. Havia d'estar auspiciada per la Regional del Nordest i no hi ha més documentaci6n que la del mes d'agost de 1933.

"Federaci6n"

Apareix al butlletí de la Catalana Balear el febrer de 1919; sense més notícies.

"Fénix"

El segle XIX va existir una lògia amb el mateix nom. La del XX va ser fundada el 7 d'octubre de 1915, sota el G. O. E., perquè, com la "Lealtad", es negava a estar controlada per la Catalana Balear, malgrat el Pacte de 1914. Aquest taller es va caracteritzar pel conservadurisme dels seus mem**br**es.

El 1917 foren acusats per vàries lògies de la Catalana Balear de ser germanòfils i aristòcrates; un una de les tingudes els germans es queixen de que molts maçons del país no es comporten degudament al temple, que no vesteixen amb correcció, eructen, etc. Un dels seus Venerables, Ramón Soriano Cardona, simbòlic "Viriato", és autor d'un dels llibres d'instrucció maçònics més divulgats: El libro del masón. El 1921 varen aconseguir el seu propi local, al carrer Viladomat, 160, baixos, que amb el nom d'Ateneo Fénix va ser legalitzat d'acord amb la Llei d'Associacions, el març de 1921 i el mes següent eren legalitzats com a lògia maçònica. També varen constituir una denominada "Entidad de Información Comercial Fénix". M. Portela Valladares en va formar part i d'aquest taller va sorgir la iniciativa de fundar la lògia "Liberación", dirigida pel mateix Portela. Quan la III Internacional Comunista va condemnar la maçoneria, la "Fénix", juntament amb la "Lealtad", varen editar un fulletó signat per Portela Valladares contestant la condemna i desautoritzant el comunisme per totalitari i dogmàtic, al temps que

mostraven les seves simpaties per la Segona Internacional Socialista. Durant la Dictadura el nombre de germans va superar la quarentena, malgrat la clausura del local. Va ser una de les lògies amb més activitats culturals, centrades normalment en la celebració de conferències, a les que convidaven a les altres lògies de la ciutat. Al final de la guerra civil s'ocuparen particularment del drama jueu, a més de socorrer a familiars de maçons, etc. El darrer document està datat el 13 de gener de 1939.

"Fénix" (Triangle de Badalona)

Fundat primerament com a triangle a Badalona, el 20 de gener de 1924 va ser autoritzat a funcionar com a lògia sota els auspicis de la G. L. E. Va ser impulsat per membres de la "Redención", però poc temps després varen dissoldre l'entitat.

"Fraternidad"

La Regional del Nordest li va atorgar la Carta Constitutiva el 4 de febrer de 1924. La cotització mensual és de 5 ptes., com a la majoria de lògies a l'època i els aspirants a ser-hi admesos havien de renegar del catolicisme i no eren admesos els divorciats ni els que anaven a missa. El taller reb assiduament la visita de membres de la G. L. E., ja que la "Fraternidad" és una de les entitats protagonistes de l'escisió de 1930.

El maig de 1925 varen iniciar els profans que posteriorment fundarien la lògia "Democràcia". També volien fundar una revista amb el nom d'"Orientación", projecte que no reeixí. Quan López Ochoa va dimitir dels seus càrrecs, li varen oferir al taller el que volgués. El 1927 comptava amb més de 50 membres i després d'aquest any no hi ha notícies de les seves activitats fins l'octubre de 1931, ja que diuen haver estat "en somnis". El nombre de germans és molt més reduït, fins el punt que no poden treballar en cambra del grau de Mestre perquè són menys de set els qui ostenten el 3er grau. Ideal Porvenir Ayerbe és el seu Venerable el 1932 i l'any següent participen, el dia de Reis, en el repartiment de juguets als nens pobres a la plaça de Catalunya. Arrel dels Fets d'octubre, 4 dels seus membres varen ser detinguts. L'any anterior havien votat per Gran Mestre del G. O. E. a Rodolfo Llopis. Era una de les lògies que col·laborava amb l'entitat escolar "Pedagogium". Després del desembre de 1935 no es tenen més notícies del taller.

"Fuerza y Unión"

Lògia fundada el 14 de febrer de 1925 sota els auspicis de la Regional del Nordest, encara que aquest organisme no li atorgà la Carta Constitutiva fins el desembre d'aquest any. Estava composta per treballadors de la companyia "Unión Eléctrica de Cataluña". Es manifesten contraris al

pacte del G. O. E. amb la G. L. E. i s'adhereixen a l'acte maçònic antifeixista organitzat per la "Resurrección", poc després de ser fundada. El mes d'agost de 1925 varen dissoldre la lògia per falta de germans.

"Germinal" (Cambra Kadosh)

Va ingressar al G. O. E. el 1919 i el seu president era el membre de la "Fénix" Ramón Soriano Cardona, grau 33^a. El 1920 els preocupava la puresa de la doctrina maçònica i controlaven els augments de grau al Filosofisme, que era de fet la tasca pròpia de la Cambra Kadosh. El 1932 va aparèixer una nova Cambra Kadosh amb el mateix nom, però auspiciada per la G. L. E., de vida efímera, ja que havia estat fundada per inscriure als membres del seu Suprem Consell Divergent.

"Hansa"

Lògia hispano-germana, en la que una part important del quadre eren de procedència alemanya. Instal·lada el 25 de febrer de 1925 sota la Regional del Nordest, li va ser atorgada la legalitat definitiva el 14 de gener de 1928. El desembre de 1931 estava composta per 20 membres i, com molts altres tallers, compta amb una mútua, anomenada "Auxilio Mútuo Fraternal", creat l'abril de 1932. El març de 1935

havien abandonat la G. L. R. N. E., però sembla ser que en unió de la lògia "Helvetia" -formada, entre altres, per suïssos- varen continuar en activitat sense auspicaments de cap mena; tenien aleshores el local al carrer Homer nº 11, bis, de Sant Gervasi. Sense més referències.

"Helios"

Fundada sota els auspicis de la G. L. E. a primers de 1923, era una de les poques lògies ritualistes i filosòfiques de Catalunya, juntament amb la "Inmortalidad". Va ser una de les protagonistes de l'escisió contra F. Esteva i el desembre, quan comptaven amb 20 membres, varen celebrar el banquet de fi d'any a la seu del Partit Radical Socialista. El darrer document és del 14 d'abril de 1936, en què volen sol·licitar que es dongui una pensió als orfes i víctimes d'Astúries, així com denunciar a tots els militars que no apoïen el règim republicà.

"Helvetia"

Constituida el 4 d'octubre de 1932 sota la Regional del Nordest, de vida irregular, ja que el 1935 havien abandonat la Regional i treballaven sense auspicis a un local del carrer Homer nº 11 bis, de Sant Gervasi. Sense més notícies. Els seus membres eren estrangers, majoritàriament de nacionalitat suïssa.

"Hispania" (Consistori del Grau 33^a).

Entitat on eren afiliats els maçons de grau 33, controlada pel G. O. E. mitjançant el Suprem Consell del Grau 33^a. El gener de 1931 F. Esteva i els altres membres de la G. L. E. que en formen part, abandonen el Consistori perquè a aquest hi predomina el G. O. E. No se'n tenen més notícies després d'aquest any.

"Hispano América"

Lògia constituïda per membres de la "Justicia" el març de 1932, sota els auspicis de la G. L. E., però el mes de desembre varen passar a ser auspicis per la Regional del Nordest. Entre les poques activitats que se li coneixen, destaca el festival benèfic que el juny de 1936 varen organitzar al Teatre Victòria, amb l'actuació d'Emili Vendrell, que era membre de la lògia. Sense més notícies després d'aquest acte.

"Humanidad"

Va ser una de les reorganitzadores de la Catalana Balear, el 1900, any en què es va fundar la lògia. Al passat segle n'hi havia una altra amb el mateix nom, però amb diferent composició. El 1902 el seu venerable era el futur

Gran Mestre Francisco Alvarez, simbòlic "Tasso" i ho seguia sent el 1907, encara que els reglaments ho prohibien, ja que Alvarez era aleshores el President del Sobirà Consell de Govern de la Catalana Balear. Des de setembre de 1911 fins el 1914 no es tenen notícies del taller, essent un dels que tornen a l'activitat arrel del pacte entre les dues obediències. En un cicle de conferències organitzat per la lògia el 1925, essent Venerable Albert Carsí, un dels participants va ser el doctor Danone. Quan l'escisió de 1930 una part del quadre va passar a la G. L. Unida, però dos anys després el seu nombre era tan escàs que varen abandonar les activitats el mes de gener de 1932.

El sector majoritari, fidel a Esteva i la G. L. E. varen continuar les activitats i el 5 d'octubre de 1933 proposaven a la G. L. D. C. que obligués als polítics maçons que actuessin com a germans abans que com a polítics. El seu Venerable va ser forces anys Grau Ticó. A aquest taller va ser iniciat el diputat per ERC M. Galés Martínez. A finals de 1935 varen abatre columnes a causa -afirmen- de la situació política, per refer-se amb la victòria del Front Popular, tot advertint que calia tenir molta cura de no iniciar a qualsevol que ho sollicités, així com de les passions polítiques que la victòria de les esquerres estava provocant als dons bàndols. El primer document de la lògia en català és de juny de 1936, en el que es proposa impugnar el nou reglament de la G. L. E. El gener de 1937 conviden a totes les lògies

a una tinguda fúnebre en honor dels morts de guerra i el 4 de novembre de l'any següent denunciem que un dels seus membres, Josep Mª Massip, ex-regidor de Barcelona i diputat per Esquerra Republicana, havia emigrat el 18 de juliol de 1936 i ara era feixista. El darrer document és del 18 de gener de 1938.

"Igualdad"

Constituïda el 7 de juliol de 1932 sota la Regional del Nordest, amb membres força coneguts dins l'obediència, però no reeixí.

"Independència"

Fundada el 24 de setembre de 1938 amb membres sortits de l'"Acacia", per incompatibilitats d'horari. Són germans desplaçats per la guerra i els auspicia la Regional del Mediodia (Andalusia i Cáceres). El novembre celebren una conferència sobre teosofisme i el darrer document del taller es del 5 de gener de 1939.

"Inmortalidad"

Lògia de tendència teòsofo-espíritista, en la que hi està afiliat el que sembla ser el cap dels teòsofs catalans, Frederic Climent Terrer, que ocupa el càrrec d'Orador al llarg d'alguns anys i hi pronuncia conferències sovint sobre temes tals com la metapsíquica, la transmissió de pensament, el sonambulisme i l'hipnosi. Va ser fundada el primer d'abril de 1925; tenen problemes per consolidar-se com a lògia i fins el 3 de setembre de 1926 no és instal·lada definitivament, sota la Regional del Nordest. El 14 de desembre d'aquest any celebraren una tinguda "blanca" (amb admissió de profans) en el que varen ser hipnotitzades vàries persones alienes a l'ordre. El 1927 el Venerable era Samuel R. Morris, que posteriorment seria Gran Mestre de la Regional del Nordest. El maig d'aquest any va abandonar l'obediència per passar a la G. L. E. Varen participar activament en l'escisió que abocaria a l'aparició de la G. L. Unida; l'abandó de la G. L. E. va ser votat unànimament pels seus membres. Segons "La Sagesse", que va restar fidel a Esteva, la "Inmortalidad" va encapçalar l'escisió perquè els teòsofs del país volien el poder maçònic per Climent Terrer, i odiaven la G. L. E. perquè aquesta no havia reconegut la "Co-Masonry" o Dret Humà, obediència de majoria teosòfica. Es difícil demostrar aquestes afirmacions, però no hi ha dubte que els teòsofs maçons eren contraris de F. Esteva. El 1931 tenia inscrits 34 membres i el darrer document està datat el 1938. Es el model de lògia filosòfica i "esotèrica", però força polititzada a l'ensem.

"Integridad" (Capítol)

Aquest Capítol, auspiciat pel G. O. E. des del passat segle, va ser dissolt com totes les lògies del país arrel de la crisi de 1898, per ser reorganitzat el 1902 i, juntament amb la "Lealtad", va ser l'únic bastió del G. O. E. a Catalunya fins el 1915. El 1907 va adaptar el Rite Escocès Antic i Acceptat, segons els acords unificadors del mateix que es fixaren en la Conferència de Brusel·les d'aquell any. La Dictadura va clausurar el seu local -com els altres d'obediència- i va ser reinstal·lat el 28 d'octubre de 1927. Durant la Segona República el Capítol del G. O. E. passarà a denominar-se "Integridad-Barcino", doncs a la primera etapa al final de la Dictadura els graus capitulars d'ambues obediències treballaven plegats.

"Italiana"

Un grup de maçons italians varen intentar, el juny de 1931, crear aquesta lògia i fer els treballs en llengua italiana, però el projecte no es portà endavant per manca de germans.

"Justicia"

Lògia fundada pels voltants de setembre de 1918, auspiciada per la Catalana Balear, va emprar el català des dels inicis en l'àmbit intern, raó per la qual la Lealtad -del G. O. E.- va acusar-la de treballar "per la independència de Catalunya". Es la única lògia que empra el català fins la II República. A aquest taller va ser iniciat Angel Samblancat Salanova, simbòlic "Lucifer", el desembre de 1918 i Andreu Nin, un dels seus fundadors, en va ser el Venerable Mestre. També hi estava afiliat Joan Selves i Carner, que seria Conseller de Governació de la Generalitat, així com els diputats per ERC F. Farreras i Duran i M. Guinard i Castellà. Va ser dissolta per una temporada i el 1924 va ser reorganitzada, any en què la G. L. E. recorda al seu Venerable, Bosch-Davesa, que només poden utilitzar el castellà per comunicar-se amb ella. El desembre de 1931 es passa una enquesta a les lògies de la G. L. E. per iniciativa de la "Justicia" on es pregunta si s'és o no favorable al socialisme i una de les tingudes del maig de 1933 es dedica a la lluita antifeixista. L'octubre de 1936 afirmen tenir problemes amb la G. L. D. C. i l'any següent protesten perquè s'està perseguint a qui no és "d'un determinat partit" i també perquè el S.I.M. està detenint a militars de provada trajectòria anti-feixista. El gener de 1938 es manifesten contraris a què s'obrin de nou les esglésies, encara que creuen convenient que es permeti la propaganda religiosa,

encara que molt controlada. L'abril d'aquest any estan gestionant l'evacuació a França de familiars de maçons menors de 45 anys. El maig del 38 afirmen que el S.I.M. ha detingut a R. Parés, membre del taller i es queixen de que la lleva de 1941 ha estat enviada a primera línia. El darrer document és del 27 de desembre de 1938.

"Karl Marx"

Fundada sota la G. L. E. el dos de maig de 1933 a la seu de l'Ateneu Humanitat, on treballen les altres lògies de l'obediència. El seu Venerable i un dels impulsors va ser Rafael Vidiella, fundador del PSUC. Els seus components pretenien fer una simbiosi entre humanisme marxista i maçònic i, dins l'orde, es consideraven com un "núcleo de avanzada, de choque". El juny de 1933 escrivien al ministre d'Agricultura, M. Domingo, per denunciar que als hospitals i a la Maternitat encara es batejava. El setembre d'aquest any varen fundar una lògia per dones amb el nom de "Delfos", però "La Sagesse" va protestar perquè les dones de la "Delfos" entraven als treballs masculins de la "Karl Marx". El setembre de l'any següent va ser suspesa per la G. L. D. C. perquè havia ensenyat a un taller de la Regional del Nordest els seus llibres interns. No va ser refeta.

"Kronos"

Constituida el 13 de febrer de 1935 sota els auspicis de la Regional del Nordest. El 9 de maig de 1936 varen organitzar un banquet en homenatge als empresonats pels Fets d'octubre, en el que hi assistiren Lluís Companys, Pérez-Farràs, Martí Barrera i J. Casanovas, entre altres. El darrer document és de setembre de 1938.

"Lealtad"

Lògia fundada el 1869, dissolta el 1896 i reorganitzada el 1902, sota el G. O. E., és, després de "La Sagesse", la de més llarga vida en la història de la maçoneria catalana. Anselmo Lorenzo, Salas Anton, el doctor Ferran Clúa, Tomás Viladot i Rovira, Eduard Fontseré i Amador Famades, entre altres, varen pertànyer a aquesta lògia el passat segle. Va constituir la plataforma bàsica de la presència del G. O. E. a Catalunya i l'eix de les seves activitats fins els anys 20 i el maig de 1922 hi va ser iniciat Lluís Companys i Jover. Durant la Dictadura la seva existència va anar molt unida a la de la "Fénix" i amb aquesta lògia varen editar el fulletó contra la III Internacional ja esmentat. El darrer document conegut és de primers de 1939. Per més informació vegeu l'obra sobre aquesta lògia citada al llarg d'aquest treball.

"Liberación"

Fundada el juny de 1921 per iniciativa de la "Fénix" i encapçalada per Portela Valladares, sota la Regional del Nordest. Pretenien fer una lògia amb cotitzacions baixes a fi de permetre que els treballadors hi poguessin accedir; la iniciació costava 5 ptes. -una quarta part que a les altres lògies- i la cotització mensual era de 3 ptes. Va ser fundada amb 10 membres; sis mesos després havia augmentat a 34 i l'octubre de l'any següent afirmaven haver iniciat a una persona molt influent entre la classe obrera. El juny de 1923 comptava amb 59 germans i un any després eren 72; el juny de 1925 el seu nombre era de 96, xifra rècord en el taller, però Portela Valladares ja no hi consta. El març de 1931, con la majoria de tallers del G. O. E. s'apunten a la subscripció pro placa en honor a Galán, moment en què reapareix Portela, amb el grau 33^a. Comptava aleshores amb 32 membres. El primer document en català és del 6 de gener de 1932 i el mes d'abril Portela torna a ser el Venerable del taller. No hi ha més notícies de la lògia després del desembre de 1936.

"Libertad"

Fundada a Barcelona l'agost de 1906 per la Catalana Balear, però de vida efímera, si és que va arribar a constituir-se.

"Libertad" n. 17

Amb el nº 17 va ser constituïda, el 10 de juny de 1933, aquesta lògia amb igual nom que l'anterior, sota la Regional del Nordest, formada amb germans procedents de la Rectitud. Afirment que estan afiliats al taller germans rellevants en la política i la societat. Joan Casanovas i Maristany, diputat al Parlament per ERC, n'era l'Orador i el novembre de 1938 va ser-hi iniciat el també diputat per ERC Joan Sauret i García. No se li coneix gaire activitat i fins i tot desapareix entre el gener de 1935 i el febrer de 1937, que reapareix amb el nom catalitzat. El 1938 celebren les tingudes conjuntament amb la "Inmortalidad"; el darrer document és del 8 de desembre de 1938.

"Libertad" n. 11 (Hospitalet de Llobregat)

Fundada el juliol de 1925 sota la Regional del Nordest amb 8 membres, però pocs mesos després desapareix.

"Luz" (triangle femení)

La Regional del Nordest va autoritzar la lògia "Ruiz Zorrilla" a crear un triangle d'adopció el mes d'abril de 1934; el nombre de maçons inscrites o iniciades no creiem que passés mai de la dotzena i segons denúncies d'altres lògies, les dones assistien als treballs masculins. Desapareix amb la lògia "Ruiz Zorrilla", a finals de 1935.

"Memphis" (lògia d'adopció)

Només sabem d'aquesta entitat femenina que estava en activitat el 1938, sota el patrocini de la lògia "Inmortalidad", de Barcelona.

"Minerva"

Constituida l'octubre de 1929 sota la Regional del Nordest. Es una de les que s'adhereix, per unanimitat del quadre, a la G. L. Unida. El maig de 1934 protesten perquè precisament el govern presidit per un maçó (Lerroux) reimplanta la pena de mort a Espanya; també es solidaritzen amb la Generalitat i demanen que les Corts resolguin el conflicte de la llei de Contracte de Conreu. A partir d'aquests mesos i com moltes altres lògies, a les relacions de membres només hi figuren els noms simbòlics. Al llarg de 1935 la política, els conflictes interns i els externs invaeixen la "Minerva". El seu Venerable declara l'abril d'aquest any que al taller només es parla de política perquè no reben un ordre del dia i perquè aquest és l'únic tema que els germans dominen. Demanen reformes, ataquen el partit socialista i afirmen que el G. O. E. està dirigit pel Partit Republicà Radical. El mes de maig deixen la lògia 18 membres i aquesta és dissolta per la Regional del Nordest, però el 28 de març de l'any següent la refà només amb els germans "fidels". Finalment passa a ser auspiciada per la G. L. D. C., el març de 1936.

El maig del mateix any va ser-hi iniciat Josep Dencàs i Puigdollers. El darrer document és de l'1 de juny de 1938.

"Nueva Lealtad"

Es una escisió de la "Lealtad" que es passà a la Catalana Balear, obediència que la va auspicar i fundar el 21 de gener de 1915; de vida efímera.

"Plus Ultra"

Instal·lada el 4 de febrer de 1932 sota la Regional del Nordest, els seus 14 membres eren metges, catedràtics i mestres. Hi estan afiliats Justo Caballero Fernández, que serà Gran Mestre de la Regional, així com Josep Andreu Abelló, diputat per ERC. Es la impulsora de l'entitat escolar "Pedagogium". El juny de 1934 estava composta de 50 membres i l'any següent es celebren conferències sobre temes pedagògics. Arrel de la detenció, el maig de 1938, d'un membre del taller, varen proposar a les autoritats militars que a les tingudes hi assistís un militar maçó. Poc després feliciten als Tribunals Populars perquè han acabat amb la pràctica dels "paseos" i apoïen els tribunals de guerra. El mes de juny proposen a la Regional que faci seva la demanda de que no tots vagin al front, perquè la reraguarda també és molt important i hi ha

germans molt qualificats que hi han d'estar-hi. Fan un donatiu de 150 ptes. per enviar aliments a Madrid i el setembre de 1938 envien a la Regional -com les altres lògies- la llista dels nens entre els 6 i els 12 anys, fills de maçons, que cal evaquar a l'estranger. El 30 de novembre demanen que intensifiqui les relacions amb la maçoneria nordamericana perquè aviat ho necessitaran.... El darrer document és del 5 de gener de 1939, on es notifica que, amb la presència de 8 germans, han iniciat un profà.

"Redención"

Fundada el passat segle i dissolta arrel de la crisi de 1898, va aixecar de nou columnes el 1900 i va ser una de les reorganitzadores de la Catalana Balear. Eugeni Labán, Bo i Singla i F. Esteva en varen formar part. El maig de 1906 varen crear -o al menys o intentaren- un cos d'infermers civils i en l'acte per la pau que el taller va organitzar el maig de l'any següent, varen parlar el diputat provincial i coronel Pujol, O. de Buen, N. Salmerón, Giner de los Ríos, Lerroux i E. Junoy. Va ser l'ànima de la Catalana Balear fins la seva conversió en G. L. E. Quan els proposaren de fer la reunió que portaria a l'escisió de 1930, varen participar-hi afirmant que era un moviment de base, però només una part de la lògia va seguir el camí dels escindits i sobrevisqueren dues "Redención", encara que la de la G. L. Unida va tenir una vida breu. El gener de 1934 només hi ha una

"Redención" i aquesta està de nou sota la G. L. E. Hi son afiliats mariners i militars, entre ells Enric Pérez-Farràs. No sembla que practiquessin el rite amb gaire cura, ja que el 2 de maig de 1934 proposen que se treballi en cambres i per graus i no tots plegats, a fi -diuen- de poder ensenyar el simbolisme i la història de cada grau als germans. El desembre de 1935 avisen a les lògies que hi ha un grup de reaccionaris que es vol infiltrar a l'orde. A les tingudes de l'any següent hi assisteixen visitadors de 12 lògies. Quan venç el Front Popular, Pérez-Farràs participa a una tinguda després d'ésser alliberat. L'octubre de 1938 proposen de crear una agència informativa maçònica, un diari també maçònic i que la premsa de parla castellana tingui corresponsals maçons, comptava aleshores amb 33 germans. El novembre de 1938 intenten donar de menjar i ajudar als menors abandonats i es parla de que cal unificar les dues obediències; mentre, un germà ha estat detingut per denuncia d'un altra membre de l'orde. El darrer document és un acta del 29 de desembre de 1938.

"Rectitud"

Va ser fundada per la Regional del Nordest el desembre de 1924, però no entrà en activitat fins dos anys després i encara escassament, a causa de les persecucions de la Dictadura. El mes d'agost de 1931 comptava amb 35 germans i va ser

una de les lògies que el dia de Reis de 1932 va repartir juguets als nens pobres a la plaça Catalunya. El general E. López Ochoa n'era aleshores el Primer Vigilant. Joan Casanovas i Maristany, diputat per ERC, hi va ser iniciat aquest any. En un dels sopars fraternals que el taller organitzava, S. Pey Ordeix va pronunciar una conferència contra els jesuïtes, el seu tema preferit. Després de passar una curta temporada inactius, el setembre de 1933 posaren en circulació la revista maçònica "Rectitud", de periodicitat mensual, que va ser la única del seu gènere durant la república i la guerra.

L'abril de 1935 esclaten els problemes amb la Regional del Nordest i aquesta decideix de suspendre la "Rectitud", juntament amb la "Minerva" i la "Ruíz Zorrilla", per indisciplina i irregularitats; López Ochoa dimiteix de tots els seus càrrecs maçònics. Tanmateix, el maig de 1936 estava de nou en activitat sota la Regional i amb 102 membres, xifra rècord dins la maçoneria catalana del segle XX. Aquest any Manuel Azaña figura com a membre d'honor del taller. La revista, però, no reapareixerà. El darrer document és del 21 de desembre de 1938.

"Renovación"

Sembla que es va fundar el 1930, sense més notícies fins el 1936, quan compta amb 7 membres. No se li coneixen activitats.

"Resurrección"

Aquesta lògia va ser fundada per iniciativa de la "Liberación", el 29 de desembre de 1922, sota la Regional del Nordest, que els atorgà la Carta-Patent en 4 de gener del 23. Entre els seus membres -compta amb un quadre important- hi figuren tres dones. E. López Ochoa hi va ser iniciat el juny de 1924, com també Martí Barrera. Eladi Gardó també hi era afiliat i el seu Venerable el 1926 era Eduard Layret Foix. Va desapareixer a finals de 1927.

"Ruíz Zorrilla"

Es una de les lògies més conflictives de la història de l'orde a Catalunya. Va ser fundada el novembre de 1922 i els auspicià la G. L. E.; un dels seus caps era J. Jorge Viñaja, antic lerrouxista. El febrer de 1923 volen celebrar el cinquentenari de la I República i ho porten endavant encara que els hi ho prohibeix la G. L. E. perquè ho considera un acte polític i no maçònic. La lògia es suspena i expulsada de l'obediència. Entre 1926 i 1927 segueixen en activitat sota una obediència fantasma: el G. O. d'Espanya, desaparegut el segle XIX, que des de Madrid intenta ressuscitar el grau 33^a E. G. Linera; el quadre està format per 21 membres. El juliol de 1930 intenta apropar-se a la G. L. Unida, però és rebutjada. Proclamada la república, adreça un conegut manifest a les Corts Constituents perquè aquestes facin aprovar

els punts que s'hi inclouen, de caire progressista i anticlerical. El setembre de 1933 segueix sota el citat G. O. d'Espanya i s'adhereix a la campanya pro Lliga dels Drets de l'Home. El novembre de 1933 aconsegueix ésser auspicada -amb condicions- per la G. L.R. N. E. i l'abril de l'any següent funden el triangle d'adopció "Luz" però de fet les dones assisteixen als treballs masculins. El febrer de 1935 són 36 membres i el seu cap és M. Ventura Rodríguez; el març de 1935 la Regional es replanteja l'auspicament de la lògia, i és que la "Ruiz Zorrilla" sembla un catau de provocadors disposats a crear el màxim de problemes a la maçoneria catalana. Finalment, el 22 de setembre de 1935 és suspesa i dissolta definitivament el gener de 1936, encara que poc després d'iniciada la guerra reapareixí momentàniament, encara que només sobre el paper.

"La Sagesse"

Aquest és el taller de més llarga vida en la història de la maçoneria catalana; va ser fundat el 1848 sota els auspicis del G. O. de França, per un sector de la colònia francesa de Barcelona, la majoria d'ells comerciants, tècnics o membres del cos diplomàtic. Com les altres lògies del país, va ser dissolta el 1896 i es va refer, encara que amb una composició completament diferent, el 1920, sota la G. L. E., ara amb pocs francesos. El seu Venerable era aleshores F. Kupfer, grau 33

i maçò des de feia 48 anys. El nombre de germans augmenta molt lentament i fins el 1929 no aconsegueixen tenir 20 membres. Va ser una lògia de trajectòria discreta però continuada, en la que es celebrava el ritual establert i sempre seran partidaris incondicionals de F. Esteva. L'octubre de 1931 eren només 16 germans i el nombre encara minva més. Varen ajudar els empresonats a Montjuïc per la Dictadura i protestaren prop del govern francès perquè no havia tractat bé els exiliats espanyols. El 1932 es manifesten contraris a que la G. L. E. es traslladi a Madrid. El gener del 34 són 16 membres, l'abril de 1935 són 14, mes en què li reten un homenatge a Louis Gertsch, membre del taller, que complia els seus 25 anys en l'orde. La cotització mensual era de 5 ptes. el 1932 i de 7 ptes. l'any següent. L'octubre de 1935 es neguen a participar en les votacions a Gran Mestre de la G. L. de Catalunya -com la Themis- perquè creuen que el càrrec és massa presidencialista; a partir d'ara els conflictes amb la G. L. D. Catalunya seran permanents, ja que acusen a aquesta de voler-se convertir en una altra obediència d'àmbit català, cosa que també opina la "Themis". El juliol de 1937 segueixen boicotejant les eleccions, però la majoria dels membres han marxat del país.

"Salvación Fraternal"

Auspiciada per la Catalana Balear el gener de 1904; tenia local propi, al carrer dels Cotoners nº 8 i el seu Orador era Fabià Palasí. De vida efímera.

"Samadhi"

Constituïda el 22 d'agost de 1938 amb els auspicis de la Regional de Levante, encara que sota les directrius i el control de la Regional del Nordest. Sense més referències.

"Silencio". (Triangle)

Sense cap altra notícia que una nota amb el nom del triangle en una relació de la policia franquista. Es diu que existia el 1935.

"Themis"

Aquesta lògia va ser fundada per iniciativa dels membres de la "Justicia" i, juntament amb aquesta, constitueixen el nucli nacionalista dins la maçoneria catalana. Segons la documentació, va ser creada el 1928, però de fet no va tenir activitats regulars fins el 30 de desembre de 1930 en que, sota la presidència de F. Esteva i amb molts germans

de la "Justícia", va ser reconstituïda amb un quadre de 10 membres. El març de 1931 només són vuit els qui assisteixen als treballs i és la única que ho fa sempre en català; serà també la que editarà els primers rituals, catecismes i reglaments en català; tenen molt bones relacions amb els membres de la lògia "Luz de Figueras" i amb l'"Adelante". Un any després el taller no ha crescut, ja que només són 8 germans; F. Esteva els visita i els anima a contnuar la tasca nacionalista dins la maçoneria i els diu que quan s'aprovi l'Estatut la "Themis" haurà de jugar un gran paper, però que si no creïx el quadre i no hi ha catalanistes a la maçoneria, caldrà plegar. El grup de la "Themis" insisteix en les Assamblees de la G. L. E. en la necessitat de crear la G. L. Regional Catalana i en el tema del bilingüisme, però sense èxit, de moment, encara que Esteva els ha dit que és la "Themis" qui ha de liderar la futura G. L. Regional. Hi estan afiliats membres d'Estat Català, com M. Perelló i Amadeu Oller, a més d'Enric Mias Codina, Carles Gerhard, diputat per la Unió Socialista de Catalunya, J. Mora i Adsarà, diputat per ERC, Roc Boronat, J. Casanovas i Maristany, Miquel Guinard, diputat al Parlament de Catalunya per ERC, i Jaume Miravittles, entre altres. Aquest darrer havia participat amb Macià en el moviment de Prats de Molló. El 1932 afirmaven que calia depurar el magisteri perquè era reaccionari i fer propaganda a la Universitat. La iniciació costava 60 ptes. el 1934 i la cotització mensual era de 7 ptes.

Aquest any s'havien proposat defensar el projecte de carnet d'identitat que impulsava el Conseller i maçò Joan Selves i Carner, membre de la "Justicia". Un any després protestaven per la subvenció que l'Ajuntament donava a les escoles religioses, declarava que calia servir-se de les influències polítiques i que s'havia de demanar l'indult del "ferm lluitador proletari" Florentino Prieto. Un dels seus membres ("Ciutat") formava part de la Comissió pro-retorn dels sefardites a Espanya. Quan el febrer de 1933 la G. L. de Catalunya no va aprovar la cooficialitat del català, varen abandonar l'obediència i seguiren treballant com a independents una temporada. El maig de 1933 es parla a les tingudes d'un "Comitè Nacional de catalans revolucionaris", d'una "Gran Lògia Nacional Catalana" i de la lògia "Catalunya" nº 1, projectes relacionats tots amb els intents de crear una organització maçònica catalana independent de les espanyoles, del que uns anys abans Enric Mias n'havia parlat a Macià. El 25 de gener de 1934 ingressaren de nou a la G. L. D. C. els 17 membres amb que comptava la lògia. El març de 1936 la "Themis" atorgava a M. Perelló i A. Oller la planxa de comiat perquè fundessin l'esmentada "Catalunya" nº 1, que en realitat havia de convertir-se en una obediència de caràcter independendista anomenada Gran Orient Independent Català. L'orde els va fer el buit sense excepcions i foren suspesos i expulsats de l'obediència, fins que, gràcies a una amnistia maçònica decretada el 1937, varen ser rehabilitats. L'octu-

bre d'aquest any també a la "Themis" es queixen de que s'ha detingut a germans antifeixistes i el febrer de 1938 protestaven pels atacs que la III Internacional feia a la maçoneria. Codina, membre del taller, va ser expulsat perquè traficava amb armes pels feixistes i J. Mª Xammar i un altra membre del taller (Cornudella?) havien estat detinguts perquè intentaven passar a França. Les protestes contra el S.I.M. també sovintegen i afirmen que hi ha germans militars detinguts per motius partidistes. Santiago Vivancos, membre de taller, va ser detingut arbitrariament i Gran Mestre de la G. L. D. C. Paradògicament. Durant la guerra el nombre de germans creix com mai i el maig del 38 son 58 membres. A la tinguda de l'11 de novembre afirmen que si els guanyadors de la guerra estableixen un govern dictatorial formaran un front d'esquerres... quatre dies després fan la darrera reunió.

"Victoria"

Una altra lògia de guerra, fundada per la Regional del Nordest el gener de 1938; és "provisional" i està formada per vuit germans desplaçats per les ocupacions franquistes. Sense més notícies. Es probable que el diputat per ERC Martí Rouret i Callol hi fos iniciat abans de la desfeta.

"Vida Nueva"

Va ser fundada el 14 de desembre de 1935 per la G. L. D. C. (el document és en català). Aquesta és una lògia -enmig d'un clima de passions polítiques- preocupada per complir regularment amb el Rite i formar filosòficament i moral als seus membres, sense abandonar, però, les activitats polítiques. El setembre de 1937 protesten perquè la G. L. D. C. els obliga a formar part del comitè depurador, la qual cosa suposa -diuen- una censura a certes lògies o a totes. També acusen a la G. L. D. Catalunya de no saber res de maçoneria i de formar maçons analfabets en simbolisme maçònic; afirmen que el contexte de revolució no és una excusa, perquè la maçoneria no coneix "períodes revolucionaris". El febrer de 1938 un membre de la "Vida Nueva" va fundar una associació de donants de sang que va aconseguir obtenir-ne 7.000 litres fent publicitat a la ràdio; als membres que són soldats els eximeixen de cotitzar i el nombre de germans l'octubre d'aquest any es de 65, nombre molt superior al de la seva fundació. El darrer document és del 31 de desembre de 1938.

"York"

Lògia fundada per la Regional del Nordest el 20 d'octubre de 1933 amb el propòsit de que treballés en el Rite d'aquest nom, però no reeixí.

Comarques de Barcelona

"Adonis", de Granollers (Triangle)

Es el predecessor del triangle "Luz y Vida". Sense més referències.

"Cultura", de Vic i Sant Julià de Vilatorrada

Fundada primerament com a triangle el 16 de març de 1934 (el document és bilingüe); la "Themis" els convida a treballar maçònicament en aquella ciutat "levítica". No se li ooneixen activitats fins el 1938; compta amb 8 membres, entre ells Josep Junoy, de Sant Julià; celebra conferències tots els diumenges. El darrer document és del 13 d'abril de 1938.

"El Fénix", de Vilafranca del Penedès

Només hi ha un document de 1914, on figuren 9 membres, la majoria suïssos i alemanys que marxen a la guerra. La lògia es dissold el 7 de novembre del mateix any.

"Fidelidad", de Rubí

Fundada el novembre de 1925 sota la G. L. E. amb membres de la "Redención" que viuen a Rubí. Varen inaugurar el temple el 22 d'agost de 1926, situat al carrer Oriol nº 9 i sufragat amb un emprèstit de 2.000 ptes. emès pel taller en 80 accions de 25 ptes. El dijous sant de 1927 varen fer una tinguda per combatre el clericalisme. A finals de 1934 va abatre columnes per manca de germans.

"Fortitut", de l'Hospitalet de Llobregat

Fundat com a triangle el 28 de març de 1936 per la G. L. D. C.; sense més referències. (El nom és en català).

"Fraternitat", d'Olesa de Montserrat

Triangle fundat el 15 de juliol de 1935. No se li coneixen activitats i el darrer document és del 22 de gener de 1937. (El nom en català).

"Germanor", de Molins de Rei

Fundat com a Triangle l'octubre de 1935 sota els auspicis de la G. L. D. C. El 1934 E. Bofill, Saumell, Gibert i altres membres del taller varen fer una labor de proselitisme al poble, aconseguint interessar a Font, aleshores

alcalde i president de la Federació Obrera local. Cap més referència fins el gener de 1937. El darrer document és del 21 de setembre de 1938.

"Luz y Vida", de Granollers

Es la lògia continuadora del triangle "Adonis"; constituit el mes de juny de 1934 sota els auspicis de la Regional de Catalunya. Cap altra referència.

"Llibertat", de Sant Feliu de Llobregat

Triangle fundat el gener de 1935 per la G. L. D. C. Cap referència després del juliol de 1936. (El nom en català).

"Llobregat", de Sant Boi de Llobregat

Triangle fundat per iniciativa de la "Themis" el 23 de juliol de 1935 sota la G. L. D. C. Tota la documentació és escrita en català. De molt poca activitat, el darrer document és del 7 de desembre de 1937.

"Osiris", de Sabadell

Lògia fundada el 1883 que no va ser dissolta fins el 1898, per reemprendre la reorganització, amb el quadre totalment renovat, l'octubre de 1903, sota la Catalana Balear. E. Vilatobà va anar com a representant de la lògia al congrés lliurepensador de París del 1905. El mestre Fabià Palasi i Marià Brugués, entre altres, varen formar part del taller. Entre abril de 1908 i setembre de 1931 va estar en somnis. Va ser auspiciada en aquesta darrera etapa per la G. L. E. Va seguir existint fins el 1935, però no en coneixem els detalls ni les activitats, si és que en tingué.

"Prat i Armengol", de Terrassa

Triangle fundat per la G. L. D. C. el 16 de març de 1934; seguien dempeus el febrer de l'any següent, però no en tenim més notícies.

"Progreso", de Malgrat

Segons el butlletí de la Catalana Balear, va ser fundada el 1900; apareix a les seves llistes un any després i no torna a fer fins el 1919. Tanmateix, dubtem que hagi existit mai fora del paper.

"Rubricatus", de Manresa

Triangle fundat a Manresa el 28 de febrer de 1935 sota la G. L. D. C., que celebrava les tingudes els dissabtes al carrer Muralla, nº 9. No se li coneixen treballs, però durant la guerra varen passar a ser lògia; el darrer document és del 4 d'agost de 1938.

"Teurgia Psíquica", de Sabadell

Lògia composta d'espiritistes que va ser auspiciada el juny de 1903 per la Catalana Balear; no se'n tenen més referències.

"Unión", de Canet de Mar

Només sabem que el butlletí de la G. L. E. la cita dos cops: el 1923 i el 1924, però en realitat eren només projectes de lògies o triangles que, aprofitant que algú maçò de l'obediència residia a la localitat, esperaven fundar-hi una entitat.

"Unión Fraternal", de Granollers

Aquesta és la lògia més nombrosa de Granollers, que va ser fundada el novembre de 1927 o potser abans, amb els maçons escindits procedents de la "Virtud", sota la Regional del Nordest. El grup dissident -majoritari- va ser

auspiciat per la G. L. E. i el 1933 va aconseguir tenir 84 germans afiliats. Feien les tingudes al Cafè Liberal de la localitat, local en el que també es celebraven conferències sobre maçoneria, ensenyament i altres temes. Aquest any tenia un pressupost de 1.213 ptes. i unes despeses de 969. Hi havia tres tarifes de cotització: 4, 10 i 15 ptes. mensuals. No es tenen més notícies del taller després del maig de 1934.

"Verdad", de Calella del Maresme

Segons el butlletí de la Catalana Balear primer va ser un triangle i el gener de 1906 es va convertir en lògia, sota aquesta obediència. Només apareix el seu nom dos cops: el 1919 i el 1924, per comunicar que està en somnis. Podem suposar que és una altra de les lògies que només varen existir en el paper.

"Victor Balaguer", de Vilanova i La Geltrú

Només hi ha una referència al butlletí de la Catalana Balear, el setembre de 1901.

"Virtud", de Granollers

Fundat com a triangle per la Regional del Nordest el març de 1925, i dos mesos després es convertia en lògia. Aviat varen entrar en conflicte amb la Regional i una part important dels membres abandonaren la lògia per fundar la "Unión Fraternal", sota la G. L. E,

Comarques de Girona

"Alvarez de Castro", de Girona

La única lògia de la ciutat al segle XX va ser instal·lada primerament com a triangle sota la G. L. E., el 20 de desembre de 1931 i fins el 3 de febrer de 1934 no es va convertir en lògia, ara sota la Regional del Nordest; la G. L. E. la va donar oficialment de baixa el juliol d'aquest any. Va ser un taller amb important presència militar (8 dels seus 14 membres), entre els que destaca el general Lluís de Eugenio de la Torre, que morí el 1934. Artur Vinardell Roig i el comandant d'Estat Major Rafael Domínguez Otero també hi varen estar inscrits. Sembla que impulsaren un ateneu filo-maçònic -Ateneo Fraternidad-, que comptava amb Estatuts datats el 1924 i al local tenien una biblioteca. El darrer document és del 7 de febrer de 1936.

"Gesoria", de Sant Feliu de Guixols

Havia estat fundada amb aquest nom el 1887; va desaparèixer amb la crisi del 98 i es reorganitzà completament renovada, el 1914, arrel del pacte entre el G. O. E. i la Catalana Balear. Tanmateix, hi ha documentació que constata les activitats de la lògia a partir de 1900, any en què és iniciat Josep Irla i Bosch; el 1905 varen fundar a la localitat una escola laica i realitzaven campanyes laicistes. Amb tot, hi ha un paosus entre 1905 i 1914, quan reemprenen les activitats per abandonar-les de nou el 1916 o 1917, ja de manera definitiva. Els primers mesos de 1915 la lògia va establir una "cuina econòmica" que servia 1.000 menjars diaris i el Diputat a Corts i membre del taller Salvador Albert Pey va conseguir que es fessin obres a la carretera a la localitat, amb el qual va ser pal.liada la forta crisi que va produir la paralització d'aquell mercat. També formaren part de la lògia el republicà federal i cooperativista Jaume Arxer, així com l'alcalde federal Narcís Durán, entre altres.

"Luz de Figueras", a Figueres

Fundada com a triangle el 20 de desembre de 1923, sota la G. L. E. i convertida oficialment en lògia el 20 de gener de l'any següent, sota la veneratura de Joaquim Pi.

La seva creació va ser impulsada per membres de la lògia barcelonesa "Redención". Tanmateix, poc després era clausurada per la Dictadura i no es refaria fins el desembre de 1926. Al passat segle ja existia, des de 1880, una lògia a Figueres amb el mateix nom; alguns dels seus membres seguirien figurant als quadres del segle XX.

Encara que va refer-se el 1926, no se li coneix cap activitat fins el setembre de 1930; el juny de 1931 inaugura ven un nou local, gràcies a l'acció de Ramón Soriano, militar amb grau 33^a i conegut germà de la maçoneria catalana, que seria Venerable del taller. Altres membres destacats foren el doctor Manuel Morlius i Lluís López Rodríguez-Murray, entre altres. A mitjans de 1932 la lògia va celebrar una festa al Centre Republicà de Figueres. L'octubre de 1932 inauguraven un nou temple al carrer Monturiol nº 22, 2^a, local on hi havia un centre d'excursions i esports. Juntament amb la lògia de Girona "Alvarez de Castro", el febrer de 1934 -essent Venerable Ramón Soriano Cardona- varen passar a ser auspiciats per la Regional del Nordest. Quan el 1930 es va consolidar l'escisió a la G. L. E., es negaren a incorporar-se a la G. L. Unida, però també manifestaren el seu desacord amb els mètodes d'Esteva; desitjaven la unió de les dues obediències. Cap més referència després del juliol de 1936. El 1947 la policia franquista vigilava ex-maçons de Figueres perquè sospitava que s'estaven reorganitzant, però un cop feta la investigació va resultar que la majoria no tenien antecedents maçònics.

"Llibertat", de Sant Feliu de Guixols

Constituit sota la G. L. D. C. per decret del 24 de juny de 1934. Sense més notícies.

"Naturaleza", de Puigcerdà

No tenim notícies de les seves activitats, excepte que el Gran Mestre de la G. L. E. va ser-hi iniciat el 22 de febrer de 1901, segons consta al diploma conservat al seu expedient personal. Podria ser una efímera continuadora de la "Ceretana", del segle XIX. Tanmateix, a altres documents F. Esteva consta com iniciat a la "Redención".

"Progreso", de Blanes

El 30 de març de 1919 alguns membres de la "Lealtad" i l'"Adelante", es desplaçaren a Blanes per fundar el triangle "Progreso", però el 3 d'agost una comissió de la Catalana Balear es presentà al local per constituir oficialment i sota els seus auspicis la lògia. Suposem que els conflictes impediren de que les seves activitats es normalitzessin. El juliol de 1921 el G. O. E. la fundava de nou sota el seu control i el 1927 és la G. L. E. la que constitueix un cop més la lògia de Blanes, amb 12 germans. Segons sembla, els membres de la "Progreso" de Malgrat traslladaren a Blanes la seu de la mateixa.

"Rousseau", d'Oix

Fundat segons decret del 12 de maig de 1934 per la Regional del Nordest, sense cap altra referència. Va ser impulsat per germans de la "Luz de Figueras".

"Sinceridad", de Maçanet de Cabrenys

Com l'anterior, fundat el mateix dia per decret de la Regional del Nordest i igualment impulsat per la "Luz de Figueres". Sense més referències. (*)

Comarques de Lleida

"Antonino Pio", de Lleida

Amb aquest nom ja va existir un taller a Lleida el passat segle i el 3 de març de 1910 es va formar un triangle amb alguns dels qui havien estat afiliats al taller els anys noranta, com J. Moragues, Secretari de l'Ajuntament. Va ser una reorganització efímera, doncs no es va fundar de nou fins l'abril de 1935, sota la G. L. D. C., encara que en aquesta ocasió tampoc reeixí.

(*) Per altres referències sobre les lògies gironines, vegeu l'obra -ja citada- de J. Clara.

"Pitágoras", de Lleida

Fundat primerament com a triangle el 2 de juliol de 1925, sota la Regional del Nordest; el 19 de desembre del mateix any passaven oficialment a ser lògia. Ricard Palacín Soldevila, futur diputat al parlament de Catalunya per ERC, formava part del taller, així com el militar M. Muzás, que en era el Venerable en la seva fundació. La iniciació costava 15 ptes. i la cotització mensual era, aquest any, de 3 ptes. L'any següent comptava amb 18 germans i el maig de 1928 amb 25, any en que era Venerable R. Palacín. El 8 d'octubre de 1927 varen reconvertir la lògia en 4 triangles per seguir en activitat sense gaires problemes amb les autoritats i el gener en formen dos de nous. Tanmateix, no retornaren a la normalitat com a lògia fins el gener de 1930.

Es una de les entitats de la Regional del Nordest que s'adscriu a la G. L. Unida, per reintegrar-se, com les demés, de nou al G. O. E. un temps després. El desembre de 1931 compta amb 31 germans i l'any següent treballen a la seu del carrer Avinyó, de Barcelona, i no pas a Lleida. El primer document en català és del 24 d'abril de 1935, on es diu que ha visitat la lògia un germà comandant de l'exèrcit, ajudant del general -també maçò- Nuñez de Prado, que ve a recaptar informació sobre els militars feixistes i monàrquics. Aquest any segueix existint un triangle vinculat a la

lògia. El mes de juliol s'alerta als germans que la policia està vigilant els maçons per pressions dels militars. L'abril de 1936 elaboren uns estatuts per una secció local de la Lliga dels Drets de l'Home i feliciten a Martínez Barrio en ser proclamat President. Tenen un nou temple a Lleida i ara ja poden treballar amb normalitat, afirmen, perquè ha guanyat el Front Popular. El setembre de 1937 anuncien que a causa de la guerra les tingudes es fan en lògies accidentals, sense periodicitat i en les que els càrrecs són normalment escollits pel maçò més antic o de més grau. El desembre anuncien que han refet el temple, a la plaça de la Llibertat nº 2, 1er 1^a. El darrer document és del 12 de juliol de 1938. Quan els franquistes varen entrar a Lleida requisaren la documentació de la lògia, que va ser enviada a Salamanca "por el agente 901".

"Renovación", de La Seu d'Urgell

Constituit com a triangle per la Regional del Nordest el 16 d'agost de 1932 i quasi immediatament transformada en lògia. El 1933, el seu Venerable era Enric Canturri i Ramonet, diputat al Parlament de Catalunya per ERC. Sense més referències.

"Silencio", de Lleida

Es un dels triangles impulsats per la "Pitágoras". Sense cap altra notícia.

Comarques de Tarragona"Igualdad", de Reus

Va ser fundada per iniciativa de la Catalana Balear, el 1900; el novembre de 1901 aquesta obediència notificava que s'havia reorganitzat, però no se'n sap res més fins que, amb motiu del Pacte de 1914, apareix de nou al butlletí de l'esmentada obediència, en una ocasió i per desaparèixer definitivament. El 1933 s'havia de constituir una lògia anomenada "Igualdad", a Reus, però es va fer a Barcelona, sota la Regional del Nordest, que no reeixí.

"Tarraco", de Tarragona

En activitat el 1934 com a Triangle; figura entre la llista dels tallersels representants dels quals assisteixen a la Gran Assamblea de la G. L. D. C., del gener de 1936; sense més notícies.

"Triangle", de Reus

Ignorem el nom del mateix, doncs només sabem que va ser fundat per la G. L. E. a mitjans de 1934.

"Triangle", de Valls

La G. L. E. va intentar de crear-lo el 1932, però no reeixí. Sense nom.

"Verdad", de Tarragona

Només sabem que en l'expedient del maçò i diputat del Parlament de Catalunya pel PRA (dins la candidatura d'ERC) consta que estava afiliat a la lògia "Verdad", de Tarragona.

Lògies auspiciades per la G. L. S. R. C. B., fora d'Espanya

"Esperanza", de Taltal, Xile

Aquest taller va demanar auspiciis a la Catalana Balear el març de 1905, del que no es tenen més notícies a partir d'octubre de 1907.

"Eugenio Labán", d'Antofogasta, Xile

Fundada probablement per una colònia de maçons catalans emigrats, el mes d'octubre de 1907 i instal·lada oficialment sota la Catalana Balear el mes de novembre. No se'n tenen notícies després del novembre de 1909.

APÈNDIXS DOCUMENTALS

DECLARACIO DE PRINCIPIIS DE LA G.L.S.R.C.B., PUBLICADES PEL
BOLETIN OFICIAL, II, nº 17-18, BARCELONA, 31 DE DESEMBRE DE
1901, pp. 6-10.

A.. P.. D.. L.. H..

GRAN LOGIA SIMBOLICA REGIONAL

CATALANA-BALEAR

El soberano Consejo de Gobierno de la Gran Logia Simbó
lica Regional Catalana-Balear, ante los libros, folletos, ar
tículos de periódicos, discursos, sermones, etc., difamato
rios y calumniosos, publicados estos últimos años contra la
Francmasonería por los explotadores de la ignorancia, de la
superstición y de la credulidad, por los enemigos de la eman
cipación de los pueblos y del progreso de la Humanidad, ha
acordado la publicación de la Decleración que sigue, para
que sea distribuída profusamente entre los que ignoran los
principios morales, políticos y sociales de nuestra Augusta
Orden.

La Masonería no reconoce más verdades que las que se
fundan en la razón y en la ciencia, y con los resultados ob
tenidos por esta última combate las superticiones y los pre
juicios sobre los cuales fundan su autoridad todas las Igle
sias. No ha tomado nunca parte en las guerras religiosas que
han diezrado la Humanidd ni en los sangrientos autos de fe

que han manchado los altares de todas las religiones: deja para los sectarios fanáticos las hogueras de este mundo y las llamas infernales del otro.

No impone a sus adeptos dogma alguno ni los hace pasar por las horcas caudinas. No les pide más que un buen deseo en la libre investigación de las verdades científicas, morales, políticas y sociales, y gran celo en la propaganda de estas verdades. (...).

La moral de la Francmasonería está desligada de toda creencia religiosa y de toda especulación filosófica. Forma ese fondo común de preceptos que se encuentran en todas las religiones y en todas las filosofías, producidas por los sabios de todos los tiempos y de todos los países, que enseñan al hombre a ser mejor para ser feliz. Del estado del corazón humano y de las cualidades individuales y sociales de los hombres saca la ciencia sus enseñanzas, que la Francmasonería acoge para esparcirlas por toda la superficie de la tierra.

La ciencia establece de una manera irrefutable, que la vida social en la Humanidad, así como en todas las especies animales y vegetales, es el arma más necesaria en la lucha por la existencia a la cual están todos condenados por las leyes naturales. Nos muestra a los individuos que se aíslan su cumbiendo bajo las múltiples causas de destrucción que les

rodean, mientras que resisten y forman razas y especies duraderas aquellos que viven en común y se asocian para resistir el rudo e incesante combate de la vida (...).

En cuestión social lo mismo que en las cuestiones morales y políticas, la Francmasonería sigue las lecciones de la ciencia (...).

Las luchas desenfrenadas del comercio y de la industria, en que los exaltados partidarios del laissez faire pretenden ver una causa de progreso, ocasionan cada día, por la falta de cuidados y la precocidad o el exceso de trabajo, la desaparición de un gran número de niños de ambos sexos, y el aniquilamiento físico e intelectual de una parte de los hombres y de las mujeres más robustos y más inteligentes, al paso que una porción de individuos sin fuerzas ni inteligencia viven y se perpetúan merced a injustos privilegios de la fortuna, sin producir nada útil y dejando tras ellos una descendencia degenerada.

Las guerras para la conquista de territorios, para el triunfo de las ambiciones aristocráticas, para la gloria egoísta de familias reales o para la satisfacción brutal de apetitos inhumanos de los conquistadores, suprimen periódicamente centenares de millones de hombres escogidos en todas las naciones entre los más fuertes y los más jóvenes, al paso que los individuos menos aptos para perpetuar las razas y